F. SCHMIDT-DEGENER

★

DE POORT VAN ISHTAR

★

LYRISCH DRAMA

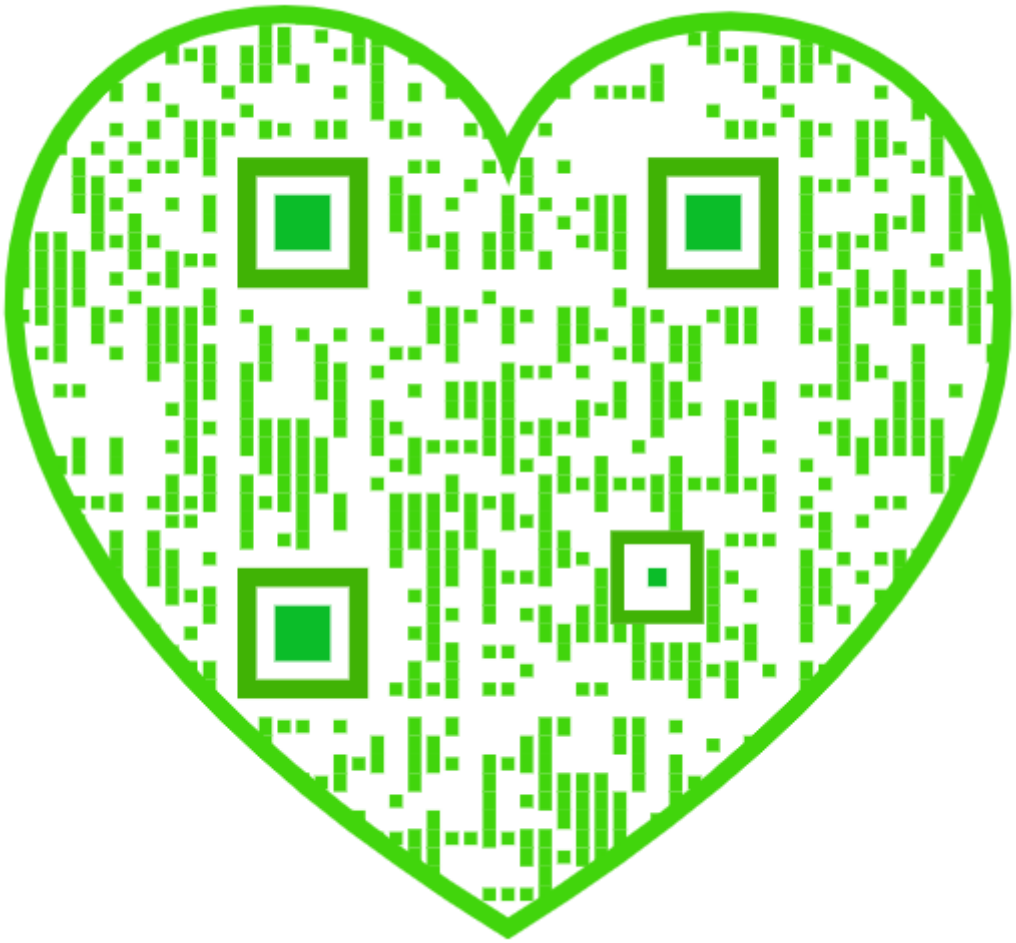

DE POORT VAN ISHTAR

ANDREA MANTEGNA

1491

JUDITH MET HET HOOFD VAN HOLOFERNES

F. SCHMIDT-DEGENER

DE POORT VAN ISHTAR

LYRISCH DRAMA

J. M. MEULENHOFF * AMSTERDAM * 1947

AAN DE LEZERS

Hoewel geschreven in het najaar van 1936 en in het voorjaar van 1937, heeft dit toneelstuk part noch deel aan de politieke en godsdienstige spanningen, kenmerkend voor dat tijdgewricht.
Naar brandende kwesties steekt de inhoud geen vinger uit. Wie toespelingen zoekt, van welke aard ook, verwart zich in eigen vergissingen.
Deze afzijdsheid tegenover het hedendaagse staat gelijk met een volstrekte vrijheid ten opzichte van het verleden. Afwezig was iedere bedoeling om een verdwenen wereld historisch te doen herleven.
Voor den oudheidkundige is het terrein onveilig: gewilde onjuistheden dienen af en toe als waarschuwend sein.
De figuren spreken hun toneeltaaltje en bewegen in hun toneelplunje en bekommeren zich allerminst om archaeologische onberispelijkheid.
Gij verbaast u over al die uitvoerigheid in vellen druks? Gij wilt weten, waarom de belangstelling nog eens geplaagd wordt met Judith en Holofernes, verschaald avontuur, uit den treuren opgedist door de Europese kunst?
Het volgende moge als ontoereikend antwoord en tevens als verontschuldiging dienen.
De Ontmoeting van Judith en Holofernes — het verloop der handeling zowel als de losse momenten — trok het beeldend vermogen eeuwenlang aan. Onwaarschijnlijk en ondenkbaar, sober en zelfs schraal, groeide dat verhaal der Apocryphe Boeken tot een dier geheimzinnig-blijven-

de opgaven, waarin glazenier en bronsgieter, schilder en dichter telkens en telkens weer de bekoring ontdekten die tot scheppen noopt.
Ziedaar de oorsprong van het waagstuk — want dat is het — om een nieuwe schakel te hechten aan die oude traditie. Vergeef de aanmatiging om na zoveel schoons dat vóór ons triumfeerde, het vaak-bewerkte sprookje nog eens een dramatisering te doen doorstaan.

F. Schmidt-Degener

DRAMATIS PERSONAE

MARDOEK . . god van Babylon, niets dan een schaduw
HOLOFERNES . . . . . veldheer van Nebukadnezar
BAGOAS . . gedelegeerd eunuch van Nebukadnezar
ACHOR . . . . . profeet uit Jeruzalem
ISMAEL, AMMON . . . . . boodschappers van Achor
ZEPHANJA, ZADOK, MALEACHI . . voorzitter en leden van de Raad der Oudsten van Bethulië
ADJUDANT, ARCHIVARIS, SCHRIJVER . . buro voor de Lopende Zaken bij de staf van Holofernes
OVERSTE VAN DE ARTILLERIE, VETERAAN, RECRUUT . . uit het Chaldeeuwse leger
ISHTAR . . . . . demon van de zinnendrift
JUDITH . . . . . verdedigster van Bethulië
MERJA . . . . . negerslavin van Judith
DINA, TAMAR, LEA, OHOLA, OHOLIBA . . . . . dienaressen van Judith

AANBIDDERS VAN MARDOEK EN VAN ISHTAR.
DIENARESSEN VAN JUDITH
JOODSE EN CHALDEEUWSE SOLDATEN
OUDSTEN VAN BETHULIE
GEZANTEN UIT SYRIE EN PALESTINA
POPULATIE VAN BETHULIE

PLAATS EN TIJD DER HANDELING

PROLOOG

Op een onbepaalde plek in het tijdeloze uitgesproken door Ishtar. Volgens haar te betitelen als „de Angst van Mardoek", maar door Mardoek aangeduid als „'t Gesnoef van Ishtar".

Ie BEDRIJF

Terras en opperzaal van Judith's huis in Bethulië. Late namiddag tot zonsondergang.

IIe BEDRIJF

De Tent van Holofernes, in het kamp voor Bethulië. De volgende morgen na zonsopgang.

IIIe BEDRIJF

Dezelfde Tent, versierd voor het feest van Mardoek. De avond van dezelfde dag, tot in het holst van de nacht.

IVe BEDRIJF

Voor de Poort van Bethulië. De volgende morgen tegen zonsopgang.

EPILOOG

In de omtrek der eeuwigheid door Ishtar uitgesproken en door Mardoek genaamd „Ishtar's Zelfverwijt", terwijl Ishtar haar slotrede omschrijft als „Finis Babyloniae".

De actie, die onhistorisch is, vindt plaats in de late zomer van het jaar 2000 na de stichting van Babylon en in het twintigste regeringsjaar van Nebukadnezar. Bethulië is een stadje, ongeografisch gesitueerd, aan de oostelijke grens van het Joodse rijk.

STRAMIEN DER STEMMEN

ISHTAR

Wisselend in ritme en hoogte. Af en toe laag en schor naast het gierend uitschieten van haar lach. Enkele vertrouwelijkheden scherp gefluisterd. Tegenover Mardoek soms dreinend gerekt. Maar tijdens haar zelf-beschouwingen staakt de spot.

HOLOFERNES

Aanvankelijk het kort uitgestotene dat allen tot ondergeschikten maakt. Hij luistert mee naar zijn ironie en zijn overmoed. Een weke klank bejegent Judith aan het slot van het tweede bedrijf en krijgt in het derde gaandeweg de overhand. Een zigeunerachtig temperament wordt uit het verborgene steeds sterker hoorbaar.

JUDITH

De heldere overtuiging, beheerst uitgesproken, ook waar de inhoud hoont en beschuldigt. De rust van haar voordracht raakt soms aan het afwezige. Slechts dan wild en wanhopig, wanneer de teleurstelling haar grieft. Het hoogtepunt der tweespraak met Holofernes vrouwelijk-bekoord. Het uiterste oogenblik hervindt de verloren harmonie.

BAGOAS

Schril, naar zijn staat. Hetzelfde als geest-verschijning, maar dan zonder opgeblazenheid.

ACHOR

Een geschoold geluid — de profeterende echo der omstandigheden.

MERJA

Praatzucht, onderdrukt door volkomen toewijding.

LEA en TAMAR

Zenuwachtig kakelend, waartussen door

DINA,
dof en lusteloos, en

OHOLA en OHOLIBA,
manziek gekef.

OVERSTE en ADJUDANT
Het staccato van de kazerne.

ARCHIVARIS
Het droge ambtenaars-klavier, onderbroken door den

SCHRIJVER,
een betweterig gebabbel.

RECRUUT,
Jong, dronken, rijk genuanceerd.

OUDSTEN
Uitgeput leven dat hapert en stottert.

ISMAEL en AMMON
Het orgaan van den omroeper.

MUZIEK
De Mardoeks-hymne statig en officieel.
Het Ishtar-gebed, een liturgisch gemurmel.
„In Babylon daar staat een toren", een lollig wijsje.
Burlesk de „Dood van Tiamat".
Een tokkel-instrument steunt, als bij toeval, den recruut.
Een lokkend motief begeleidt Ishtar's dans.
De Joodse triumfmars schetterend — de korte herhaling tegen het eind ondragelijk.
Tijdens het avond-feest van Mardoek, bij vlagen uit het kamp, een mengeling van zang en instrumenten, alles ver-af.

MARDOEK
Eenmaal een snerpende klacht, eenmaal een vleugelgerucht. Overigens slechts het zwijgen dat de tussenpozen vult.

PROLOOG

Duisternis. Een langgerekte klacht. Dan de stem van ISHTAR. Is het zo erg? *lacht.* Is het zo vreeslijk erg?
een lichtstraal maakt haar zichtbaar; wat zij aan kleding draagt is diep-blauw.
Al weer een god die in zijn uithoek jammert?
tastend. Sta toe dat Ishtar met verliefde vingers
de zoom van uw onkenlijkheid benadert.
Daar, in het duister, met uw vogelmasker,
zijt gij het, Mardoek?
't Refreintje van uw klachten — afgezaagd.
Zing het opnieuw, als dat uw zieltje troost.
Stort in mijn zusterlijke boezem uit
het opgepotte leed. *lacht.* Hoe krap begrensd
de macht der goden! En de wil ten goede
telkens en telkens hatelijk gestuit!
Geen antwoord? Mokt ge? Doet ge desperaat?
Morgen verjaart ge weer. Sint Mardoek wacht ons.
Alles krijgt vrij. Heel Babylon viert kermis,
maar zelf, god Mardoek, zijt ge suf en sip.
een gebaar alsof ze de geur naar boven slaat.
De wierook trekt al op, de offerwalm.
ziet naar beneden.
Men ruziet om een plaats in de processie.
Het geldt ditmaal geen ijdle wandeling.
Het nijpt in Babylon. Bedaar hun angst.
Het klept en klepelt, maar de goden slapen.
Jan Klaassen, kunt ge niets? Chaldea kreunt.
Zeg, breinkas, hol van eeuwigheid, bedenk
toch wat. Uw schepping loopt in 't honderd.
lacht, en dan plotseling ernstig.
Ziet ge uw misgreep in? de Mardoek-priesters
snapten het sedert lang. Gij klampt u vast
aan wat ik prijs gaf, tempel, vorst en stad.

De steden storten in, de hartstocht blijft —
een tierigheid die nimmer taant: mijn hartstocht!
Bij mij is 't altoos feest, iedere dag,
iedere nacht. Ik laat het hoofd niet hangen.
En elke vrouw is priesteres genoeg.
Ishtar, de demon, onbeschaamd, en hoe!
Maar goden zijn beschaamd in het verborgen.
Dat mint zijn volk. Dat heeft maar raak beloofd.
Dat noemt zichzelf hun dier aanbeden vader,
als in de psalm. Luister, daar klinkt het weer!
Terwijl het loflied der Mardoek-priesters in Esagil van verre hoorbaar wordt en Ishtar spottend de maat slaat, verschijnt de grote schaduw van Mardoek met zijn arendsmasker.

KOOR. Mardoek, almachtige, die leeuwen worgt,
Mardoek, rechtvaardige, die draken klieft,
jaag vijands god met donderslagen op,
waak over Esagil en Babylon
en draag Nebukadnezar op uw hand.

ISHTAR. De deun zoo vaak gehoord. Altijd ontroerend.
Gegalmd door heel Chaldea — als het mis gaat.
Nebukadnezar komt er goed van af,
maar waarom kikt men niet van Holofernes?
Schaduw, gij beeft. Gij voelt vanwaar het dreigt.
Gij speelt haar slecht, uw voorgewende almacht.
Uw reputatie brengt ook plichten mee
en Babylon verwacht te veel van Mardoek.
Zet ge de veren op? Hou uw gemak,
fluisterend. ik zal het niet verklappen, waar het knijpt.
Gij valt met uw aanbidders, arme afgod.
Het mager koor, luister, daar smeekt het weer.

KOOR VAN MARDOEK-PRIESTERS. Waak over Esagil en Babylon.
Draag op uw hand al het geschapene.
Draag hoger op uw hand Nebukadnezar.

ISHTAR. Alsof ze 't ruiken, wat er komen gaat.
En toch is er geen vuiltje aan de lucht.
Nog staat het koninkrijk in weidse praal
en wie belaagt die onaantastbaarheid?
Gij, broertje, denkt aan priesters, diensten, tempels,
aan toren-tempels bij de Eufraat-oever,
aan Esagil. Biecht op — in hoeveel harten
dobbert de twijfel aan uw godenmacht?
Dat dreigement, die ondergang is echt.
Dat noodlot, broertje, is definitief.
zacht. Geveinsde heerschappij, minder dan schijn.
Draag rustig op uw hand Nebukadnezar:
honend. Die goudgemijterde, hij ziet krijtbleek.
Hij weet het ook. Zijn argwaan licht hem in.
Het wereldrijk wordt oud, zo murw, zo oud.
Een grijsaard wankelt, wat er ook gebeurt.
Gevaar, als Holofernes wordt verslagen.
En overwint hij, even groot gevaar.
Vermolmd staketsel, wrak getimmerte,
achter 't gordijn met sterre-tekens kraakt het.
Nog nooit was Babylon zo oppermachtig.
Nog nooit was Babylon zo kostlijk voos.
vulgair. En toch is er geen vuiltje aan de lucht.
KOOR VAN MARDOEK-PRIESTERS. En draag Nebukadnezar
op uw hand.
ISHTAR. *Lacht hysterisch, valt hoog en scherp uit.*
Het kiept, het tuimelt, 't oude wereldrijk.
Kolos op lemen voeten waggelend.
Die grote stad, dat schone Babylon,
het valt. *lage stem.* Bestond het ooit?
De schaduw dreigt. Stilte.
ISHTAR. Erger u niet, verkouden sputteraar.
Mijn teer bedoelde voorzorg meent het anders.
Denkt gij ooit terug aan „duizend jaren her",
aan de Chaldeeuwse nacht onzer ontmoeting?

't Is of het gistren was...
Ook ik min Babylon, als het mij dient.
Nebukadnezar deed nog niet zo dwaas.
Voor Ishtar bouwde hij een wijde poort,
zo hoog en wijd, dat heel mijn dwarrelstoet,
mijn bent van bonte driften,
samen passeren kan.
Die poort is blauw en blauw, mijn diepste blauw.
Trek ik er nog eens er door? *lacht.* Ik trok er uit.
Het uur is veeg. — Mardoek, waar vlast ge op?
Met Holofernes naar Jeruzalem?
Verbeelding, gauw op stap, zij vierde reeds
de Mardoek-staatsie in de Joodse tempel!
De zwakken zijn zo vaak ambitieus.
Voorzichtig aan! heel Babylon bespot
in Esagil de buitgemaakte goden —
maar wat nu nadert is uitzonderlijk.
Pas op. Den Wonderlijke treitert gij
onder wiens greep de Leviathan spartelt.
Onoverwinnelijk is Holofernes —
maar één week punt ziet ge te strak voorbij.
fluisterend. Een vrouw treedt in zijn weg. Hoort ge.
een vrouw.
Uw laatste zorg. Dat weet ik nog van vroeger.
Een wereld schiept ge en ge vergat de vrouw
lacht. — puur mannenwerk. Snel werd zij aangebracht
als ontoereikende verbetering.
Sindsdien bestaat zij half, of niet, of vaag.
Luister, onmondige.
Eén kushand en dan hebt ge Ishtar's hulp.
Wij waren voor elkander schandlijk veel.
Mijn raad uit oude toegenegenheid:
Laat alles waaien —
ingrijpen of beschermen?... zotteklap!
Kom met mij mee, als duizend jaren her.

't Wordt even knus. Knusser dan Esagil.
Boven het puin van Babylon: mijn hartstocht.
Hartstocht, dat rode hol, mijn liefste woon,
dat overal zijn warmte zalig opent —
daar ben ik, Ishtar met de duizend namen,
steeds welkom, altijd veilig, eeuwig thuis.
Ga mee, verloren god, en bij de demon
vindt ge een onderdak. *stilte. Plotseling, als een papegaai en met het accent van Burlington Gardens W*1.
Hallo, darling. *stilte, dan korzelig.* Ondankbare.
Als mijn woord het niet leert, leer dan van Hem.
Hij leert het u hardhandig.
ver een gerommel als van een stormloop op een stad.
Daar is het reeds begonnen.
met een vleugel-geruis verdwijnt de schaduw van Mardoek.
Hoe gij uw draai ook neemt, *schouderophalend:*
mijn spel gaat door.
Zij luistert. Een steeds duidelijker wordend spreekkoor:

ISHTAR-AANBIDDERS. Rapissa, Ternatha, Beroam, Sakka
en Astaroth. Maar in de lente Kupris.
Des zomers Helil. 's Winters Akrawo.
Als herfstloof vallen namen, namen vallen,
Tanit, Urania.

ISHTAR. *dromerig.* Namen vallen.
Het dwarrelt geel en bruin en rottend rood...
dan vast en snel.
Gelovigen, gij dwingt om openbaring
— door uit te spreken, aan te roepen
mijn nimmer eindigende namenreeks,
namen geboren tussen hete lippen,
door eeuwen heen. Doopceel vol toverkracht,
want achter elke naam verschijnt een vorm,
één tartend beeld — door een begerenskramp

van mensenhanden
uit rook en damp gekneed.
het volgende langzaam.
Aanbidders, onderga uw huivering.
Wees stil.
als zij de vinger voor de lippen brengt, wordt de sterrenhemel zichtbaar.
De middernacht der ingewijden,
boordevol sterre-glans en duister-diepte,
doet tussen ons het wonder tastbaar bloeien.
Mij het mysterie — u het visioen.
zij stapt achteruit, tot voor een zwaar, zwart, vierkant blok, dat eerst nu vaag zichtbaar wordt en waarin treden zijn uitgehouwen, die zij ruggelings beklimt.
Neen, niet mijn priesteres. Hier troon ik zelf.
Hier toon ik mij op mijn bazalten zetel,
In vlees en bloed, Ishtar's gestaltenis.
Harten, herken
uw verste wens en uw gedroomd genot.
een feller licht geeft aan de figuur een bovenzinnelijke realiteit: in haar extatische uitdrukking blijft er een smartelijke trek. Zij ziet over haar gevouwen handen.
Mijn blik? Vergeefs gezocht. En wreed afwezig in
holten leeggeschroeid. Of... leeft er iets?
de gevouwen handen dalen tot onder de kin.
Mijn glimlach? Smart. Of in verlangens-raadsels
verdwaalde zaligheid?
Mijn naakt?
rekt zich uit, de handen op haar zetel gesteund.
Ach, mijn gebroken kracht.
De litanieën jammeren om Tammoez.
Ditmaal geen aanval, geen verdediging,
Ditmaal een schaars geschenk.
Saffraan en vermiljoen, het hijgt en rilt.
En toch? Waag maar de droom, delf maar uw weg.

Jaag naar illusies in dit wingewest.
afwezig.
Streef door de zinnen heen naar 't naamloos iets,
de geest — de ziel?
Zij schudt bijna onmerkbaar met het hoofd, als was haar gedachte op een zijweg geraakt — dan herstelt ze zich, heft de handen zo hoog mogelijk op; een grote, doorschijnend gouden schaal wordt zichtbaar; haar vingers vatten de rand en langzaam-voorzichtig laat zij de schaal op haar knieën dalen. Met een veranderde intonatie:
De gouden schaal van 's werelds dronkenschap.
Hier vloeit de levensvreugd in één bassijn.
Volken — geslachten — slurpen — lafenis.
De stem houdt toonloos op — het schijnt alsof de gedaante hiëratisch verstart — een lichtstraal flitst, het visioen is verdwenen en zonder onderbreking volgt het eerste bedrijf.

EERSTE BEDRIJF

Terras voor de opperzaal van Judith's huis in Bethulië. Het ruime terras gaat rechts met drie poortvormige openingen over in de opperzaal. Een velum is uitgespannen; het laat de blik vrij over een wijk in Bethulië, met stadsmuur en omringend land. Ver, aan de horizon, de witte tenten van Holofernes. De poort, die bestormd wordt, valt buiten het gezichtsveld. Blauwe, felle avondlucht. Kruin van een palmboom. Tegen het einde valt de duisternis in.

I. 1

Een zestal dienaressen, gelijk gekleed, staand of zittend bij de hoge trede, die deel uitmaakt van de borstwering, turen in de verte. Geen meubels dan tabouretten en een lange rustbank, alles eenvoudig van model, maar zwaar met zilver beslagen, bijeengeschoven en met hoezen bedekt. De rustbank staat naar achteren, in 't midden, op een verhoging. De vloer-tapijten zijn opgerold. De oudste dienares, Dina, naar voren op een tabouret gezeten, houdt zich afzijds, afgewend en ineengedoken. Twee dienaressen blijven, gedurende de eerste helft van het bedrijf, strak uitkijken. Stilte. Allen onbewegelijk. Dan het doffe geraas, maar sterker, in de proloog reeds gehoord. Zij schrikken. Opnieuw stilte.

DINA. *zonder om te kijken.* Zien kun je toch niets.

TAMAR. Horen des te meer.

LEA. Die hield lang aan.

Ze beukten de poort.

DINA. Dan is het gauw voorbij.

TAMAR. *na een tijd.* De straat blijf leeg.

De dienaressen komen stuk voor stuk naar Dina, behalve de twee zwijgende, die over de borstwering blijven turen.

LEA. En dan? Zeg, Dina?
DINA. Waarom herkauwen wat je zelf al weet?
Verveel een ander en laat mij met rust.
TAMAR. Spreek op. Jij hebt een plundering gezien.
Jij werd verkocht in Babylon.
DINA. Het overbodige wordt afgemaakt.
met een blik naar Ohola en Oholiba, die nader komen:
Het jonge goed gaat met de karavaan.
Was er verzet, dan kent de troep
geen onderscheid. Zij slaan er wel eens naast.
LEA. Wat bezielt Judith zo te keer te gaan?
De overgaaf, dat was het enige.
OHOLA. Wie zo'n fortuin bezit, verdedigt het.
OHOLIBA. Judith denkt aan haar erfenis,
haar land, haar huizen.
TAMAR. Haar koppigheid,
zij noemt het godsvertrouwen.
Dat zij haar leven waagt, mij wel.
Maar waarom ons er bij? Nog één klein uur
dan weten we...
DINA. Ja — als er navertellers zijn.
Kort gedruis; allen met uitzondering van Dina snellen naar de borstweging; stilte. Ze komen stuk voor stuk terug.
TAMAR. De straat blijft leeg.
OHOLA *tot Dina.* Wie in Bethulië wordt er uitgepikt...
voor 's konings harem?
DINA. Judith alleen, als die zich vangen laat.
OHOLIBA. Jij vindt zo'n weduwvrouw pikant?
LEA. Pikanter dan onzekre maagdelijns.
TAMAR *tot Dina.* Vertel nog eens van Babylon.
tot de anderen. Nebukadnezar is een stier, zegt zij.
hier en daar gelach.
DINA. Toch is het zo.
Een stier. Gehorend en gekroond.

Strengels juwelen binden zijn tiara.
En vleugels heeft hij ook. Heel Babylon
aanbidt hem. En zijn beeld staat overal.

OHOLA. Ga door. Vertel wat meer. Wat eet hij? Gras?

OHOLIBA. En loeit zijn harem als hij binnenkomt?

even gelach; dan daverend gedruis en als voren de loop naar de borstwering; stilte.

TAMAR. De straat blijft leeg.

DINA. Ik ken dat. Wacht toch af. Gij reikhalst maar.
Eerst komt er loos alarm en dan het noodlot.

TAMAR. Laat eindlijk eens wat los. Jij was in Gaza.
Jij hebt het meegemaakt, een moordpartij.

DINA. Dit huis, het rijkste, krijgt de eerste beurt.
Hier vlekt het bloed
wanden en vloer en meubels en gordijnen.

LEA. Die holle stem geeft weinig troost.

TAMAR. Zij heeft het overleefd. Ging het bar toe?

DINA *schouderophalend.* Ik was een kind...

OHOLA. Spreek op, wie krijgt een kans als haremvrouw...

DINA. Geen een. Zeg, schat, verbeeld je niks.
Wat overblijft gaat me de karavaan
als buit en handelswaar het oosten in.
Dat soort als jij wordt achter Ishtar's poort
verhuurd voor Babylon's pleizier.
Je brengt goed geld, jij en je zusje.
Naakt sta je, nakend, in een blauwe hoofddoek,
naast Ishtar's deurpost. Zelf je uithangbord.
Je draait een kinder-ratel en schudt
een korf geparfumeerde zemelen.
Na afloop — strooit ge
in Ishtar's vuur een handvol dadelpitten.
En dat is al.
Genot voor 't volk. En voor de priesters...
maakt met duim en wijsvinger een beweging van „duiten".

TAMAR. En wie niet mooi genoeg gevonden wordt?
DINA. Wel, schoonmaakdiensten, als je stevig bent.
TAMAR. Van jongaf was het:
dweil de plavuizen, wrijf het cederhout;
klop de tapijten uit en schrob de treden.
Zwoeg met je lijf en leden voor een ander.
Is 't Judith niet, dan zal het Ishtar zijn.
DINA. Hier was het rustig. Judith vraagt niet veel.
OHOLA. Zij geeft nog minder. En die rust...
OHOLIBA. Compleet een weeshuis.
Ontbijt en middagmaal en avondeten,
slaap en ontwaken, net een reglement.
DINA. Judith gebiedt. Zij doet zoals 't haar past...
LEA. Zij zwiepte de soldaten op...
OHOLA. Zij judast ons met...
Zwaarder gedruis en geschreeuw; een geluid van barstend hout; de vorige beweging; Tamar en Lea vatten elkaar angstig aan; stilte.
DINA. Wat baat dat heen en weer geloop.
TAMAR. *komt terug.* De straat blijft leeg.
LEA. In Judith's huis is één haar leven zeker.
TAMAR. Die ken ik. Dat is de negerin.
OHOLA. Die zwarte pest, zij bracht het ongeluk.
Alles ging vlot, totdat de meesteres
het nachtspook kocht. Huis, hof en haard
wordt door dit kreng beopzicht en bespied.
OHOLIBA. Zij was bestemd voor Zadok's ouden neger
en Zadok hoopte heel wat kindertjes.
Judith had medelij. Dat kostte wat.
LEA. Dat vleït en bukt en kruipt. Altijd content.
Een aap die danst en uit de hand gevoerd wordt.
't Is Merja hier en Merja daar en Merja alles.
OHOLA. Nou, als de Babyloniërs haar mollen...
DINA. Verkracht, misschien — maar zeker niet geslacht.
't Is dure waar...

OHOLA. Waarom dat monster boven ons gesteld?
DINA. Zij heeft gelijk, de meesteres.
Judith doorziet uw zoodje wonderwel.
Zij morst niet met haar toegenegenheid.
Zij houdt van landvolk, niet van stadsgespuis.
OHOLA. *ziet naar het kamp van Holofernes.*
Zonder de drijverij van Judith waren
wij allen reeds in 't kamp, bij Holofernes.
TAMAR. Te laat, na het verzet.
OHOLIBA. Ik weet wel wat ik doe.
Ik glimlach, glimlach en dan zegt er een:
Wel duifje? En dan zegt mijn zus of ik:
Welkom, welkom, schoon volk uit Babylon.
Geniet met ons uw uitgelaten feest.
Judith's servies van zilver en wij beiden
staan tot uw dienst gereed.
LEA. Ja, ja, 't is mogelijk. *ziet ze aan.*
Een kleurtje en een geurtje doen soms wondren.
Zwaar gedruis en geschreeuw; ze hernemen vliegensvlug har post op de uitkijk; Dina blijft zitten; stilte.

I. II

Merja, de negerin, stuift binnen. Klapt met een korte zweep. Blijft stokstijf staan, ziet om zich heen.
MERJA. Niets uitgevoerd? Weg met de hoezen.
Rol de tapijten uit. *Allen naderen in een kring.*
DINA. *staat traag op.* Waarom?
MERJA. Als Judith komt...
OHOLA. *koket draaiend.* Als Holofernes komt...
MERJA. Aha, de zusjes Ohola
hebben zich mooi gemaakt voor Holofernes.
Wrijft met een snelle beweging van de linkerhand blanketsel en kapsel van beiden dooreen.
OHOLIBA. *woedend en zich ontworstelend.*
't Gehoorzamen heeft uit.

MERJA, *zo dreigend, dat men voelt dat zij ze allen aan kan.*

Judith die de soldaten commandeert
regeert nog in haar huis.
De boel moet klaar. De rommel snel aan kant.
Heeft niemand haast? Wilt ge dat striem na striem
uw tegensporrelend getreuzel straft?
Allen werken mede, ook de twee dienaressen, die tot dusver over de borstwering tuurden.

TAMAR. *onder het werk door.* Vertel het nieuws.
De hoezen worden ijlings afgenomen en opgevouwen, de tabouretten om de rustbank in twee halve cirkels geschaard, de vloerkleden uitgerold. Het terras is in een oogwenk aangekleed. Plotseling een schetterende triumf-fanfare. De dienaressen, ook de oudste, willen naar de borstwering, maar wijken terug voor de zweep van de negerin.

DIENARESSEN. De Babyloniërs! *dan, als door hoop vervuld,*

DINA. Het zijn de onzen.
Onze stafmuziek haalt Holofernes in.
De dienaressen trekken uit hun kleding blauwe sluiers, die zij snel om hoofd en hals knopen; zij grijpen verborgen palmtakken onder het rustbed, wuiven als dollen en roepen Mardoek! Ishtar! Merja is op de borstwering gesprongen, knalt van geestdrift met haar zweep, pirouetteert en wendt zich tot de dienaressen:

MERJA. Koest, malloten.
springt van de borstwering af, dan zeer luid:
't Is Judith. Judith nadert in triumf.
Zij stond met haar soldaten bij de poort.
Zij komt te zamen met de overwinnaars.

Zij werpt buiten zich zelf van geestdrift, de zweep over de borstwering en klapt wild in de handen; opnieuw de triumf-fanfare, brutaal en stotend.

I. III

De vorigen. De blauwe doeken worden weggemoffeld, terwijl door de middelste poort Joodse soldaten binnenkomen, sommige gewond en verbonden. Door de rechtse zijpoort komen tegelijk binnen moeders en kinderen met palmtakken. Alles schaart zich naar de zijkanten. Links en rechts naast de divan stapelen soldaten veroverde wapenrustingen als hoge trofeën op. Als Judith binnentreedt, door de meest links gelegen doorgang, houdt de muziek op. De dienaressen spreiden de palmtakken voor haar voeten. Zij draagt helm en strijdhamer. Moeders en kinderen tillen, als zij verschijnt, kransen en twijgen op. Er is een gemompel van Hosanna, *dan een verwonderde stilte. Judith ziet als afwezig rond.*

MERJA. *aarzelend, of ze naar voren zal treden.*
Vergeef het zwarte schaap, het loopt voorop.
Meesteres, welkom in uw dankbaar huis.
Ik buig voor het volbrachte. Met mij knielt
ziet weifelend om zich heen.
de kleine troep die in uw woord gelooft.
Allen knielen.

JUDITH. Mijn adem prijst Zijn Tegenwoordigheid.
als tot zichzelf komend maakt ze een gebaar
dat allen doet opstaan. Met haar kalme stem:
Zwaar was het en het duurde lang.
De aanval kwam en deinsde. Stormde weer
en viel terug. Raakte de muren, maar
bereikte niets. Makkers, mijn dank.
Feilloos het werk met pijl en speer.
Van 't Cappadocisch korps dat optrok,
keert zelfs geen rest naar het Chaldeeuwse kamp.
Weet gij het allen nu?
Eén is aanwezig. *gemurmel van hosanna.*
Eén gebiedt. *opnieuw hosanna.*

Bij Eén is redding. *hosanna, sterker.*
Aanvoerders.
tot twee kapiteins die naar voren treden.
Gij weet wat er te doen staat.
Onvermoeiden lossen de posten af.
Bereid een taai verzet. Versterk de poort.
In naam van Hem die Israël verdedigt:
Zij maakt een zegenend gebaar; allen af, behalve de dienaressen, in een onderdrukt geroes van stemmen, waarboven uitklinkt:

POPULATIE. Debora weergekeerd. Jaël herrezen.

I. IV

Als de laatsten verdwenen zijn, sluiten Dina, Tamar en Lea de gordijnen van de drie doorgangen. Tegelijk ontdoet Merja Judith van helm, wapen en sandalen. Ohola en Oholiba zijn door de linkse poort gegaan en brengen terug, de ene een waterbekken met linnen doek, de andere een wit overkleed en schoeisel. Judith zet zich op de divan tussen de wapentrofeën. Ohola en Oholiba, stil en schuchter, wassen voeten en handen. Merja doet het schoeisel aan en slaat Judith de mantel om. Allen af, behalve Judith en Merja.

I. V

MERJA. *staat achter de divan en ziet op Judith neer.*
Heerseres, gij zijt één met het geluk.
Uw stem draagt ver, uw ogen glinsteren.

JUDITH. *voor zich uitziend.*
De woonstee van Zijn Tegenwoordigheid.
Mocht ik Hem waardig zijn!
Ten strijde trok ik in de ochtend — en
een zilvren tred van uitverkoren voeten
ging dansend langs mijn pad. En hoor!
Het schatert door de lange galerijen.

De muren stralen als de Meester komt.
Mijn ogen zijn de vensters van zijn Huis.
Mijn stem is de klaroen der overtuiging.
Mocht ik Hem waardig zijn!

MERJA. *zeer ernstig.* Gij zijt benijdenswaard onder de vrouwen.

langzaam. Neen, ik bedoel, denk ik, „gebenedijd".

JUDITH. Gebenedijd, is dat het woord? *peinzend.*
Het houdt ook smart in. *Stilte.*

I. VI

OHOLA. *heft het middelste gordijn op.*
De Raad der Oudsten vraagt gunstig gehoor.
En met hen komt een hinkende profeet.
Zijn naam verstond ik niet. Zijn faam is groot.
't Is een der heiligsten uit 's konings hof.

Judith knikt ja en staat op. Ohola tilt het gordijn hoger op, als de Oudsten, gevolgd door Achor, binnen komen; schuift het achter hen dicht; dan af.

I. VII

Judith op haar divan. Merja achter haar. De zes Oudsten zijn allen gelijk in 't wit en in de puntjes gekleed. Van de drie zwijgenden heeft de een 'n lange witte baard, de ander ziet slecht en wordt door den derde geleid. Van de drie overigen geeft Zephanja zich importantie als voorzitter, Zadok stottert licht, Maleachi heeft een manie op te staan als hij spreekt. Zonder caricaturen te zijn, geven zij een tafereel van vervallen mannelijkheid in verschillende graad. Maleachi zet zich met de rug naar de ingang op de middelste tabouret. Tegenover hem zitten Zephanja het dichtst bij Judith, en Zadok het verst af. Achor houdt zich aanvankelijk achteraf, in de schaduw van de doorgang, en volgt de conversatie met een aanmatigend air. Hij heeft rood haar en iets in zijn

houding geeft de indruk van goed verborgen, lichte kreupelheid. Zijn gebaren zijn aangeleerd. Achor is bont gekleed, met gestreepte gordel en sluier waaraan franjes. Bij het binnenkomen zijn de Oudsten moe van het trappenklimmen.

ZEPHANJA. *hijgend.* Judith — gegroet.

JUDITH. De trappen naar mijn opperzaal zijn steil.
Neem plaats, eerwaardigen.
Allen zetten zich, terwijl Judith op de rustbank troont, de negerin achter haar.

MALEACHI. *onzeker rondziend voor hij gaat zitten.*
Wij brachten iemand mee.

ZEPHANJA. Judith, wij komen wat bespreken.
Als delegatie van de Raad der Ouden.
duidt met hoofd en hand op Merja.

JUDITH. Als gij geheimen hebt, kan deze blijven.
Zij begrijpt niets van uw geleerd Hebreews.
En mij verstaat ze door mij aan te zien.

ZEPHANJA. Gij deed een daad, een grote daad.

ZADOK. Inderdaad.

JUDITH. Zij die vertrouwden, werden niet beschaamd.

ZEPHANJA. Gij doet alsof de vijand is verdelgd.

MALEACHI. *staat op.* Ja, zo doet gij. *gaat zitten.*

ZEPHANJA. Gevaarlijk is het overwinnaar spelen op Holofernes.

JUDITH. 't Was meer een overwinning op ons zelf.
Een uur van slapte sprak van overgave.
Dat is voorbij.

ZEPHANJA. Kiest ge de goede weg? Bedenk eens nuchter, wat ons de dag van morgen brengen zal.

JUDITH. Zwaardere strijd, beslissender triumf.

ZADOK. *stotterend.* Wacht gij op wonderen?

MALEACHI. *opstaand als voren.*
Welk wonder verwacht gij?

JUDITH. Het wonder was, dat ik soldaten meekreeg.

ZADOK. Zorg — twijfel drukt ons hart.
Schoorvoetend komen wij...
JUDITH. Schoorvoetend, wankelmoedig, dof van geest.
Is dat uw dank, als Hij een teken doet?
ZEPHANJA. Hoort gij het, dat een mens zich vereenzelvigt
met den Onnoembare en Raadselvolle?
MALEACHI. *met opstaan en zitten.* O, ergernis!
ACHOR. *treedt naar voren.*
Vrienden, geen misverstand.
Judith — in Israëls benauwdheid viel
des konings blik op Achor, zijn profeet.
hij legt de hand op zijn hart en buigt, alsof hij voor den koning stond.
En zijn decisie zond mij haastig herwaarts
en een gezantschap volgt mij op de voet,
dit zoekt contact met Holofernes.
JUDITH. Reeds vóór u vond ik dit contact. Ik reken op een gelukwens uit Jeruzalem?
ACHOR. *met een uitwissend gebaar.*
Judith, 'k begrijp uw geest.
Lofwaardig is die aandrift.
Het resultaat niet onverdienstelijk.
Maar, hoe verdienstlijk ook, het heeft geen toekomst.
de Oudsten geven tekenen van bewondering en instemming.
Het hof niet, 't leger niet, noch 't priesterdom
billijken zulk een poging tot verzet.
Wapengeweld! Die daarop zinspeelden
vonden een ongenadig oor. Ik weet dit —
van zeer nabij.
Oudsten kijken, alsof het manna uit de hemel valt.
Laat ons de toestand onder ogen zien.
Gewonnen, zegt ge. Goed. Aanvankelijk.
De vijand werd verslagen. Maar 't verslaan
— was overbodig en voorbarig.

Onverantwoordelijk hebt ge ingegrepen
en niets beslist.
Wel, het gebeurde neemt geen keer.
't Is laat, nog niet te laat.
Een vredes-actie was alreeds begonnen.
knikt. Voorstellen uitgewerkt, tribuut verzameld.
De rede zetelt in Jeruzalem.
Daar wordt
elk woord gewogen, elke daad bedacht.
Daar schat men Azië's gespannen krachten.
Alleen 't gezag besluit. En leer van mij
een breder kijk op de verhoudingen.
Nu zie ik deze figuur:
alles vol nadruk en importantie.
't Gezantschap gaat;
het gaat en geeft grif toe: er was een opstand —
door 's konings wil onmidlijk onderdrukt.
Dan volgen de geschenken.
Takt, takt — en Holofernes wordt een vriend
die milde woorden spreekt tot Israël.

MALEACHI. *dezelfde actie.*
Takt en geschenken, dat is overleg.

JUDITH. *als vermoeid; krachtiger na de eerste twee regels.*
't Is alles politiek in plaats van wierook.
Brandt er geen luchter in Jeruzalem?
't Geloof geeft aan Bethulië de moed
die zoek is in de schaduw van de troon.
Zij die gestreden hebben, strijden weer. *Zij staat op.*
Eén woord van mij regelt de dag van morgen.
't Woord heet victorie.

ACHOR. De allerhoogste wil...

JUDITH: *honend, maar beheerst.*
Heilige, waag het vroom te zijn. Profeet,
durf openbaren. Praat er niet om heen.

Hetgeen gij schuw beraamt is overgave.
Wat hier gebeurt, dwarsboomt uw politiek.
Bredere kijk op de verhoudingen!
En eerbied voor de allerhoogste wil!
Ze venten in Jeruzalem
Nebukadnezartjes van hout en koper,
Ishtar's wanschapenheid in miniatuur
en amuletten met de naam van Mardoek.
Het rookt rondom Jeruzalem voor zon en maan
en voor de sterren en planeten rookt het,
en Mardoek heeft zijn dag, Ishtar haar nacht.
De sliert van 't hof, dat promeneert
in Ishtar's diepste blauw, ziedaar de mode.
En wat vertelt gij hier? *bauwt hem na:*
De rede zetelt in Jeruzalem!
de Oudsten hebben steeds heviger tekenen van verontwaardiging gegeven en staan ten slotte met de handen ten hemel geheven.

JUDITH. *koel.* Hef uw ontspierde armen hoger op.
't Gebaar liegt als de ziel niet overtuigd is.

ZEPHANJA. Heb eerbied voor den koning en het hof.

JUDITH. Het hof... de koning. Maar weerklinkt er ooit
in Sion's uitgestorven tempelstad
een schreeuw, die door de geest gedreven wordt?

ZEPHANJA. Gij lacht om 't priesterlijk Jeruzalem
en hoont den koning in zijn afgezant.
met een bij-bedoeling tegen Judith:
Buiten Jeruzalem zijn geen profeten.

JUDITH. Een heks hurkt naast de troon. En met haar
heult heel de profeten-bent.
Een stamelende dwerg speelt voor orakel.
En het serail steekt vol Egyptisch tuig.
de Oudsten dringen op haar in, maar houden zich terug, als Merja snel naast Judith is gaan staan.

ZADOK. *tot Merja, stotterend.* Pas op. Wat wilt ge?

Tonen dat ge sterk zijt?

MERJA. *glimlachend, haar gespierde statuur valt op.*

Mijn tanden malen hazelnoten fijn.
Gij sopt uw brood in de gesmolten boter...
Op een wenk van Judith herneemt Merja haar plaats achter de rustbank. Stilte en een ogenblik van ontspanning; Judith en de Oudsten zetten zich weer op de tabouretten.

ACHOR. Vrienden, 't is niet zo erg.
Meningsverschillen, goed uiteengezet,
brengen ons tot elkaar. Judith, besef
de roekeloosheid van uw haastig doen.
Ons wacht die hel der overwonnelingen,
de bleke rook in 't land der wanhoop,
de tichelovens rondom Babylon.
Denk rustig na.

JUDITH. Ik wil graag rustig zijn.
opzettelijk doodbedaard.
De een werkt zus, de ander zo. Naar aard
en naar vermogen ieder. Op het veld
zie ik de trage arbeid van mijn ossen.
Het krachtig paar schrijdt voor de ploeg — en statig
gaat op en neer de zeverende muil,
als was de tijd hun loodzwaar eigendom.
het volgende sneller.
Maar doen de ezels minder nuttig werk?
't Is wijnoogst en mijn duizend dieren torsen,
koddig — met grijze buik en bruine rug,
wapperend oor en dartel-dwarse sprong —
spelenderwijs mijn druivenvracht ter perse.
Ezel en os, ze zijn onmisbaar beide.

ZADOK. *geërgerd over de toon.*

Wij weten wel hoe rijk gij zijt.

MALEACHI. *staat op.*

Ja, Zadok weet het. Hij vroeg haar ten huwlijk.

ZEPHANJA. *bijt hem toe.* Doet niet ter zake.
MALEACHI. Maar zij dacht, dat ze beter vinden kon.
ACHOR. Wij spraken over roekeloze haast...
JUDITH. Met deftigheid alleen is 't niet gedaan.
ZEPHANJA. Met schamperheid redt gij ons leven niet.
ACHOR. Kalmte, vrienden. — Judith, ik werd gevoed
van kindsbeen af in de profeten-school,
en toefde op de trappen van 't paleis.
Ik sprak niet veel, maar 't schaars gesprenkelde
viel zwaar als nardus voor des konings voeten.
Ik vond genade.
En toen kwam de mare van Holofernes,
wie trad er voor de heilige pilaar,
het hoofd gebonden in de purperstrook?
Om Achor riep het hof en riep de menigte.
Toen zong mijn stem die stoute profetie:
„De kleine staten hebben afgedaan,
bezegeld is hun lot!" Vervolgens...
JUDITH. *onderbreekt hem.*
Zo levert de profetenschool ze af,
roodharig, krom, tegen de wet van Mozes.
Wat doet gij hier?
Blijf intrigeren in Jeruzalem.
ACHOR, *raakt even zijn stuur kwijt.*
Gij kinderloze, gij weduwvrouw,
prat op uw onverdiende rijkdom,
regeert gij ons?
MALEACHI. Ja, zo is het, regeert zij ons?
ZEPHANJA. *met een gebaar naar Judith.*
Wij oudsten, zouden stad en staat beklagen...
JUDITH. *voor het eerst scherp in toon.*
Zonder mij — vaarwel Bethulië.
Dan viel hier niet te redeneren,
niet te regeren, niet te profeteren.
ZEPHANJA. Heilig is 't woord van den profeet.

JUDITH. Profeet! Heilig? En Woord? Het heilig woord
het spat met vonken uit de eeuwigheid,
het stormt door Israël, het schroeit, het prest,
dat muren brokkelen en torens scheuren.
Profeet? Er zijn er ook,
gestalten uitgeteerd, die nimmer spreken.
Wier ogen roodgerand,
altijd de hemelen geopend zien.
Wier langgerekt gebaar de groten dreigt,
in oproer brengt 't hart der eenvoudigen.
Die buiten het geweld geweldig zijn.
En heilig, zegt ge?
tot Achor. Maar gij zijt anders. Wat doet ge hier?
ACHOR. Blijf zitten, vrienden.
Zo'n drieste toon schaadt wederzijds begrip.
Judith, zelf-opgeworpen kampioen,
wilt ge een raad? Strijdlustig zijt ge,
maar ken uw vijand voor ge hem bestrijdt.
Holofernes — hij is
reeds twintig jaar Chaldea's beste troef.
Men noemt hem
Nebukadnezar's lange rechterhand.
JUDITH. Kom naar Bethulië, vriend Holofernes.
Zie hoe aan vastberaden knapen lukt
waarvan uw leger zelfs niet dromen durft.
ACHOR. Hou op, vrouw. Gij kent Holofernes niet.
Zijn loop gaat ongestuit. Hij sloeg de Skythen.
Zijn hete adem zengde Azië.
De wereldsteden en de koninkrijken,
het zeeg ineen.
Damascus buigt. Tyrus en Sidon zuchten.
Loochen de kracht niet die de grenzen nadert;
die jaar op jaar met bloedende provincies
Nebukadnezar's monarchie vergroot.
ZEPHANJA. Hem is de zekerheid der overwinning.

JUDITH. Die zelf-verzekerdheid breekt hem den nek.
ACHOR. Onze gezanten duchten
zijn harde ogen die als horzels steken.
Spreek, nu is hij ten diepste toe gebelgd.
En die wraakgierigheid, wie zal ze stillen?
JUDITH. Eén stoot dwars door het hart stilt al die wraakzucht.
Het is uw angst die hem onkwetsbaar maakt.
ACHOR. Zijn strategie steunt op de discipline
van duizend duizenden.
JUDITH. Niets moet ik van hem weten
dan dat hij Israël belaagt.
Achor haalt de schouders op.
ZADOK. Die Holofernes is een groot genie.
ZEPHANJA. Een vorstentelg uit Cappadocië,
als gijzelaar naar Babylon gebracht...
MALEACHI. *staat op, schudt het hoofd.*
Verzonnen, die afkomst...
Dolend zigeunerkind...
tot macht geraakt in Mardoek's troebelstad...
ACHOR. Verzinsels. Man, hou op! *tot de anderen:*
Hij wordt gevaarlijk in zijn onschuld.
ZEPHANJA. *praat er overheen.*
Op het gedoofde altaar vlamt nieuw vuur,
wanneer zijn stap dreunt door een heiligdom.
ZADOK. Maar hij verricht
liever ontwijdingen dan offeranden.
MALEACHI. Ik weet wat beters. 't Is een mooie man.
Vraag maar aan Achor, ook zo'n mooie man.
De veldheer houdt van... vrouwen.
ZADOK. *spottend.* Komt meer voor bij soldaten.
ZEPHANJA. Hij heeft de keus in 't kamp — een buit van uitgelezen schoonheid, niet te tellen.
ACHOR. Hij prefereert ze fris en mollig.
Niet de matrone met haar ovenhitte,

niet de dimensies van het monument.
Een amateur.

JUDITH. *lacht.* Eerwaardigen, ik ken hem niet, maar gij
kent van dien heiden de intiemste driften.

ACHOR. Vrienden, genoeg geschertst.
Een kostelijk geschenk aan Holofernes
wist de herinn'ring aan 't gebeurde uit.
Judith heeft ons verstaan. Wie bijdraagt...

JUDITH. Verstaan, maar al te goed. *staat op, afwezig.*
Terwijl het lichaam sliep...

ACHOR. *met een gebaar van „we zijn weer zover" tot de Oudsten.*
De oude vorm. De fictie van een droom.

JUDITH. De zon lag rood en laag. Eind van een dag
als was voor eeuwig alles afgespeeld.
Hij kwam van ver, hoog op zijn wagen,
gewapend en gekroond. De wielen
suisden en flikkerden van zeis en zwaard.
Een straf gebod sneed door mijn binnenste:
Treed in zijn weg. Mijn hand rees op.
De felle paarden stonden dampend stil.
Spreek, zei het, spreek. Mijn stem vloog voor mij uit.
Was ik dat sterke woord, die wijde roep,
die van de duistre velden aandacht vergde?
„Bedwing uw onrust, koning. Tem uw trots.
't Hinnikend span in 't rinkelend gareel,
voerde u mee naar het verbodene.
Hun hoeven kwetsten Juda's akkerland.
Trek in de teugels. Keer uw vaart — voordat
de Naam Onnoembaar, Wraak van Israël,
de pezen doorsnijdt van uw wilde hengsten,
uw wagen omstoot en uw kroon vertrapt."
Nog klonk het en reeds zwiepte hij zijn dieren.
Zwart was het, vurig was het, schaduw-ijl.
Een vleugel-top streek langs de hemel-kruin

en tenen tipten nauwelijks de grond.
O — Hazraël! *de Oudsten verbergen hun gelaat of maken een afwerend gebaar. Achor kijkt voor zich neer.*
Toen brak de dissel en de wagenbak
kantelde, en de prinselijke menner
verstrikt in eigen tuig, lag doodgesleurd.
En monsterachtig kringde het omlaag
en vielt aan 't azen op dit bloedig sterven —
toen bleef ik zo bewustloos als de nacht.
zij gaat zitten, korte stilte; de Oudsten zijn nog even onder de indruk.

ACHOR. Dat was Sennecharib, dit's Holofernes.
haast meewarig. Denkt gij dat
stormrammen wijken voor een oud verhaal
en legerscharen voor gedroomde woorden?
Zie toch de werklijkheid.
Wat wilt ge uit uzelve ondernemen?
Met welken potentaat hebt gij gesproken?

JUDITH. 't Is erger dan de dood, uitheemse druk.

ACHOR. Uitheems?
Is het niet één groot ras, het ras van Sem?
Eén als de takken van de Kandelaar?
Nebukadnezar het symbool dier eenheid?

ZEPHANJA. Was Abram geen Chaldeeër, kwam hij niet uit Oer?

MALEACHI. Oer der Chaldeeën, daar kwam hij vandaan.

ZADOK. Zelfs de religies lopen niet uiteen.

JUDITH. *heeft dit alles enigszins vermoeid-onverschillig aangehoord.*
Wat doet ge hier?
Mijn hart zoekt eenzaamheid,
roept om mijn God, taalt niet naar uw religie.

ACHOR. Goed, goed.
Er blijft een graad van vrijheid voor ons allen.

Maar werklijkheid voorop.
Primo: begrip voor Babylon's behoeften.
Secundo: besef van eigen ontoereikendheid.

JUDITH: De Eeuwige zou ontoereikend zijn?

ACHOR. Wij smeekten den Eeuwige.
De stenen van 't orakel gaven licht.
Oerim en Thimmim trilden in de tempel.

JUDITH. De stenen spreken, — wat men ze laat zeggen.
Wat spraken ze?

ACHOR. „Ga naar het kamp van Holofernes —
'k zal in uw heil voorzien."
En dat volvoeren wij.

JUDITH. Is die spreuk waarheid, trek dan met mij op,
aan 't hoofd van alles wat ik waap'nen kan.

ACHOR. 't Orakel zeide: „ga," maar niet „trek op".

JUDITH. 't Orakel kiest voorzichtig zijn Hebreeuws.
Trek met mij op.

ACHOR. Tegen Chaldea's honderd-duizenden?
Vijftig rebellen, aangevoerd door Judith?
Durft gij het aan?

JUDITH. Als 't moet, ga ik alleen en ongewapend.
Alleen — maar door de Almacht overglansd.

ACHOR. *spottend.* Rekent gij op het kansspel van uw schoonheid?

JUDITH. *schudt neen.*
Op den Onkenbare, dien gij ontkent.

ACHOR. *spottend.* En wanneer gaat gij?

JUDITH. Morgen, wanneer het moet.

ACHOR. Dwaasheid! *trommelgeluid uit de straat. Judith staat verschrikt op, terwijl Achor plotseling een valstriumferende uitdrukking aanneemt, als wierp hij een masker af; zijn stem is sterker.*
Luister naar het bevel des konings.
de Oudsten staan op.

STEM VAN ISMAEL. „Houdt de muren bemand. Toont
echter geen geweld,
terwijl wij haastig onderhandelen.
De koning laakt uitdruklijk elk verzet."
trommel.
ACHOR. Dit deed ik trommelen door heel de stad.
Breekt deze boodschap uw halsstarrigheid?
JUDITH. *recht op en wild uitvallend.*
Dat hebt gij uitgebroed, gij zultig brein!
Zo knakt gij heimelijk, terwijl gij kletst,
de zegepraal van mijn verdediging?
de trommel wordt verderaf gehoord.
Eeuwige,
is dit Jeruzalem, is dit Uw volk,
dezen Uw uitverkorenen?
Schept Gij behagen in die waggel-knieën,
duldt Gij dat nadergluipen voor Uw troon?
Daar staan ze wit op wit, die uitgezifte
schijnheiligen; en midden tussen hen
dat bokkebaardje van de listigheid;
samen te laf om voor hun God te strijden.
ACHOR. Beveelt de Eeuwige, wij zijn gereed.
JUDITH. Gereed?
Morgen ben IK gereed. Dan is het nodig.
Gij die gereed zijt, mee! Toon dat ge durft.
Morgen ga IK op stap voor dag en dauw. En morgen
trotseer IK Holofernes in zijn tent.
Wie van U gaat er mee? *geen beweging.*
Ach, heel de slagorde ben IK alleen.
MERJA. *treedt naar voren; eenvoudig.*
Laat mij u vergezellen, meesteres.
JUDITH. Gij durft, heidin?
MERJA. Sta het mij toe.
Judith omhelst de negerin tot ontzetting der aanwezigen.
ZEPHANJA. 't Onreine wangedrocht heeft zij gekust.

ZADOK. *tot Judith.* Kom tot uzelf. Wat doet ge?

JUDITH. *heeft Merja gewenkt haar te volgen naar haar vertrekken. Zij gaat naar de doorgang, waardoor zij ook binnenkwam; draait zich weer om. Waar zij staat, valt over haar voeten een laatste zonnestraal. Merja houdt het gordijn open. Zij spreekt meer tot het zonneschijnsel dan tot de aanwezigen.*

Mijn voeten volgen Zijn pad.
Mijn voeten wandelen in Zijn licht.
Zijn ademtocht is in mij als een vuur.
Ik ben van Hem,
zoals een Bruid den Bruigom toebehoort.

ZEPHANJA. *lage stem en diep ontzet, terwijl Achor een gebaar maakt van afgrijzen.* Godslastering.

ZADOK, *pakt Maleachi bij de schouder.*

Heeft ze het zo bedoeld?

MALEACHI. Zó heeft ze het gezegd. Ik scheur mijn opperkleed. *hij doet het niet.*

JUDITH. *ongeduldig.* Hup, knikkebollend Sanhedrin,
kras op.
Tijg aan uw werk — ik doe mijn part alléén.
Slik het nog eens in uw beduusde oren:
plotseling zeer zacht en geheimzinnig:
„zoals een bruid den Bruigom toebehoort".
weer met sterke stem:
Ik zal de schoonste weg betreden, —
met ruim gebaar naar de trofeeën.
die weg is heden door mij vrij gemaakt.

Judith en Merja verdwijnen: het gordijn valt dicht. In het halfduister blijven de Oudsten en Achor achter; de zon is weg.

I. VIII

Als Judith en Merja goed verdwenen zijn, gaat Achor uitgeput zitten op Judith's plaats. Zijn hand betast en

streelt het zilveren beslag van de rustbank. De Oudsten staan er wat overrompeld bij.

ACHOR. Oef, is ze taai? *wist zich het voorhoofd af.*
Zadok, nog huwlijksplannen?

ZADOK. *stotterend.* Gelooft gij, dat ze gaat?

ZEPHANJA. Zij is er gek genoeg voor.

ACHOR. Zij gaat, dat is zo zeker als een huis. —
Was het niet leep,
tijdens het trommelen haar vast te houden?
Nu, Oudsten, doe uw plicht
en spreek met de soldaten één voor één.
geste van betaling.
Spreek met de vrouwen en de kinderen.
Des konings wil zij niemand onbekend.
hij staat op. Gegroet, gegroet.

vluchtig afscheid; de Oudsten stommelen door de middelste poort af; het duistert.

I. IX

ACHOR. *alleen; maakt een gebaar van „dat was me wat, maar het is voorbij"; buigt zich over de borstwering, klapt zachtjes in de handen, roept naar beneden:*
Ismaël, Ammon!
Denkt na.
„Zoals een bruid den Bruigom toebehoort."
De Bruid der Godheid, dat is een idee.
knikt; glimlacht om eigen slimheid.
Men moet er maar op komen.

I. X

Achor alleen. Ismaël sluipt binnen. Achor neemt hem zachtjes mee naar voren.

ACHOR. En waar is Ammon?

ISMAEL. Ammon trommelt nog.

ACHOR. Ismaël, luister goed.

Ga naar de plek van gister en meld dit,
uit naam van Achor:
Aan de geschenken is nog toegevoegd,
eerbiedige attentie voor den veldheer,
de Bruid der Godheid, met een negerin.
Ismaël kijkt hem vragend aan. Ga maar.
De Bruid der Godheid.
Achor schuift hem voor zich uit.
Men weet in Babylon wel wat dat is.
beiden af.

DOEK

TWEEDE BEDRIJF

II. I

De tent van Holofernes overdag. Een grote, door het tentdoek omplooide ruimte. Links en rechts ingangen, die door het terzijde slaan van de plooien gebruikt kunnen worden. Brede treden leiden naar een estrade, midden voor de achtergrond, waarop twee zware masten, die de tenthemel stutten. De estrade geeft toegang tot een dieper gedeelte van de tent, het slaapvertrek van Holofernes, afgesloten door een zwarte voorhang. Deze is met zilveren sterren geborduurd, waarin voorstellingen uit de dierenriem, klaarblijkelijk een buitgemaakt stuk. Op de estrade een soort troonzetel, eveneens een buitgemaakt voorwerp. Door een kier in de opening links het morgenlicht. Op de bovenste trede van de estrade brandt een eenvoudige handlantaarn. Op de vloer tapijten. Schildwachten, een rechts, een links van de opgang naar de estrade, roerloos. Een ogenblik stilte.

II. II

Aflossing. De toegangen terzijde gaan gelijk open en dicht. Licht-effect. Na de vorige te hebben afgelost, posteren de nieuwe schildwachten zich naast de toegangen; strakke discipline. Zij salueren Overste en Adjudant, die links binnenkomen. Bijna gelijktijdig komen rechts binnen de Archivaris, met grote platte doos, die hij zorgvuldig op een van de treden plaatst, en de Schrijver met schrijfgerei. De vier knikken tegen elkaar. De Archivaris hurkt op de vloer, achter zijn doos; de Schrijver legt zijn tabletten neer. Overste en Adjudant trekken details aan hun uniform recht. Schrijver rukt met zijn volle gewicht aan een langs een der masten afhangend touw, waardoor een bovenlicht openschuift en een helder licht in de tent valt. De Archivaris schar-

relt in zijn dossiers. Overste en Adjudant hebben zich intussen nonchalant op de trede van de estrade gezet. Zij zorgen bij het volgende niet te praten in de richting van het slaapvertrek; zij doen als schooljongens, die opletten of de meester komt. De Schrijver en de Archivaris behoren tot een oudere generatie dan Overste en Adjudant. Overste is licht prikkelbaar.

OVERSTE. *wanneer hij ziet, dat de Schrijver de lantaren opneemt, uitblaast en achter een der masten plaatst.* Is dat jouw werk? En waar blijft Jezabel?

SCHRIJVER. *doet het kuchen van Jezabel na.*

OVERSTE. Jawel, zo kucht ze. Waarom komt ze niet?

SCHRIJVER. Ze kuchte voor het laatst. *maakt gebaar van kelen.*

ADJUDANT. *slecht uitgeslapen.* Om zeep, het kippehok.

ARCHIARIS. Het lot van heel de troep. Ik sprak den beul.
Hij is dood-op, die ouwe goeierd.
Niets is er over. Alles moest er aan.
Gistravond het bevel. De adjudant,
hij had het displeizier er van.
wijst op den adjudant. Nog geeuwerig.
Geen onderscheid, princessen en slavinnen.
Zelfs de masseuse, die geen kwaad kon doen.
Ook de pokdalige had het verkorven.

SCHRIJVER. Was niet erg mooi.

OVERSTE. Niet mooi? Was weergaas mooi.

ADJUDANT. *geeuwt.* Verder geen nieuws?

ARCHIVARIS. 't Is een campagne die niet veel belooft.

SCHRIJVER. Eentonig.

OVERSTE. Eentonig?
Vraag dat eens aan de Cappadociërs.
Die kwamen van een kouwe kermis thuis.
Ze wilden vóór het feest dat nest bezetten.

ADJUDANT. Lam, dat het feest net tussenbeide komt.
Anders was nu die molshoop ingepikt.

Maar ja, Mardoek gaat voor.
De veldheer moet zijn wrok wat laten rusten.
SCHRIJVER. *voorzichtig omziend.*
Ze zeggen: een vrouw bemande gindse wallen,
een feeks, een duivelin. *ze schuiven naar elkaar toe.*
OVERSTE. Doekjes voor 't bloeden
Zoek het maar bij de Cappadociërs.
Het keur-korps moest een staaltje laten zien.
Zonder geschut. Vooral zonder geschut.
Eén bombardement
knapt in een ommezien dat akkevietje op.
Ze zijn verwend, de Cappadociërs.
Ik ken hun pretje:
lachend de stede-poorten door te gaan,
met fluit-muziek, de stormhoed op één oor.
Wij achteraan. Het toezien is voor ons.
Wat altijd is gelukt, lukt niet altijd.
Ze hebben hun bekomst.
SCHRIJVER. Toch zeggen ze: een vrouw...
ARCHIVARIS. Daarom die slachting gister-avond.
Uit woede deed hij het.
ADJUDANT. De reden is: vrouwen op Mardoek's feest
ze brengen ongeluk. Mannen en drank,
ziedaar Sint Mardoek.
OVERSTE. *schudt neen.* Hij? Een vent voor bijgeloof?
SCHRIJVER. Het is uit spijtigheid en anders niet.
Hij dacht reeds in Jeruzalem te zijn
en vierde Mardoek in de Joodse tempel.
OVERSTE. Hij broeit weer op wat groots — weg met
de vrouwen.
ARCHIVARIS. Wel, bijgeloof of niet,
hij krijgt de Rekenkamer op zijn dak.
't Is voor Financiën een tegenvaller.
En de collectie maagden van Bagoas?
ADJUDANT. *vermoeid.* Over de kling gejaagd.

Hij zei in plat-Hittities:
Go, show the virgins death.

ARCHIVARIS. Hard voor Bagoas. Zijn catalogus
was kant en klaar. Hij las mij er uit voor.
Fijn omschreven, de kwaliteiten,
in oud-Soemeries. En nu — alles foetsji.

SCHRIJVER. Daar heb je het. Bagoas ligt hem niet.
angstig omziend. Want als hij valt, dan volgt
Bagoas op.

OVERSTE. Och man, geen snars van waar.
Eunuchen hebben nooit gecommandeerd.
voorzichtig. Maharbal is de oudste excellentie.

ADJUDANT. *snel.* De beste kop is Ozymandias.

OVERSTE. Ancienneteit, daar wijkt men niet van af.

ADJUDANT. Hou op, straks staan wij samen voor de
krijgsraad.
*beweging in het gordijn, allen even iets uit elkaar en
stil; dan opnieuw de koppen bijeen.*

ARCHIVARIS. Maar... de collectie maagden van Bagoas,
dat was des konings keus?

SCHRIJVER. Men maakt hem niets in Babylon.
Buiten zijn boekje... komt er altijd Mardoek.
Straks horen we dat Mardoek 't heeft bevolen.
Wedden dat ik het neer te pennen krijg,
De officiële lezing? Wedden?
„Mardoek's bevel kwam in een droom tot mij?"
zij lachen onderdrukt.

ARCHIVARIS. *knikt ja, steeks zijn vijf vingers op en
zegt:* Vijf.

OVERSTE. *knikt en zegt:* Tien.

ADJUDANT. Maar ondertussen zijn wij flink ontriefd.

SCHRIJVER. Och, morgen in Bethulië...

ARCHIVARIS. Of overmorgen in Jeruzalem...

OVERSTE. Improvisaties, het is niets gedaan.
Geef mij maar Babylon.

Ik zoek het in de Halvemaansteeg, jongen.
Niets is zo goed als een beproefd adres.

SCHRIJVER. En ik, ik weet een slobje bij de Eufraat
daar geef ik Palestina voor kado.
Achter het ministerie...

II. III

Een dreunend klinkende slag achter het zwarte gordijn, als werd er met het plat van een sabel op een bronzen schild geslagen. Handen van personen, die onzichtbaar blijven, houden de gordijnen terzijde. Holofernes treedt naar voren, de gordijnen vallen dicht. Alles staat in de houding. De militairen salueren. Holofernes groet vluchtig. Archivaris en Schrijver gaan weer zitten en zien in afwachting naar hem op. De schildwacht, die bij de rechter toegang staat, gaat naar links, en posteert zich buiten de tent. Evenzo de andere schildwacht; men ziet beider handen, die de plooien van de toegang vasthouden. De adjudant gaat terzijde van de linker toegang staan. Holofernes leunt af en toe tegen de troon. Hij draagt zijdgeweer, een parel in het oor en aan de linkerhand een zware ring.

HOLOFERNES. *tot Overste.* Bevelen doorgegeven
voor morgen-ochtend?

OVERSTE. *zelfbewust.* Elke machine is gereed voor actie.
Geplaatst, gericht. Geolied, in zijn hoes.
De dageraad komt met een kogelregen.
Geen huis blijft heel. Geen ziel ontsnapt.
In één kwartier heeft het geschut beslist.

HOLOFERNES. *knikt, dan tot Archivaris.*
Afdoen, wat afgedaan kan worden
vóór 't offer van twaalf uur.
Post uit Babylon?

ARCHIVARIS. *eerbiedig.*
Financiën zendt ons een rapplement.

De lijst met vrouwen en kamelen klopt niet.

HOLOFERNES. Ze hebben wat.
't Hoeveelste rapplement in veertien dagen?

ARCHIVARIS. Het derde. In duplo.

HOLOFERNES. Liggen laten. Verder.

ARCHIVARIS. Bij apostille van de elfde zond
Defensie om bericht en raad een lang epistel,
vol klachten van de Staatsbank van Chaldea.

HOLOFERNES. Rijp laten worden. Waar komt het op neer?

ARCHIVARIS. Nieuws uit Jeruzalem vindt men urgent.
Een lening wordt gesloten op de buit.
De rentevoet is hoog. De beurs onwillig.
Een goede karavaan zou wondren doen.
Meer edele metalen en meer vrouwen.
De wens zou zijn: wat minder rariteiten.

HOLOFERNES. Treft slecht. Er valt niet veel te karavanen sinds gister-avond.
Tot adjudant. Kwam het werk gereed?

ADJUDANT. Allen gedood. Bagoas staat ontzet.

HOLOFERNES. *met een verkapt pleizier.* Ontzet?

ADJUDANT. Bagoas jammert en roept Ishtar aan.

HOLOFERNES. Dat is zijn rol. En verder?

ADJUDANT. Een aanvraag van den beul. Gratificatie voor overwerk. Hij moest zich laten helpen.
Hij stak en sneed en hieuw afwisselend.
Hij heeft het bijltje er bij neergelegd.
Hij zegt: mijn dood als dat nog eens begint.

HOLOFERNES. Die leperd.
Ik zie hem komen in zijn zurig schootsvel.

ARCHIVARIS. Gratificatie na Bethulië?

HOLOFERNES. *knikt. Schrijver noteert.* En verder?

ADJUDANT. Boodschap van Joodse opperprofeet:
Verzet van gister was slechts plaatselijk
en werd reeds onderdrukt in naam des konings.

HOLOFERNES. Laat ons koud. Wij straffen zelf.
ADJUDANT. Dan zenden zij, met het geschenk in goud,
eerbiedige attentie voor den veldheer,
de Bruid der Godheid.
Komt heden-ochtend. Met een negerin.
HOLOFERNES. Die heeft haar dag gekozen. *tot Overste.*
Wensen van 't leger?
OVERSTE. Goedkeuring van 't program der feest-
commissie.
HOLOFERNES. In orde.
OVERSTE. De veteranen-club zou uw presentie,
's namiddags... *Holofernes wenkt toestemmend.*
Dan nog... *aarzelend.*
het corps artillerie verzoekt als gunst
te mogen zingen, heden na het offer,
voor één keer, niet „Mardoek die leeuwen worgt"
maar wel „In Babylon daar staat een toren".
als hij ziet dat Holofernes nadenkt, dan haastig:
Die wijs... ligt beter voor hun stem.
HOLOFERNES *glimlacht en knikt.* Wat verder?
SCHRIJVER. Correspondentie. Bleef gistravond steken.
HOLOFERNES. Tot waartoe kwamen we?
SCHRIJVER. Betreffende Damascus; 't slot ontbreekt nog.
HOLOFERNES. Voeg er aan toe:
„De echo van uw naam versloeg Damascus,
U koning, macht en eer, in eeuwigheid."
En dan er onder:
„Uw slaaf, die in het stof ligt, Holofernes."
rekt zich in volle lengte verveeld uit, terwijl de
Schrijver stenografeert.
Missive over Cis-jordanië.
„Allergrootmachtigste en wat er volgt.
Het leger, ademend door uw gezag,
trok zuidwaarts. Een taktiek
van nachtelijke marsen werd beproefd.

De populaties beefden. Onze toortsen
schroeiden de oogst, die aan de boomen hing.
En Lagi viel; en Ichar viel; en Sopeth
weerstond en viel..."
hoornsignaal; soldaat steekt het hoofd door de linker opening; onder het fluisteren met Adjudant strijkt hij de hand over 't gezicht.

ADJUDANT. *keert zich tot Holofernes.*
Het aangekondigde geschenk der Joden:
De bruid der Godheid, met een negerin.

HOLOFERNES. *wil neen zeggen, maar ziet juist dat de Schrijver een beweging van kelen maakt tegen den Adjudant:*
Laat binnen.

II. IV

De toegang links wordt opengeslagen. Judith en Merja binnen. Holofernes neemt van beiden niet in 't minst notitie, maar de achteloosheid van zoëven verdwijnt uit zijn houding. De Overste wenkt Judith terzijde te gaan staan. De negerin hurkt neer en trekt aan Judith's kleed om haar te doen knielen. Judith houdt zich recht op en hoort oplettend toe. Haar blik is niet uitdagend of vijandig.

HOLOFERNES. Waar bleven we?

SCHRIJVER: ...En Lagi viel en Ichar viel en Sopeth
weerstond en viel.

HOLOFERNES. „De lijsten van de buit zijn afgezonden.
De godenbeelden op transport gesteld.
Bagoas kreeg de vrije hand." *tot Archivaris.*
Bedenk iets vriendelijks, maar noem geen vrouwen.
Wacht eens.
„Wij trokken binnen; op mijn knieën hield ik
uw heilig stierenbeeld van louter goud."
Heb je het? Draai dan het slot:

„Uw slaaf, die in het stof ligt, Holofernes."
hoornsignaal; schildwacht steekt het hoofd door de kier en fluistert met Adjudant.

ADJUDANT. Tyrus brengt hulde. Zijn senaat van vorsten
benijdt het land waarheen uw schreden gaan.
En hun gezantschap brengt als welkom
twaalf koningsdochters, met een bruidschat elk.

HOLOFERNES. *doet neen met de hand.*
Geen vrouwen in het kamp.
Hij richt zich naar de doorgang, die op een wenk van den Adjudant wijd geopend wordt; spreekt naar buiten:
Leidt de princessen t'rug.
Wij kiezen zelf in Tyrus.
's Konings eunuch zal ons terzijde staan.
opnieuw hoornsignaal; schildwacht fluistert als voren.

ADJUDANT. Uit Sidon een gezantschap.
Holofernes wenkt den Archivaris en keert zich af. Archivaris gaat op de eerste trede staan, en spreekt, lezend van een tablet, naar de opengebleven doorgang:
„Cijnsplichtigen van Sidon, hoort uw last.
De koning kent uw wankelzieke zin.
Gij zendt als gijzelaar naar Babylon
uw hoogste god. Esagil wordt zijn woon,
dat als een klooster voor de goden is."
de tent wordt gesloten, gerucht van stemmen buiten.

ADJUDANT. *tot Holofernes.*
Gezantschap smeekt uw stem te mogen horen.
Holofernes knikt; de toegang gaat wijd open.

HOLOFERNES, *spreekt boos en sarcastisch naar buiten:*
Waarschuw uw god! Wij rijden weldra voor.
Zijn reis vangt aan. Hij draaft met span en wagen.
Als gast van Mardoek wacht hem groots onthaal.
Maar vóór de bronzen deuren openknarsen
drukken zijn schouders dagen lang de dorpel,

de harde dorpel van het huis van Bel. *stilte.*
Weest onbekommerd.
Die goden-gijzelaars ontvangen dienst
van wierook en gezang, elk in zijn crypt.
Uw god rust uit, al naar uw goed gedrag.
Maar blijkt uw aard rebels, dan lijdt uw god
en brouwt gij kwaad, het wordt op hem gewroken.
Ach, die verminkten, slaven van den Baäl!
Die kettinggangers met gekneusde schenen,
die blinde buurschap van gelijk gestraften:
langzaam. Facies beroofd van het juweel der ogen...
klacht van het gezantschap; dan Holofernes op straffe toon:
Uw schoonste god, die met de havikskop.
tent wordt gesloten.

HOLOFERNES. *tot zich zelf.*
Het sollen met die beelden is absurd.
Enfin, zo zijn de Babyloniërs.
Schildwacht steekt het hoofd door de tent, fluistert als voren.

ADJUDANT. Zij zeggen:
Was de genade groot, betoond aan Ksert?

HOLOFERNES. *glimlacht even en spreekt dan door de opnieuw geopende doorgang, raakt de oorbel aan.*
De oorbel van het godenbeeld van Ksert!
Haar priesterschap hield aan met smeken,
tot mijn meewarig antwoord hen kwam sussen:
tergend. Zij, zij heeft Ksert vergeten, lieve vrienden.
Wat wilt ge doen? De schade werd hersteld.
De frommels van 't brokaat zijn gladgestreken
en haar geklokte rokken staan weer uit.
als het verklappen van een geheim en met een glimlach in de richting van Judith.
Zij woont bij Mardoek in zijn hoogste kamer,
eenzaam, zoals 't een bruid betaamt.

Haar oog speurt naar de kim. Wat blikkert daar?
Wie snelt met wijdgespalkte sprongen nader?
Zijn knetterende voet bestijgt onzichtbaar
Babylon's toren als een reuzen-trap.
Een bovenaardsheid streelt, een droomhand grijpt.
En op de sponde kreunt het. Smart? Genot?
De cherubs weten niet waarom zij snikken.
Mannen van Sidon, er ontbreekt haar niets.

ADJUDANT. Gezantschap vraagt om dood.

HOLOFERNES. Verkeerd adres. Naar Sidon terug.
De dood geef ik als noodlot, niet als troost.
de tent wordt gesloten, dan tot Schrijver:
Het volgende rapport. Noteer. Afzenden
zodra Jeruzalem genomen is.
Begin: „O Koning, leef in eeuwigheid,
en wat er volgt. Uw arm bedwong Judea.
Jericho viel, de hoofdstad viel; ik slecht
de tempel en 't serail. Ik tel de buit.
Koper in overvloed. Het wordt gewogen.
Schraaltjes zilver, ivoor en goud.
Bagoas doet de mensenkeus.
Het godenbeeld, ik sleurde 't uit de tempel.
Het gaat de brede weg naar Babylon."

JUDITH. *in een heldere lach.* Ho, ho, zo gauw niet.
Ieder ziet verontwaardigd op; Merja schrikt; de blik van Holofernes is vragend en verstoord.

JUDITH. *met een zweem van vriendelijke explicatie.*
Er staat geen godenbeeld in onze tempel. *stilte.*

HOLOFERNES. 't Is waar. Zij heeft gelijk.
Schrap die passage.
Uitzondering die ik vergeten was —
de geest die zonder vorm verering vindt:
een laag cultuur-peil. —
Is er geen god, toch zijn er tempelschatten.
Geen cultus stelt het buiten preciosa.

Gij moet het weten, priesteres.
Hoe is de tempel?

JUDITH. *treedt naar voren; het volgende wordt zakelijk uitgesproken; helder, zonder gezwollenheid. Holofernes luistert meer naar de persoon, dan naar wat zij zegt; tegen het eind lijkt hij geïrriteerd.*

Boven een afgrond straalt van ver een dak
en muren rijzen wit van zonnebrand.
Kolommen-gaanderijen sluiten af
het in zichzelf gekeerde heiligdom.
Het open voorplein zengt in middaghitte
en lichaam ligt naast lichaam duizendtallig,
levend tapijt, dat van gebeden ruist,
dat zijn geprevel stuwt tot aan de poort.
Binnen is zwijgen, binnen schaduw-koelte.
Donkerte geurt. Weidser dan 't donker
is de geduchte stilte die er hangt.
Ommegang, zuilenhof en tempelschip,
Salomo hief ze zonder hamerslag
en zelfs geen vogelkreet werd sinds gehoord.
Nooit volgt het oog — slechts de gedachte volgt
in 't onbetreden oord van 't heiligste
de hogepriesterlijke handeling.
Hij bidt, wanneer hij 't frisse linnen aantrekt.
Hij kust de toegereikte mantel innig.
Zijn vingers, zilverig van ouderdom,
zalft hij, als zocht hij moed in eigen reinheid.
Een voorhang, eeuwenheugend,
eens zwaar van pracht, trilt op een ademtocht.
Verschuift het licht,
dan is het of in het verschoten meekrap
granaten open bersten goudgestikt.
Zo glimt, zo glanst, broos en vergankelijk,
't afschutsel van 't geheim van Israël,
wanneer de priester dromend-stil verdwijnt.

HOLOFERNES. Die voorhang, ja, daar is mij van verteld.
Een rariteit, een uitgepieterd schoon.
Zeldzaam patroon, brokaat op hyacinth. —
Achter die plooien, wat is het geheim?
JUDITH. Daarachter vademt een manshoge luchter
zijn gouden armen uit, waarop sinds eeuwen
een zevenvoud van vlammen roerloos bloeit.
Weerschijn van Onuitgesproken Naam.
HOLOFERNES. *geprikkeld.* En daar?
JUDITH. Daar woont het Evenwicht in 't hart van Juda.
Onnoembaarheid rust daar in cherub-dons.
Dat is de plek der Tegenwoordigheid.
HOLOFERNES, *als een onderdrukte uitbarsting, tot Archivaris:*
Apropo. Was het niet Serrakham?
Hoe was 't rapport?
ARCHIVARIS. *zoekt in de tabletten, blijft tijdens het lezen staan.*
Serrakham.
„Ik hieuw de eiken in de voorhof om
en brak de krochten der verborgenheid
en openbaarde aan den naakten dag
Azië's duizendjarig raadsel-oord.
Ontwijdingen, ze zijn mij toevertrouwd.
Uw slaaf, die in het stof ligt, Holofernes."
JUDITH. *rustig.* Gij raakt Hem niet. Hij heeft een hoger tempel.
Hij vult het reine hart der overtuigden.
Die tempel in zijn ijlheid is onschendbaar.
Stilte 't cement. Inkeer de toegangspoort.
zachter, Daar laait de wijsheid als een gouden luchter.
In nedrigheid rust het Onnoembare.
HOLOMERNES. Dan dood ik alle overtuigden.
JUDITH. Begin met mij. Volvoer uw dreigement.
HOLOFERNES. Geen twijfel over uw manmoedigheid.

Hysterie, fanatisme, zusterdeugden. —
Zeg op, hoe gaat mijn weg?
Ziet gij de toekomst?

JUDITH. 't Verleden was uw werk. Zo is uw toekomst
eigen beslissing. Niets staat voorgeschreven.
De hoogste wil in Azië zijt gij,
Holofernes toont het niet graag, maar volgt met diepe belangstelling.
want als uw wenkbrauw fronst, uw blikken dwalen,
en als de roep van uw geweld te luid is,
dan beeft in Babylon de oppermacht.

HOLOFERNES. Ja, ja, dat ken ik. Maar wat komt er nu?

JUDITH. Wie speurt u na en wie voorspelt uw doen?
Een griffioen, die op zijn grillen broedt?
Een eigenmachtige dien ieder uur
bevestigt in zijn zelfverzekerdheid?

HOLOFERNES. Archivaris,
wat zei de magiër in Babylon?

ARCHIVARIS. Uw lijn stijgt ongebroken en onbreekbaar.
Sterrenloop, noodlot: evenwijdigheden.

HOLOFERNES. Hij weet het. *tot Judith.*
De grijsgebaarde oppermagiër
voert op zijn lange staf een gouden lelie
als hovenier van Mardoek's eeuwigheid.
tot Archivaris. Luidt zo zijn titel?

ARCHIVARIS. *buigt.* 't Is zelfs een spreekwoord:
Voos als de hovenier. *Holofernes glimlacht.*

JUDITH. *met scheller stem en als met korte ingevingen, maar even koud.*
Uw eigen hand omklemt uw eigen lot.
Dit ogenblik beslist. Hier ligt de keus.
Doodt gij mij niet terstond, wee over u.
Tref mij in 't hart, dan is uw toekomst veilig.
Holofernes haalt de schouders op.
Vlei niet uzelf met onverschilligheid.

't Was goed gezien, geen vrouwen in het kamp.
De losprijs van uw noodlot, dat ben ik.
bijna dreigend:
Uw wiekslag heeft het zenith reeds geschuurd.
Reeds zijt gij van uw heerweg afgeweken.
Een stervens-uur staat vast voor iedre zon,
hoe zijn geweld ook door de sferen fonkelt.
Zon, die gij waart, uw nacht komt naderbij.
Een schaduwgreep scheurt uw betovering
en sleurt de lamfers van uw glorie
omlaag, in 't niet. — Doe nu terstond uw daad.

HOLOFERNES, *onder den indruk.*
Bruid der Godheid...

JUDITH, *zacht, als geschrokken:*
Wat meent gij, Holofernes? Weet gij iets?

HOLOFERNES. Zijt gij het niet, de Bruid der Godheid?

JUDITH, *onzeker.* Een macht die mij bemint, beschermt mij ook.
zacht. Mijn ziel gaat naar Hem uit,
zoals een bruid den Bruidegom verwacht.

HOLOFERNES, ironisch. Dus, Bruid der Godheid...

JUDITH, *scherp.* Niet op zijn Babylons.

HOLOFERNES. Gezonden zijt gij, als een laf geschenk.

JUDITH. Dan was er achter mij verraad.
Ik kwam uit eigen wil.

HOLOFERNES. Het klinkt als waarheid, maar ik geloof het niet.
En waarom hier?

JUDITH. Om te beseffen, dat ik u niet vrees.
de aanwezigen wisselen blikken, met de uitdrukking van: ze durft maar.

HOLOFERNES. Uw land capituleert.
Zo toonde zich uw God.
Een adem krachteloos. Een bleke hand.

JUDITH. De aarde dreunde toen die bleke hand

in steen de wetten schreef. Toen raasden stormen,
en bliksems zwiepten; rotsen raakten los.

HOLOFERNES. Alle mirakelen zijn in 't verleden.

JUDITH. Toch blonk nog gisteren Zijn alvermogen.

HOLOFERNES. Hoe happig is hij naar een klein succes.

JUDITH. Het waren allen Cappadociërs.

woedende beweging onder de anderen; Overste en Adjudant naderen Judith, de hand op de degenknop. Holofernes blijft koel.

Hier staat de vrouw, die ze versloeg.
Moet ik het nog eens doen?

iedereen kijkt wachtend naar Holofernes, de negerin laat het bovenlijf voorover vallen en verbergt het hoofd. Judith heeft een triumfante blik, wanneer Holofernes als in reactie zijn zwaard uit de schede trekt.

HOLOFERNES, *als berouwde hij reeds de geste en als bezag hij het lemmet.*

De kling gesmeed voor Evil-Merodach
dronk slechts het bloed van koningen...
Mijn wil volvoert het, niet die van een ander.

stoot het zwaard terug in de schede.

JUDITH. Soldaat, soldaatje, die niet doden kunt,
Wie aarzelt, die is Holofernes af.
Zwakte vindt straf. Morgen zucht al uw volk:
hij was verloren toen hij aarzelde.

HOLOFERNES, *woedend tot Overste en Adjudant, die dreigend op Judith zijn toegesprongen.*

Ontkleed die vrouw.

Merja staat plotseling overeind en wil de militairen afweren; Judith legt de hand op haar arm.

MERJA, *eenvoudig en glimlachend.*

Ik doe het beter, veldheer, als het moet.

Holofernes wenkt de militairen Merja te laten begaan. Merja neemt zich de sluier van het hoofd en blinddoekt Judith. Opent dan het gewaad en houdt de kleding uit-

gespreid om Judith heen, die geheel naar Holofernes is gekeerd, zodat slechts Holofernes de onthulde gestalte kan zien. Een kort ogenblik ziet Holofernes toe. Plotseling opent de spleet van de doorgang rechts, waardoor de dikke en bizar getulbande kop van Bagoas verschijnt, die evenals Holofernes Judith kan zien. Merja sluit haastig de kleding, Holofernes ziet gramstorig om; Bagoas opent de toegang wijder en komt binnen.

II. v

Bagoas gaat naast de estrade staan, zodat hij zich tegelijkertijd tot Holofernes en Judith richten kan. Merja neemt langzaam de sluier van Judith's ogen af en steekt die in haar gordel. Gedurende de volgende dialoog kijkt Judith strak naar de grond; niets schijnt haar te raken.

BAGOAS. Aha, de Bruid der Godheid wordt bezichtigd.
wrijft zich in de handen, dan, vol overtuigde bewondering:
Het hartebloed der schoonheid, Saron's roos.
Dit is mijn taak. *spreidt de vingers uit.*
't Wordt eigendom des konings.
tot Holofernes: Ik onttrek
dit godenvoedsel aan uw blinde moordzucht.

HOLOFERNES. Verdedigt gij den koning tegen mij?

BAGOAS. Hoe kwijnt het koninkrijk!
De schatten blijven in het kamp. Waarom?
De schoonste vrouwenbuit uit Azië,
geslacht uit woede over een verlies.
op een geste van Holofernes.
Het feest van Mardoek, ja, als voorwendsel.

HOLOFERNES, *dreigend.* Verdedigt gij den koning tegen mij?

BAGOAS. Waar vindt zijn staatskunst vaster basement dan in 't beproefd gemoed van trouwe dienaars?
Ik sta — ontzet.

HOLOFERNES. Staat gij ontzet, lijvige deftigheid?
Zij werden heus niet om een gril gedood.
BAGOAS. Het Hoog College
besomt straks huiverend de averij.
Het is onnoemlijk wat de schatkist derft
en Ishtar's tempel lijdt moreel verlies.
Nog zijn er machten boven u.
HOLOFERNES. De machten boven mij bevalen het.
Mardoek's bevel kwam in een droom tot mij...
onderdrukt pleizier van Schrijver, Overste en Archivaris.
BAGOAS. *lacht eerst honend; snuift dan van woede; heft de handen ten hemel.*
Nebukadnezar's keuze is geslacht!
wendt zich tot Judith, die niet opziet.
Nu, Bruid der Godheid, luister. *hij tilt zijn sleutel op.* De vreugd van Azië valt u ten deel.
Gij maakt de misdaad goed.
Reeds wacht mijn karavaan — gij alleen gaat,
enig geschenk, naar 't hof te Babylon.
Daar is het somber. Sulfer-wolken knellen
de grauwe wereld rondom Esagil.
met plotseling toenemende geestdrift:
Een zon gaat op in 't binnenst van 't serail.
Uw schoonheid, allerschoonste, wordt begroet.
Ik vat Uw hand. Gij treedt hem tegemoet.
Zinnen uw weelde. Ziel 't geheimenis.
Vol ontroerde aanhankelijkheid jegens Nebukadnezar:
Meester — uw arme dienaar moet gij doden.
Ik zag en sidderde — ontving te veel.
Die ambergeurige... sprak tot mijn zinnen,
diep tot mijn zinnen, dieper tot mijn ziel.
Pluk het voor mij, pluk het, mijn meester,
dat ongenoten, fel bevroed geluk.
Iets priesterlijks in haar bewegingen

betekent meer dan Ishtar ooit verstond.
Meester, mijn meester, wie zei eens kwansuis:
„Bitter bezit, dat de bekoring doodt?"
Van wie kwam het parool:
„Aanschouw de schoonheid en begeer haar niet?"
Wie teemde mij eens toe: „de vrouwen
liggen gebed in mijn verleden jaren,
als in het gras gevallen murwe vruchten,
rood, rijp en zoet — boomgaard, ik sluit u af?"
Meester, mijn meester, zij verandert alles.
Hier kleurt de ziel de rijkste levens-vondst.
Voelt ge de onverwacht versnelde,
bevende maatslag van het mensenhart?
langzaam. Eén zijn met haar is stralende vernieuwing.
Eén zijn met haar is ruimer wereldgroei.
opgeblazen, tot Holofernes:
Nebukadnezar's wil belichaam ik.
Nebukadnezar's wellust zij u heilig.
Hier treed ik tussen deze vrouw en u.
Holofernes heeft strak naar Judith gezien. Hij draait zich om met 'n ruk en treft met 'n slag van zijn zwaar geringde linkerhand de slaap van Bagoas. Bagoas wankelt en valt. De schildwachten snellen toe, knielen neer, rollen den gevallen Bagoas in een tapijt en wachten, met geheven dolken, op het teken dat Holofernes geeft. Hij maakt het gebaar van de gesloten hand met de duim naar onderen. Zij doden Bagoas, elk met twee korte stoten door het tapijt heen, snel en zakelijk. De schildwachts hernemen hun plaatsen bij de ingang. Het hoofddeksel van Bagoas is naar voren gerold en daar blijven liggen.

HOLOFERNES, *tot Overste:*
Gesleept naar de vier hoeken van het kamp
en in zijn bloed vertoond. En omgeroepen:
aldus deed Holofernes en met reden,

voordat het feest van Mardoek aanvang neemt.

Overste klapt in zijn handen; een piket van vier soldaten komt binnen; op zelen dragen zij Bagoas met tapijt en al weg. Overste volgt.

II. VI

Terwijl Overste achter het lijk van Bagoas door de tentopening gaat, klinkt een hoornsignaal. Schildwacht fluistert met Adjudant en overhandigt hem een tablet.

ADJUDANT. Gezelschap uit Jeruzalem.

Judith heft het hoofd op; de Archivaris neemt het tablet over, werpt er een blik op.

ARCHIVARIS. De schatbewaarder zegt: het goud is zuiver.

Holofernes wenkt. Vier man torsen de geweldige tempelluchter, die waggelend op de estrade wordt geplaatst. Judith treedt er eerst op toe, gelooft niet, blijft strak staan, schokt, kermt als een gewond dier, valt neer, mengeling van wanhoop en aanbidding.

MERJA, *naast haar op de knieën.* Meesteres...

HOLOFERNES, *ziet op Judith neer, die met het aangezicht tegen de grond ligt.*

Dit was niet te voorspellen, Bruid der Godheid.
Jullie kunt hier je tempel bouwen, —
niet naar de geest alleen...

Judith's smart is zo aangrijpend, dat Holofernes zwijgt. Merja troost met gebaren.

ADJUDANT. Het Joods Gezantschap...

HOLOFERNES, *klankrijk, met een caesuur als van bijlslagen.*

De dood — allen — onmiddellijk.

JUDITH, *richt het hoofd op, geeft een schreeuw van verlossing, terwijl buiten in een verward gerucht de executie der gezanten plaats vindt.*

Uw stem ruist als muziek, gerechtigheid.
valt opnieuw voorover.

MERJA, *trekt Judith's hoofd op haar schoot.*
Judith, meesteres...

HOLOFERNES, *daalt van de estrade af; is in het volgende een en al aarzeling.*
Judith, is dat haar naam.
dromerig, op haar neerziend. Judith, Judea...
Herstel u, vijandin.
Wees wijs in gulden onverschilligheid.
Wij zullen... kennis maken nà het feest.
Gaan kunt ge ook. Ge doet geen kwaad meer.
Uw stad is heden voor het laatst te zien.
tot Adjudant:
Voor haar en 't zwarte spook, als vrijgeleide
mijn ring. *werpt de ring aan Merja toe, dan tot Judith:*
Blijf, ga of blijf.
Maar als uw moed niet faalt,
snorkerig, wacht dan op Holofernes,
op Holofernes na het drinkgelag.
fanfare van buiten.

ADJUDANT. Generaal,
de Club der Veteranen haalt u af.
Wanneer Holofernes zich omwendt om naar buiten te gaan, schopt hij tegen het hoofddeksel van Bagoas. Hij wijst er naar en wenkt Schrijver en Archivaris tot zich.

HOLOFERNES. Nebukadnezar krijgt een lange brief,
waarin de reden dezer snelle...
knipt met de vingers om het woord te vinden
rechtspraak
stipt wordt uiteengezet.
Breng morgen het concept.

Archivaris en Schrijver buigen diep. Buiten, Mardoek-hymne en groot feestgejoel. Holofernes, toegejuicht en saluerend, af, gevolgd door Adjudant. De tent wordt

gesloten. Judith ligt steeds met het hoofd voorover op Merja's schoot.

II. VII

SCHRIJVER, *tot Archivaris.* Wat heb ik je gezegd?
Mardoek's bevel. Hier met de vijf.
met de duim op Judith wijzend,
Die wordt voor hedenavond opgespaard.
ARCHIVARIS, *officieel: spreekt tot de groep van Merja en Judith.*
Gij kunt vrij gaan.
De weg ligt open naar uw eigen wereld.
SCHRIJVER, *lachend:* Vrouwtje, kas liever op.
De veldheer heeft een trieste dronk.
Maar als ge 't overleeft — *den veldheer nadoend.*
vertel mij later eens van Holofernes,
van Holofernes, na het drinkgelag.
De Schrijver ruimt zijn schrijfgerei op, de Archivaris brengt orde in zijn doos.
ARCHIVARIS. De laatst gekomen brief is blijven liggen.
Een koninklijk besluit... benoemt Bagoas
tot hoge commissaris bij de buit.
onder het weggaan. Spoed staat er op.
SCHRIJVER. Spoed haalt geen spoken in.
beiden af.

II. VIII

De groep van Merja en Judith in dezelfde houding. Door de spleet, waardoor Bagoas binnenkwam, steekt de Overste zijn hoofd. Kijkt voorzichtig rond, gaat dan op Merja af. Lacht tegen haar, zij lacht terug.
OVERSTE. Zeg, zwartje, als je wilt, *bukt zich,*
Tent nummer tachtig, dat zijn fijne lui.
We lusten wel een bruine boterham.
Ze lichten jou wel in je donker bij.

Vergeet niet, tachtig.

Onder het weggaan naar de linker opening, steekt hij vijf vingers van één hand en drie van de andere op en ziet dan lachend door het o'tje van duim en ringvinger naar Merja. Dan trekt hij aan het touw bij de linkermast. Het bovenlicht gaat half dicht. Luchter en groep van Judith en Merja blijven verlicht.

Wat minder licht is beter voor de Bruid. *af.*

II. IX

Een ogenblik blijven Judith en Merja in de vorige houding. Merja ziet op Judith neer en vraagt zacht:

MERJA. Zullen we gaan?

JUDITH, *richt zich half op, als tot zich zelf:*

Het wonder van Zijn wraak bleef uit.

MERJA. Zullen we gaan?

toont de ring aan haar vinger en staat op.

De weg is hiermee vrij.

als om haar wakker te maken.

Judith!

JUDITH. Judith is een verhaal van vroeger.

't Is onverschillig, wat ik doe of laat.

MERJA. Beter te gaan. Wat wilt ge, meesteres?

Blijf niet. Ze zeggen een soldaat hanteert

wapens bij dag — en vrouwen in de nacht.

JUDITH, *staat plotseling op. Richt zich tot de luchter.*

Ontzaglijke!

Tot Uw geweld riep ik om troost.

En zijt ge, als ik, gedoofd, gevangen.

Ontheiligd, ongewroken, machteloos?

keert zich van de luchter af.

MERJA. Ga mee. Bethulië krijgt nog een kans.

Bereid hem weer een slechte dag

en overval zijn dronken feest.

JUDITH. Bethulië?

valt harstochtelijk biddend op de knieën, even een stilte. Merja treedt terug en houdt zich zo onopvallend mogelijk achteraf. De eerste regels zacht.
Leer mij de vloek, die de vergelding brengt.
Dan vreet de vlam uw vensters, Israël.
Uw huizen storten in, veroordeeld volk. —
Vriend Holofernes,
die aan mijn wanhoop heul bracht, Holofernes,
het was muziek uw stem, muziek, muziek.
Stem die de straf deed volgen op de schennis,
— klank van de hoogste Wil?
de handen even voor het gezicht.
Wie zijn God verloor,
die schreeuwt om menslijke gerechtigheid.
Verhoor mij niet. Verzwijg de vloek. —
En toch — gerechtigheid,
muziek van de vergelding, speel uw lied.
Ruis langs mijn dorstig oor als zomerregen.
Gij maakt de zielen vruchtbaar. Koel de koorts
en blus de brand van 't brein. Verjaag nog eens
het zwijgen rondom mijn verlatenheid. —
door haar tranen heen, als werd het wederom hoorbaar:
uw gouden droppelvlaag, o koningsharp!
Zij valt opnieuw in wanhoop voorover.

DOEK

DERDE BEDRIJF

III 1

De tent van Holofernes, tegen middernacht. Een versiering van slingers groen, wimpels en vlaggen. Een groot zijden vaandel, verschoten en gescheurd, hangt over de luchter, waarvan de vorm volkomen aan de blik onttrokken is. Afhangend van de tent-masten vier brandende lampen. De eenvoudige lantaren, die in de aanvang van het vorige bedrijf op de rand van de estrade stond, verlicht een lange tafel, die zich geheel rechts bevindt. Op de tafel verder een gouden mengvat, met hengsel, twee zilveren drinknappen, een aarden schaal met vruchten, een platte mand met witte rozeblaren. Naast de troon, die nu links gelijkvloers staat, een grote kist, die ook als bank dienst kan doen. Op de middelste trede heeft Merja een bed geïmproviseerd met bontvellen en dekens. Judith is ontwaakt en zit door kussens gerugsteund. Op de vloer Merja naast het bed. Een schotel fruit op de trede. Zwakke muziek, snarenspel en gezang is af en toe uit de verte hoorbaar.

MERJA. *Haar babbelzieke natuur, door de plotseling aanraking met niets dan mannen nerveus geworden, laat zich even gaan.*

Ja, meesteres.
Ge snikte in uw droom. Toen kwam een glimlach.
Toen diepe slaap.
met een gebaar naar de veranderde omgeving.
Van de verandring hebt ge niets gemerkt.
Ik ging er uit. Zag heel het kamp.
Ze rolden fusten langs de tentenrijen
en zeulden zakken wijn voor hedennacht.
Goedige jongens met een boeretaaltje.
En ieder heeft een handwerk bovendien.
De slagers zijn het vrolijkste van aard.

Allen één grapje: is dat zwart totaal?
Allen nieuwsgierig. En een hoofdman zei:
dat struise wijf, die doorgelooide huid,
dat is soldij voor de gebruinde spieren,
die Holofernes spant voor 't oorlogswerk.
Ze krouwden door mijn stugge pruik
en snoven aan hun vingers en vertelden
wat schunnigheden, als soldaten doen.
Ge had ze moeten zien, toen ik ze toeriep:
geef kleding, sieraad, sieraad, kleding
voor Holofernes' nieuwe hartsvriendin.
Zij gaven 't halve kamp.

JUDITH. Hartsvriendin? *Zij zit wat rechter op.*

MERJA. Hij heeft u niet gedood, da's duidelijk.
Hij weet wel dat ge blijft. Hij zond u vruchten, wijn.
Straks komt hij zelf. *denkt na, dan langzaam:*
De gunst, waarnaar zijn wellust dingt, die geeft gij?

JUDITH. Merja, komaan.

MERJA. Haat gij hem, ga dan heen. De weg is vrij.
Maar als gij wacht: het myrten-doolhof geurt.
Rijs als Semiramis boven de volken.

JUDITH. Waar hebt ge dat vandaan?

MERJA. Dat zei de Overste. *staat op, zet de schotel fruit op tafel en praat er over heen.*
Als gij wilt blijven, meesteres, laat mij u tooien.
Zie eens wat ik ontving.
opent de kist en houdt een greep kleurige kleding in de hoogte. Judith gaat dwars op de trede zitten. Merja heeft uit de kist een paar licht-kleurige sandalen genomen en bindt ze Judith onder. Dan vertoont ze een lange, witte tuniek. Ondanks zichzelf heeft Judith belangstelling.

JUDITH. Grieks. Te maagdelijk voor mij.

MERJA, *laat het in de kist terugvallen en toont een ander kostuum.*

Neem het patricisch-Babylonisch kleed,
van franje zwaar en van borduursel stijf.

JUDITH. Hij is geen vriend van Babylon.
Merja houdt een volgend kostuum tegen zich aan.
Het korte rokje van Egyptisch weefsel.
Plooitjes als uit doorschijnendheid geplet.
't Was goed voor Pharao, die meer moest zien
dan hij ooit kreeg.

MERJA. Ja, meesteres; de veldheer is een man.
zij neemt een ander.
Echt purper? Cappadocisch purper?
schuw. De kleur heet Bloed van Cappadocië.

JUDITH. Te dof, te somber. *schudt het hoofd.*
Tussen de plooienval versaagt de gloed —
zacht. als stollend bloed en als geronnen leven.

MERJA, *spreidt reeds de volgende over de vloer uit, met bewonderend gebaar.*
Bleek groen en goud. Wat is het ? Kijk, het heeft
een ingeweven spreuk. Voor mij onleesbaar.

JUDITH, *leest uit de binnenkant van de kraag.*
Le Nil et le Pactole ont mélangé leurs eaux.
Perzisch van snit. *Merja doet het Judith aan.*
Tooit ge mij werkelijk voor Holofernes?
Merja neemt een spiegel uit de kist, geeft die aan Judith, en brengt, al naar haar aanwijzingen, laatste toetsen aan op handen en gezicht. Schuift dan in haar kapsel een smalle diadeem, eveneens uit de kist genomen en steekt de ring die zij draagt aan Judith's linkerhand. Onderwijl wordt de muziek sterker; er nadert een zwaar gedruis. Merja ruimt haastig alles op, vachten en kussens in de kist.

MERJA, *onder het opruimen.*
Ze brengen Holofernes thuis.
het gezang wordt duidelijker; men hoort de hosmelodie van Tiamat in afwisselend daverende en

fluisterende regels. De woorden, half verstaanbaar, zijn bedoeld voor het volgende.

SOLDATENKOOR.

krachtig. O, fluister jongens, jongens fluister, hoe!
zacht. God Mardoek het serpent heeft uitgedaagd.
krachtig. Hij vreesde niets, de god, maar bracht alleen
enz. bravoer mee voor het ijselijk gevecht.
O, fluister jongens, jongens fluister, hoe!
God Mardoek hulp kreeg van zijn lieve vrouw.
Het kroop, het arm serpent, het zwom, het vloog.
Het was op die presentie niet bedacht.
God Mardoek deed de rest. O Tiamat,
gekliefd op snode wijs, verminkt serpent:
daverend. O, fluister jongens, jongens fluister, hoe!

Judith geeft de spiegel terug aan Merja, die hem in de kist stopt, terwijl Judith zich op de troon zet. Merja ziet het en schrikt even.

III. II

De beide zijden van de tent gaan reeds open. Holofernes komt rechts binnen, omstuwd door een groep officieren en soldaten, allen feestelijk uitgedost. Links dringt de grote troep met drinkschalen en muziek-instrumenten binnen, alles ongedisciplineerd. Enkelen dragen met stro omvlochten wijnflessen. Onderwijl eindigt het lied van Tiamat. Adjudant ziet Judith op de troon; gaat verontwaardigd op haar toe; Merja houdt hem lachend tegen.

MERJA. Wie weet er deze nacht van discipline?

ADJUDANT, *ziet naar Holofernes.*

Ja, maar de troon, de troon...

Holofernes lacht, wenkt dat het goed is, gaat naast de troon staan. Soldaat reikt een schaal, waaruit Judith en Holofernes drinken, terwijl de tent thans geheel gevuld is. Door de tentopeningen ziet men fakkels.

OVERSTE, *tot Holofernes, met een blik op Judith, en een groot gebaar:*

Al wat gij wenst wordt blozend ingewilligd.

VETERAAN. Da's fijn gezegd.

Wel, haal uw hart op, veldheer.

Gij voor ons allen, generaal. *drinkt uit de schaal.*

OVERSTE, tot de joelende soldaten:

Wie zingt Mardoek en Ishtar?

STEMMEN. Ik niet. Vooruit.

Laat hij het doen — hij heeft het smoel er voor.

Zij duwen een onwillige, dom uitziende, verlegen recruut naar voren; hij staat op de eerste trede van de estrade.

RECRUUT. *half zangerig, half dronken, hier en daar verward; geheel verward even voor de laatste regel. Zachte, telkens onderbroken, weinig samenhangende snarenbegeleiding. Hij salueert Judith en Holofernes. Men hoort, st, st, stilte! dan even een paar gebrokkelde noten. Ze luisteren aandachtig als naar een bekend ding.*

't Is duizend jaren her. De Eufraat vloeide.
De volken vochten. Babylon was groot.
muziek. God Mardoek, zat van eeuwigheid, begeerde
soldaat te zijn bij Eshmoen-Belsazar.
En Ishtar, beu van paradijs-verveling,
woonde in 't hart van het Chaldeeuwse land.
Een zomernacht van duizend jaren her.
De overdagse hitte smoorde na.
De maan blonk als een zon. Het slapend loof
bespookte 't kronkelpad met schaduwen.
muziek. En een soldaat van Eshmoen Belsazar,
die fluitend uit de veldtocht huiswaarts trok,
zocht het gehucht in 't ouderlijke land.
En was het al doorleefd? Was hij het zelf,
die een rebelsen prins doorstak,

midden voor 't legerfront? Was hij het zelf,
die harem-vrouwen voor een krats verkocht,
die dobbelde om 't leven van een priester?
En alles zonk weer weg. Maar niet vergat hij,
wat toch in 't dorp geen ziel geloven zou,
twaalf witte ossen trekkend voor één ploeg,
in 't verste oord gezien. En toen herkende
zijn voet het pad. Hij giste hek en greppel;
de stulpen wist hij rondom opgedoken,
tot aan de nok met rode klei besmeerd.
muziek. Was het gedroomd? Ging er een stap vooruit,
een slenterstap, een deinend heupenstel,
het jakje van de vrouwen van zijn streek,
en in haar hand de sikkel slingerend?
De ogen spraken en de sikkel viel.
muziek. Waren het goden? God gewordenen?
Hijgde van zaligheid het zwoel Chaldea?
En speelden loof en schaduw zwaarder spel?
verward. Is 't duizend jaren her? 't Komt van de wijn.
Wat werd er in die diepe nacht vervuld?
Ishtar werd Ishtar weer. Mardoek herleefde.
geheel dronken. 't Is duizend jaren her. De goden
minden zo broederlijk en zusterlijk... en meer nog...
herstelt zich plotseling.
De Eufraat vloeide. Babylon was groot.
salueert, opgelucht; de tokkel-muziek maakt een scherp slot; gejuich. Ze kloppen hem op de schouder, duwen hem er uit.

ADJUDANT. *bij het weggaan tot Holofernes en Judith.*
Eeuwig als Mardoek en als Ishtar zalig.

OVERSTE, *tot Judith, zelfde moevement.*
Dat is wat anders dan de Bruid der Godheid.

VETERAAN, *dronken.* Larie.
De sikkel viel. Jan, laat de sikkel vallen.

GEROEP, *bij het weggaan; groot gejuich.*

Die is goed. Jan laat de sikkel vallen!

De soldaten trekken er uit onder het geschreeuw van Mardoek, Ishtar, en met burlesk gewaagde gestes als saluut. Enkelen plaatsen de tafel met alles er op midden voor de estrade en zetten er een bank achter. Ze heffen aan „de Babylonse toren". Als de toegangen sluiten, hoort men niet alleen het wijsje, maar ook duidelijk iets van de woorden:

„In Babylon daar staat een toren,
vierkant van achtren en van voren...
...en als de zondvloed komt, hoezee,
wie klimt er op, wie klimt er mee —
...in 't blauw waar nooit een vogel vloog
zitten we allen hoog en droog...

Het lawaai neemt af. Een trieste zigeunermuziek blijft naklinken.

III. III

Merja is inmiddels voor de troon gaan staan, vóór Judith en Holofernes, met gebogen hoofd, als wilde ze vragen: „Waar moet ik naar toe?"

JUDITH. Ga Merja, ga, vriendin. Hou buiten wacht.
Neem fruit en vacht en kussens.
Laat niemand binnen. Wees niet ongerust.
Ik ben geen kind.

Merja kruist de armen over de borst en verdwijnt links, met een blik naar Holofernes, alsof ze wil zeggen: hij is ook geen kind. In het voorbijgaan neemt ze een vacht, kussens, vruchten en een fles wijn, die een soldaat tegen een tentmast heeft laten staan. Links af.

III. IV

HOLOFERNES, *gaat tegenover de troon schrijlings op een bank zitten; in de aanvang iets van de jovialiteit der dronkenschap.*

Ge zijt gebleven.
Wel, bruid der Godheid, dat heeft consequenties.
En hedennacht
ontwaakt in ons 't vergeten godenpaar?

JUDITH, *zonder stroefheid.*
Mardoek zijt gij niet en ik ben geen Ishtar.

HOLOFERNES. We zijn toch man en vrouw?

JUDITH, *vriendelijk.* Maar in dat spel ben ik geen tegenspeler.

HOLOFERNES. Wees een soldaten-bruid zoals 't behoort.
Het hele leger denkt aan ons. Ik wens
geen schennis, maar uw zachte overgave.

JUDITH, *lachend.* Veldheer, beveel mijn overgave.
Vergeet niet, welke Judith tot u kwam.
Uw Cappadociërs sloeg ik bij bosjes.

HOLOFERNES, *met beide handen op zijn borst.*
En hinderden die blanke bollebozen
de vaart van pijl en speer?

JUDITH. Er is een fierheid, die gij nooit ontmoette.
Te lang verwend. Alles was altijd bang.

HOLOFERNES. De Skythen niet. De lui van Caleb niet.
Ik zie ze nog in slanke paleto's,
deftige rekels, die geen spier vertrekken
terwijl 't kwartiertje bij den beul hen wacht.

JUDITH. Ik meen de vrouwen. 't Rilt in de contrijen
wanneer 't gerucht uw nadering voorspelt.

HOLOFERNES, *lachend.* Mijn duiven? Ja, ik houd ze overal. Ze kirren en ze eten uit de hand.

JUDITH, *straffer.* Duiven, ik houd ze ook en pauwen ook.
Mijn pauwen zijn van 't soort dat Saba's koningin
meebracht voor Salomo. Ze slepen trots
hun fonkelgroene mantels en ze luchten
hun boos karakter in een rauwe schreeuw.

HOLOFERNES, *verbaasd, dreigend en ironisch tegelijk.*
Ik gaf mijn pauwen... als geschenk aan Ishtar.

De pauwepracht in Ishtar's hof is wit.
't Is heilig wit en 't pronkt en paradeert
en 't siddert als een zwiepend rad van schichten,
wanneer een gril hun zilvren woede prikt.
hij staat op en trekt zijn zwaard; Judith blijft onbewogen; haar schouders gaan als in afwachting naar voren; Holofernes lacht.
Judith, dat lukt niet meer.
Zie naar dit ongeduldig lemmet.
Buigzaam, onbreekbaar, als een mensenziel.
Nog trilt het in mijn hand vol dodend leven.
En hoe de slag ook raakt, 't zij schuchter strelend,
recht op den man af, altijd brengt het dood.
Let op. *Hij slaat het zwaard diep in de tafel en trillend blijft het er steken.*
Nu, vrijster, trek die kling er uit.
Val op mij aan.
Judith, snel opgestaan, poogt vergeefs het zwaard uit de tafel te trekken. Holofernes lacht en drinkt.
Zij zou het doen ook. Waarom haat gij mij?

JUDITH. Eerst haremgoed en nu soldatenliefje.
Gij kent de vrouw niet, Cappadociër.
Harder dan haat is onverschilligheid.
Het smadelijkste dat een vrouw kan geven,
het plompverloren ja, dat is uw welkom.
Vooruit dan maar.
dit laatste wordt niet gezegd, maar alleen uitgesproken door een gebaar.
Ik zag iets groters in u — Holofernes. *Zij heeft zijn naam met nadruk gezegd; dan volgt uit het kamp een korte stoot op een bazuin.*

III. v

Het leger van Holofernes neemt in 't volgende door de muziek als 't ware deel aan de handeling. De over-

moedige houding van Holofernes is veranderd. Wat hij wil is niet uit zijn blik op te maken. Weet hij het zelf? Gooit hij het over een andere boeg?

HOLOFERNES, *vat Judith, die met beide handen op tafel leunde, zacht bij de pols. Judith huivert even.*

Zit hier en luister.

Zij zit naast hem op de bank achter de tafel.

Ik hoor dit eens in 't jaar.

dezelfde donkere, maar thans lang aangehouden toon klinkt uit het kamp.

De man met de bazuin.

JUDITH, *als bevreesd:*

Zo dreunen bronzen deuren op hun doken.

HOLOFERNES. 't Is of de poort van Ishtar opengaat.

een trieste snaren-melodie.

Hoor mijn soldaten.

Ze spreken slecht, maar hun muziek is goed.

JUDITH. Het snarenspel bestrijdt de zang.

Tokkelt er tegen in. Verzet zich wild

en ruit het koper op.

HOLOFERNES. Hun dorp ver weg. Onoverwonnen heimwee.

Triest is hun vreugd. En mager de voldoening,

eenmaal per jaar, bij nachtelijk gelag,

hun heimwee als in koor te laten klagen.

Mijn heimwee wekt het ook. Onwillig komt het,

met kinderstemmen als een vrijgeleide.

En weer staat op zijn rots

de vaderlijke burcht — droomstil herrezen.

Mijn zusters spelen in de voorhof.

Wij steken

met kinder-lansen naar een kalebas.

De hond slaat aan.

Een Babyloniër stapt over 't grint

en vat het gijzelaartje bij de hand. —

't Is of het omslaat, de muziek.
JUDITH. Zacht heft het aan, een breed soldaten-koor,
een onweer dat uit bange verte gromt.
Schalmei en bekkens overstelpen het.
Nu schiet een draf van dubbelfluiten uit
en neemt een loopje met de lome stemmen,
treitert de slaaprigheid met klankfiguren,
herhaalt ze schril en laat ze dwarrelen...
Is dat nu... vrolijkheid?
HOLOFERNES. Ver terug. In Babylon de avond-ronde.
De lange Holofernes was sergeant.
Het bataljon passeerde achterbuurten,
en ergens was er lach en etenslucht,
gaarkeukentje, vol van slavinneblond.
En eensklaps halt — maakt front, — valt aan.
Oho, die nacht van alles en van nog wat,
van vrije slemp en bar genot, totdat
de morgenzon over de scherven streek.
De meisjes schreiden, innerlijk content,
en Babylon's prefekt, hij kikte niet.
JUDITH. Ik drink op al wat moed had in die slag.
HOLOFERNES. Lach niet, Jodin,
Ze waren, zoals ik, in de paleiswacht.
Hier gaan ze, de verdwenen kameraden.
enkele maten van de Mardoek-hymne; Holofernes laat even het hoofd in de handen rusten; dan voor zich uit ziend, de kin op de vuist gesteund.
Vroeg en nog donker. Maar reeds nadert er
stampende marsch, bedwongen paukendreun.
Het heilig rood van Mardoek's vaandel
schuift als een kleurplek door de schemering.
Uit het onzichtbare kraken de commando's
verder en verder, zwakker voortgeplant.
Een helderheid — en even waggelen
hun beremutsen door de morgenmist.

Nu defileert het weer. Zijn ze het nog?
De beremutsen in de nevelochtend?
De wapen-flik'rende gelederen
der duizenden die reeds verslagen zijn?
Voort en voorbij. Voort en voorbij. Het trommelt
omfloerst en verder af. De mist trekt toe.
Voort en voorgoed voorbij, oude parade.

JUDITH. Nu klinkt het anders.

HOLOFERNES. Mijn lijfwacht, met hun bekkens.
Bravo, de jongens die niet treuren willen.
Por òp de vreugd, in weemoed-trage nacht.
Barst los, verrukkingen der cymbelslagen.

JUDITH. Het schampt, het siddert, siddert na, gedempt.
Nu rilt het van ontroering en verwachting.

HOLOFERNES. Het was een regendag in Babylon.
De straat leeg. Stil de huizen. Niemand keek
naar 't corporaalschap dat te velde trok.
De tichel-ovens waren uitgedoofd.
De marmer-zagerijen knarsten niet.
Geen zegenspreuken volgden onze stap.
En toch — hoe wel gekozen was dat troepje.
Ik vroeg geen duizenden. Mij trok het soort
dat zijn begeerten en illusies eet
als vers gebakken brood. Welkom de knapen
die vlassen op geheim gepleegd geweld.
Was er ooit een die koninkrijken dwong
met philosophen en ontgoochelden?

JUDITH. Hoor!
Het koper stoot zijn almacht in het rond.

HOLOFERNES. Azië schrok. Azië boog. Mijn zinnen
op avontuur gescherpt, vonden de weg,
langs ruige zee, door steppen eindeloos.
Jaar in, jaar uit.

JUDITH. De trommels gonzen — lange nachten door
slordig geroffelde eentonigheid —

en angsten worden wakker, mijlen ver.
HOLOFERNES. Doorschreden werd
de schaduw die op 's werelds grenzen drukt.
Mijn jakkerend bevel liet nimmer af.
Spelonken uitgevorst. Stromen doorwaad.
Ieder seizoen opnieuw: plunder de volken.
Sla het bewoonde in een ban van vrees.
Voort en vooruit. Terwijl het hijgend leger
de naam niet wist van de verbrande stad.
JUITH. Hoor! Het neemt af.
Een laatste handvol goud wordt uitgestrooid.
HOLOFRNES. De chef van het kadaster zwoegt,
in zijn buro met uitzicht op de Eufraat.
Zijn trage vlijt perkt landerijen af,
die hij nooit zag en die hij nooit zal zien,
een kroondomein voor Babylon's monarch:
papieren kaveling met bloed gerasterd.
JUDITH. De bekkens geven 't op. De maat verschuift.
In zwarte laagten waar het zucht om klank
heft iets een doodmoe hoofd.
De snaren vragen pijnlijk: wie bevrijdt
de stem die spreken wil? Dan splijt een kreet
de nacht... Nog niet. Nog niet. Het was voorbarig.
Het zieltoogt weer. Het zwijgt.
HOLOFERNES. Mijn makkers.
Samen de plicht, samen het krap genot.
Een groezelig kwartier, een stad onzeker.
Onrust en slaap worstelen half bewust.
Klettert er staal? Op straat of in de droom?
Iets saamgescholens dromt er om de hoek.
Iets weggekropens dat op onheil loert.
Hallo, alarm, er uit, gij weinigen. —
langzaam. En het genot? Koop het genot.
Eerlijk gewonnen is gekochte vreugd.
De schemering is guur. Tersluiks bewoog

het rode snoer dat uit een dakraam hangt.
Een dorpel glimt. Glimt weer. Over 't kozijn
wuift een vermoeid vaarwel.
Deemoedig zegt het half verzadigd hart:
Dank, Ishtar, voor uw zachte creaturen.

JUDITH. Uw stormend leven
was meer dan sleur en walging, Holofernes.
Herinnering, haal uw victories op:
triumfmuziek, speel nu de blijdschap uit
van onvergankelijke roem.

HOLOFERNES. Herinnering? En roem?
De daad die nimmer om herhaling vraagt,
de hoge daad mint de vergetelheid.
Herinnering — en vreugd?
De paarden hongerden,
in 't bikkelharde land van Skythië.
De koude brak de huid. Toen kwam de charge,
mijn bloedigste karwei in 't open veld.
Die stoot, die daad in 't duister
redde Chaldea en het wist van niets.
Herinnering!
Dat lome grootje, vol gemaklijkheid,
kuiert het liefst in zon-doorstreken straten...
plotseling tot het vaandel gewend.
Weet ge nog van geweld, van roof, van vuur?
Eens rondgedragen, eens toegejubeld,
levend getuigenis?
Nu zijt ge oud en goor en vaal.
De dood, die door uw scheuren loerde, grinnikt.
Zeg op, verloren vod.
Wie knechtte Azië?
Gijzelde koningen?
Geplunderd zijn de steden — door wiens kracht?
Uw wapperen verkondde Holofernes.
Uw graf is Esagil's vergetelheid.

muziek. In Esagil hangt het bij honderden,
het roetig floers van snel verteerde glorie,
de ijdele trofee der overwinning.
Dat blijft er over. Van mijzelf? Nog minder.
Ik ben het vaag verhaal van Holofernes.
Droom en verzinsel tinten harde tochten
met onwaarschijnlijk goud en asgrauw purper.
Troebele fantasie sluiert de daad.
De mythe wist de bonte waarheid uit.
Het warme leven wordt geschiedenis,
schone geschiedenis, gulden legende,
geliefd als bakersprook en nooit geloofd.
muziek. Het komt en gaat. Veldheren, koningen.
Geslacht volgt op geslacht,
zwenkt zijn bannier en bralt zijn leus,
ruilt oude zotternij voor nieuwe dwaling.
Eeuwen dekken geruisloos alles toe.
muziek. Hoor mijn soldaten. 't Leven musiceert
zijn nuttelоosheid.
zacht. De jeugd verdwijnt. De stilte lacht niet meer.
De toekomst is teleurgesteld verleden.
De diepte der deceptie vormt den wijsgeer.
Een wijsgeer tegen wil en dank.

JUDITH. De klank bezwijkt. De adem put zich uit.
't Koper wordt schraal. De galm krimpt tot een deun.
Het neuriet na op zachter instrument.
Het kreunt als wou de weemoed...

HOLOFERNES. Die ik jong uitzocht, zijn thans veteranen.
Wat hebben zij, behalve Holofernes?
Zij zien naar mij en hummen het refrein:
„Een boze demon heeft ons uitgepikt.
half neuriënd en lachend.
Wij waren vaders hoop en moeders glorie —
Een boze demon heeft ons uitgepikt.
Het huis was klaar, de bruid zat op de sponde —

Een boze demon..."
Dat is het wat er blijft: hun hart.
Wat ik ook geef, hun hart verandert niet.
Soms goud, dan tucht, dan vrouwen, dan weer tucht.
Eén luie ochtend en als koningen
feesten ze uit. Maar 's avonds jaagt mijn gril
hun sjokkende vermoeidheid langs de wegen —
deze allen —
gehoorzamen zonder verwondering.

JUDITH. Hoor. Het ontwaakt weer.

HOLOFERNES. Achter hun heimwee gist het.
Ik voel het leger als mijn eigen hart.
boosaardig lachend.
De vrouwen zijn geslacht. Begrijpt gij mij?
De troost van 't ogenblik.
drinkt. Juist toen zijn holle kop begrijpen zou,
toen stierf Bagoas. *ziet strak voor zich uit.*

III. VI

Een plotselinge duisternis. Judith en de omgeving worden onzichtbaar. Reeds staat er, rechts, in de zwakke weerschijn van het tafelblad, de geest van Bagoas. Kostuum en hoofddeksel als in het tweede bedrijf, maar muisgrijs, zonder kleur; handen en gezicht vaal. Zijn gebaar van te willen spreken wordt onderbroken door de honende stem van Holofernes.

HOLOFERNES. Bagoas? Onaangediend?
Dat noem ik een gebrek aan savoir-vivre.

BAGOAS, *de verwaandheid is weg uit zijn hoge toon.*
Het buitenaardse waarschuwt.
Open uw geest...

HOLOFERNES. Geest, dat zijt gij. Leurt ge met geestigheid?

BAGOAS. Beangst kom ik, gehaast...

HOLOFERNES, *met verbeten genoegen:*

Rossend en rijdend op een spook-skelet?
Of ging de weg te voet? Hos terug, hijg terug,
het luik der duisternis bleef openstaan.

BAOAS. Nog dien ik om uw rampen te verhoeden...

HOLOFERNES. Uw diensten, kamerling, zijn overbodig.
Laat man en vrouw alleen.

BAGOAS. 't Is dure raad
die ik op Mardoek's aandrang horen laat.
Mardoek bestierde...

HOLOFERNES. Mardoek bestierde
nog gisteren de vrouwen-moord. Biecht op,
was hij er naast, de oude blunderbus?

BAGOAS. Uw vingers tasten naar uw laatst gevaar,
slaapdronkene. Tussen die schone borsten
is zoek de harteklop. In die vallei
regeert de dood, vlak bij, vlak bij...

HOLOFERNES. Hou op, sopraan. Te veel coloratuur.
Te hoog haalt gij uw beuzelingen uit.
bauwt hem na: Vlak bij — ver af.

BAGOAS, *de armen in de lucht:*
Chaldea, Ishtar, Mardoek, Esagil,
wie randt uw dertig eeuwen aan?

HOLOFERNES. Huiskleurige eunuch,
bij ontij uit het ijle ginds geslopen,
weinig sekuur in uw tapijt gerold,
vrees predikt gij bij 't feest van Holofernes?
Terug, vreugd-bederver, terug.

BAGOAS, *kwaad.* Feest? Van Holofernes?
Laaghartig feest van hedennacht.
De oudste excellentie moet het doen,
den koning vieren met een dronk.
De Majesteit, zei hij — en bleef toen steken.
Wat zag hij? In uw ogen zag hij iets.
Het zwijgen knelde...

HOLOFERNES, *triumferend:*

De klingen flitsten en een schreeuw brak los:
luid. O, Holofernes, leef in eeuwigheid!
keert zich geheel naar Bagoas, zacht en dreinend, de elleboog op tafel en met de vinger wijzend:
En daarom moest gij van de baan.
Net op het nippertje zijt ge gegaan.
Ga nu, het is uw vak te gaan.
Vóór 't grote moevement, stil er vandaan.

BAGOAS, *klagend; zijn omtrek wordt onduidelijk.*
Nebukadnezar,
mijn hoge meester, mijn geliefde meester
is mild in zijn genade, groot en goed...

HOLOFERNES. Schermutsel voortaan met de futloos doden
en neem de schimmenkelder in het ootje.
Oude intrige, ga.

BAGOAS, *een ogenblik oplevend, in één adem.*
Het suist en dan een slag — het flikkerde.
De weerschijn schiet wijd uit
langzaam, diep treurig:
en raakt in het geheimste zijner tuinen
doemt in het binnenste vertrek ten dode
huilerig. Nebukadnezar's
onvergelijkelijke majesteit...
stem en vorm vervluchtigen.

HOLOFERNES, *salueert.* Dank voor 't advies.
Die slag — ontgaat mij niet.
Bagoas is verdwenen.

III. VII

Het licht komt terug op het onveranderde toneel. De muziek in 't kamp heeft opgehouden.

JUDITH, *verwonderd.* Wat praat ge, Holofernes?

HOLOFERNES. Mijn roes die redetwist.

JUDITH, *schudt neen.* Wien haat ge zo?

HOLOFERNES. Hij ziet krijtbleek, die goudgemijterde.

Zelf speelt hij 't pronkbeeld van zijn heerschappij.
In grootsheid komt hem geen symbool gelijk.
Hij is geweld en rijkdom. Steeds omgeeft
de damp van een festijn zijn koningschap.
Gekroonde zekerheid, aanbeden noodlot,
dat in de weelde van verzadigd nietsdoen
regeert met achteloos gebaar —
zó leeft de schijn en heet Nebukadnezar...

JUDITH, *glimlachend.* Maar Holofernes is de werklijkheid?

HOLOFERNES. Peilt hij zijn binnenste?
Doorziet hij 't spel?
Achterdocht ritselt onophoudelijk.
Gevaar dreigt van die doen en durven. Zó is
hun naam: gevaarlijken. Van trouwe dienaars
komt voetval, vleitaal — nooit de blanke daad.

JUDITH. Wat klinkt zo traag van gang?

HOLOFERNES. 't Koraal der monarchie. 't Is overoud.
Het strijkt vergeten langs rumoerig feest
dat schatting van provinciën verbrast.
Uit duimdik zilver schransen honderden,
maar hij eet niet. *doet Nebukadnezar na.*
't Gebeeldhouwd aangezicht
tipt juist de rand van 't goud, *hier drinkt hij ferm uit de met beide handen gevatte schaal,* het tempelgoud.
Hij laaft zijn ziel aan wraak, aan profanatie,
zoals hij zegt. *drinkt opnieuw.*

JUDITH. Zie ik het ooit, dat grote Babylon
waar ieder van vertelt?
Zij zegt het als om Holofernes af te leiden.

HOLOFERNES. Hier, vat mijn hand, ga mee.
Ik ken mijn weg.
Zij legt haar hand op de zijne; met de andere wijst hij op tafel de weg aan.
Steegjes door en door tuinen, trappen op.
Het schuifelt in de nauwe antichambres.

wijst de vruchtenmand aan.
De Staatsraad van Chaldea is vergaderd
en discoureert, terwijl de merels fluiten,
over religie, leger en cultuur.
hij doet een greep in de vruchtenmand en speelt met een granaatappel, een paar perziken en een pompoen.

JUDITH. Staatsraad?

HOLOFERNES. Eunuchen en bankiers en magiërs.
pikt de granaat-appel op, klopt met zijn knokkels tegen de bast.
Zijt ge wat kwijt, eunuch? Ge rammelt zo hol.
Uw harem toeft bij sjilpende volières.
laat hem op tafel tollen.
Wat dribbelt ge? Uw leegte zit vol nieuws:
hij probeert de stem na te doen en draait de granaat tussen zijn vingers.
„De Perzische prinses is aangekomen.
Dat zacht vazalletje paait 's konings onrust.
Aan kersrood leiband volgt haar lievlings-lam.
Triumf, collega's! Want zo mikken immers
wellust en politiek naar 't zelfde doel."
hij werpt de granaat over zijn schouder.

JUDITH, *lachend.* En de bankiers?

HOLOFERNES. Ze zijn goed ingelicht. Hoor, hoe ze twisten:
hij neemt in iedere hand een perzik en laat ze tegen elkaar uitvaren.
„Het pingelzuinige beheer kost schatten.
't Volk schreeuwt om voorspoed — strooi de voorspoed uit.
Besteed aan overdaad dat wat ge hebt,
dat wat ge niet hebt ook." *de andere perzik:*
„Krimp de behoeften in. Strem de credieten.
Sluit Esagil, dat alle cijns verslindt.
't Serail te weids. Te hemelhoog de toren."

Hij wrijft de perziken tegen elkaar, werpt de een in de vruchtenmand en hapt de ander onverwacht op.

JUDITH, *lacht.* Wie wordt zo rood in zijn gezicht?

HOLOFERNES. De magiër. *toont op zijn vlakke hand de zware pompoen.*

Van wat er in de altaar-sintels rakelt,
het opperhoofd. Hij galmt in énen door:
„Geef, geef aan Esagil. Geef hekatomben.
Geef Mardoek goud. Aan Ishtar vrouwen. Geef!
En wilt gij 't loon der eeuwigheid: hernieuw
de bouwval en voer op de toren —
't leven weegt niets als het geen offer is."
hij heeft de pompoen op zijn hand doen dansen en keilt hem met grote kracht over de vloer, zodat hij door de tentspleet naar buiten rolt. Een ogenblik verschijnt het verbaasde gelaat van Merja in de opening. Zij houdt in de linkerhand de pompoen, in de rechter een mes. Als zij de houding van Judith en Holofernes ziet, glimlacht ze en ze verdwijnt onopgemerkt, terwijl zij de vrucht opensnijdt.

JUDITH. De man der wereldmacht?

HOLOFERNES. Gehoorzaamt allen.
Wat rechts bezuinigd is, wordt links verspild.
Ter beurze kent men
de glissen in het hart van 't kroonjuweel.
Beleend zijn reeds de niet-gevallen steden,
de mensenroof becijferd en verpand.
Terwijl het volgende koortsig-snel gesproken wordt, doven langzaam, de een na de ander, de vier lampen aan de tent-masten; de soldaten-lantaren op tafel blijft branden.
En wat doet hij?
Hij restaureert, omringd door priesterschap
de heiligdommen en kapelletjes.
Ruimt weg het puin; plaveit een hof; herstelt

de afgebrokkeldde bekroningen.
Het eeuwigheugende ontstaat opnieuw.
Bedremmeld leunt de Skyth op Eufraat's brug
en weet niet beter of dit water schuurt,
troebel en geel, paleizen duizendjarig.

JUDITH, *om zichzelf en Holofernes te onttrekken aan de obsessie van Babylon:*
De lampen doven.

HOLOFERNES, *meent dat zij spreekt over Nebukadnezar.*
De gloed in 't walmend zilver rekt en sterft.
Schaduwen beven voor zijn zware ogen.
Hij ziet nog flauw een danseres
die balanceert en valt, en toch niet valt...
Wat tokkelt tussen waak en droom? Een harp?
hij is geheel in de rol van Nebukadnezar.

JUDITH, *leunt tegen Holofernes aan en spreekt van vlak bij, als ware hij Nebukadnezar.*
Aan 't oor van de verwonderde fagot
kwebbelt de klarinet een loos verhaaltje.
't Is zoet als lasterpraat. *achter de hand:*
„Reeds is uw Holofernes veel te groot
om nog de hand te strekken naar de kroon..."

HOLOFERNES, *steeds in Nebukadnezar's rol, knikt slaperig.*
Nu wankelt de saffrane danseres,
haar holle ogen hyacinthig blauw.
De trommel is vermoeid. *de vinger op de lippen.*
De souvereine macht is ingedut.

JUDITH, *grijpt Holofernes bij de arm.*
Word wakker, Holofernes!

HOLOFERNES, *plotseling helder, staat glimlachend op.*
Ja, dat zegt de Fortuin. Zij wankelt ook.
Haar voet glipt van de wervelende kogel.
Reeds lang ging het te goed, schandalig goed.
Mardoek, nu zwenkt uw kans. Het klinkt in 't lege,

't bevel dat uit den treure heeft geklonken:
„Plunder de steden, leg de akkers braak!"
Maar van verbrande dorpen ben ik beu,
ik, Holofernes, beu. Een groot besluit.

JUDITH, *zij ziet opmerkzaam naar hem op:*
En met die laatste oorlog koopt gij... vrede?
HOLOFERNES. Vrede is schoon. De vrede voedt de oorlog.
Assur, dat nimmer wist wat vrede was,
het viel — noodzakelijk.
Vrede is overwinning, rust en ruimte.
JUDITH, *zacht, voor zich uitziend.*
Ruimte voor 't stille tussenspel der ziel.
HOLOFERNES. *knikt.* Maar vooraf...
snel en toch nuchter in zijn geestdrift.
Het leger wendt de spits. Het leger juicht.
De morgendamp trekt op. Een kreet breekt los.
't Is de beruchte stad. De stompe toren
kartelt de horizon. 't Is Ishtar's poort.
't Is welkom, welkom. Open ligt de weg
voor wie door Babylon bezeten zijn.
Geen afweer die mijn duizendtallen stuit.
Hun lach slaat tegen 't dreigement der muren
en naar het hart van 't rijk stuwt mijn triumf.
Dan duizelt, siddert nog, zacht, voor het laatst,
het breed toneel der koninklijke pracht.
Het hof ziet strak van angst. De één en veertig
referendarissen liggen geknield.
JUDITH, *ziet voor zich uit.* En dan?
HOLOFERNES, *schor en snel.*
De hymne hapert. Snaren klirren.
Het fluistert scherp. Eén houdt er achterbaks
de diadeem die voor mijn hoofd bestemd is.
Ziet vragend op haar neer; in zijn stem de klank van
„deelt gij mijn macht?"

Judith, Judith? Knik ja, dan tuimelt
de gouden parasol. *streng.* Heerst gij met mij?
JUDITH, *aarzelt even, staat op en dan luid:*
O Holofernes, leef in eeuwigheid!
zij maakt een huldigende beweging.
HOLOFERNES, *trekt haar naar zich toe, opgetogen:*
Het leven — gewonnen veldslag.
Mijn dagen — uitgegeven
en naar mijn aard besteed.
plotseling, gril of bezinning, overslaand naar een nieuwe gedachtenreeks.
Het in zich zelf gekeerde heiligdom?
Bruid van het eeuwige en tijdlijke,
ziet haar aan en houdt haar op een afstand.
wat draagt gij in uw hart?
JUDITH, *schrikt en wendt zich af; dan, na een aarzeling, met een vleug der vroegere bezieling.*
Een gloeiend donker, een omduisterd licht,
glorie gekrompen en gehoond.
Toch hoopt mijn wanhoop nog op Hem.
Onwaardig ben ik, maar steeds Hem onwaardig.
De nacht die op mij indrong
is schaduw van Zijn naam.
HOLOFERNES. Het licht hergeef ik. Maak Zijn glorie groter.
JUDITH. Groter? Geen maat of tijd die Hem omvangt.
HOLOFERNES. Had Hij geen klein begin?
JUDITH. Een nederige tent
van linnen, grof gekleurd, en dierenvellen
zwierf rond. Geen vorm, niets dan een wet
sleepte een horde mee door het woestijnzand.
Zijn liefde steeds jaloers. Zijn zorg kastijdend.
't Was Israëls eenkennige religie.
stilte — daarna langzaam:
Mijn vorst, om uwentwege huiver ik.

HOLOFERNES. Het losgeraakte dwaalt niet meer.
Herneem uw hoog vertrouwen, fladderend gekneusde.
Eén wenk — en Babylon aanbidt;
geeft wierook, reinheid, stilte, eerbied —
één wenk en 't wereldrijk strekt Hem tot woon.
JUDITH. Hij, Hij alleen... boven de volkeren?
HOLOFERNES. 't Wordt één bestendiging, ons samengaan.
Niet de monarchen, maar demonen zoek ik.
De strijd gaat dwars in tegen Azië.
langzaam. Ga mee en uw geschenk is Babylon.
Ik geef U de Eufraat.
Ik geef U Mardoek den God, en Esagil er bij.
Ik geef U... de Hangende Tuinen.
JUDITH. De Hangende Tuinen?
HOLOFERNES. Heel de betovering
dier naar de hemel opgetilde tuinen...
Ga mee, 't is uw geschenk. Ken het met mij.

III. VIII

Tent, voorgrond en tafel verdwijnen in donker geboomte en achter struikgewas; in het midden een doorkijk, waar het gordijn met de sterrentekens flauw zichtbaar blijft. Even lijkt het, of in de verte Ishtar's gedaante Mardoek's vluchtende schaduw achtervolgt. Judith en Holofernes hebben de estrade beklommen en zien in hun hallucinatie neer, als van een hoog terras. Vroege ochtend, dag, avond en nacht begeleiden het gesprokene en kleuren met hun overgangen het onwerkelijke décor.

HOLOFERNES. Wij beiden zijn de ogen van 't heelal.
De marmertreden voeren ons
naar 't ongewisse waar de nevel wiegt.
Op deze top begint de nieuwe ochtend.
JUDITH. Vochtig de geur. En schril het vogelkoor.
Nu stippen rode stralen het gebladert.
De blijdschap huivert; 't is als wordt

de ziel van 's werelds schoonheid nieuw geboren.
het décor volgt steeds de woorden.

HOLOFERNES. Zeg ja, mijn schone dag, zeg ja, zeg ja.
De parken zijn uw prinslijk eigendom.
't Licht sliert zijn wimpels uit
en bomen zwaaien zinneloos hun kruin
en gaan te keer als vrolijke barbaren —
hun ruis-accoord slaat klompen goud tot gruis.

JUDITH. Bomen, mijn antwoord zegent u. Ik zegen
uw ritselend bestaan, acacia's;
palmen, uw lome zomerdroom,
cypressen, en uw buigende genade;
vriend eucalyptus, die uw sikkelblad
nalatig uithangt — kroon der wouden,
gezegend, ceder, zwaar van majesteit.

HOLOFERNES, *zacht:*
Babylon zucht en lokt, als uit een afgrond.
Bij dag is Babel geel en rood, bij nacht...

JUDITH. O spreek niet van de nacht. Drink in de dag.
Het doordeweeks gerucht, doof het, fonteinen,
met lispel-tooi, met stuivende muziek.
En sluit het mensdom uit, geschoren hagen.
Hoogtij, glij ongerept. Iepen, omfluister
de uren van geluk in 't zeldzaam oord.

HOLOFERNES. Hier zal mijn wil het Huis doen bouwen,
stoflijk — onstoffelijk. De zuilenrijen,
eeuwigheid schaart en stilte ordent ze.
De droom gaat hoog als in een vrije ochtend.

JUDITH. Waar schoonheid bloesemt, zinlijkheid ontbloeit,
leidt daar naar 't Godlijke het steile pad?

HOLOFERNES. De middag drukt. Het vallend water
schreit.
Het klaagt als een verwachting van genot
en van verlangen ongestild vertelt het.

JUDITH, *schudt neen.*

Een hand onzichtbaar matigt de fonteinen.
en schoksgewijze krimpt hun klatering.

HOLOFERNES, *terwijl het décor verandert.*

Nu brandt de avond, ruig en rood. Zo stuiptrekt
in mijn herinneringen stad na stad.

JUDITH, *schudt neen; haar ogen staren in de gloed.*

Een hemelstad die in het goud vervluchtigt.
Straat en plein vlamt; plaveisel smeult; die oven,
waar donzig vuur danst, is een poort die gaapt.

HOLOFERNES. Daar zijt gij thuis, gij ziel in lichtelaaie,
die onbetreden hoogte tart uw tred.
Toch is de lage wereld schoon. De toren
rekt in het kwijnend licht zijn lendenen.
De monumenten klitten tot één romp.
Sloppen en stegen vloeien zwartig vol.
Mijn ziel mint Babylon,
bij dag een bontheid, geel geblokt en rood,
bij nacht...

JUDITH, *half bezwijmend.*

een vurigheid die achter sluiers fonkelt.
een sterrenhemel dringt door het loof; de sterrentekens
van de voorhang gaan er in op.

HOLOFERNES, *glimlachend:*

Voor schaduwen beducht, onzekere?
Steun dan op mij,
Dwaal in het klare donker met mij voort.
't Is niets. Een oude muur, klimop-omduffeld
en in de manestralen lijkt het klimop
zilver-betrest.

JUDITH. Machtig-onrustig dringt uw zoelte door
Mesopotamië's gevaarlijk Eden.
Wachten wij iets? Iets dat mij grieft?
En waarom grieft het, tot schreiens toe?

HOLOFERNES, *heftig:*

Nachtelijk Babylon, berst brandrood uit

en jaag door uw ravijnen duizend toortsen;
ontsteek uw bakens, dak van Esagil;
waanzinnig vuur, bijt naar het firmament
en striem de Eufraat met uw flikkering.
Maar gij zijt overwinnaar, Eufraat, hartstocht,
Eufraat, gij zijt het die haar vangt en prangt
in een omarming, breed van duisternissen,
de stad, een stad? — bruid van het verloren licht?

JUDITH, *haar armen over de schouders van Holofernes.*
Gij sleurt mij mede, onnaspeurlijke.
Het onbekende, diep gekende, schreeuwt en dreigt,
het dreigt, dat het zijn aanschijn tonen zal,
het smeekt en wringt, lokt en gebiedt
de wet te volgen van 't geschapene.
Eufraat...

HOLOFERNES. Judith, Judea.

JUDITH. Eufraat, stroom naar Judea,
zet uw oevers uit...
samen gaan zij op de achtergrond toe, staan een ogenblik, als in diepe rust, voor het sterrengordijn.

HOLOFERNES, *glimlachend, zacht vragend.* En alle heuv'len...

JUDITH: ...klappen in de handen.

HOLOFERNES. En alle maagden...

JUDITH, *glimlachend* ...zijn van vrees verlost.
Het sterrendoek valt achter hen dicht.

III. IX

Terwijl het geboomte verdwijnt, tekent Ishtar's poort zich vaag af rondom het sterrengordijn, waarachter het rossig schemert. Links van de poort het beeld van Mardoek, in zijn arendsmasker, half in 't duister. Door de opening boven in de tent valt maanlicht. Plotseling is Ishtar aanwezig in haar blauwe sluiers. Een sluipende dans-beweging, terwijl haar vingers spelen met de mane-

straal. Op de voorgrond is de tafel met lantaren, mengvat, vruchten en zwaard weer zichtbaar.

ISHTAR. Hij volgt het schone maaksel, anders niet.
De grandioosheid kirt, als ik het wil.
Daar gaat het kopstuk van het wereldrijk.
Met hem het hart dat door een God bezocht werd.
Het oude blijspel, duizendmaal gespeeld.
Een dansbeweging, terwijl zij haar vingers door de maneschijn vlecht; ziet naar boven.
Maantje, mijn makker, waar moet dat naar toe?
Jij rinkelrooit bij nacht, jij schuinsmarcheerster,
en jouw gebocheld facie, koud en dol
tuimelt en rolt op ieder wolkenbed.
Uit die gebarsten kruik, jouw herberg-teken,
gutst het van schuimend wit, dwaas makkertje.
Laat kom je thuis,
een kil restant, een uchtend-vale schim,
een smoeltje uitgemergeld en gestold.
Gestorven oog onder een zilvervlies,
zelfs ik zou aan je blindheid gaan geloven,
maantje, mijn makkertje.
Heet niet de wereld,
met jou als tovenaar, het ondermaanse?
't Ligt al ontredderd. Zonderling geliefkoosd
half tussen strelen, tussen schrijnen in.
En mijn genot, waarnaar de tastzin popelt,
jij hebt het omgehekst tot vreemde driften,
maantje, mijn makkertje.
Schijn op mijn donkerblauw — mijn poort — mijn vingers.
Ze lijken — melaats.
de omtrekken van de poort worden in het maanlicht duidelijker; Ishtar lacht.
Ik lach omdat ik zó ondankbaar ben.
Is niet de inzet van dat zoete spel

Nebukadnezar's lot? Uit blauwe steilten
bouwde hij Ishtar's poort, de monstertoog.
zij volgt de omtrekken met een gebaar, en doet, alsof de menigte werkelijk aankomt.
Daar komen ze, weer trekt het er doorheen,
eeuwig en onvermoeid, mijn karneval.
In optocht gaan
de domme Trots, dat volgevoederd dier,
Veinzerij, sluik gepruikt, Jaloersheid loens,
de Laster, die met bonte klitten werpt,
en tal van schrompel-zieltjes, zoet gepaard:
het Zelfbehagen, door een masker loerend,
en Onvoldaanheid, met gewrongen trekken,
meer nog en meer. En arm in arm
Wreedheid met staal, Praalzucht met bekkenslag
en ginnegappend
vermoeide Wellust, kindse Politiek.
Een groepje hoge dames volgt afzijds:
Intelligentie, elegant, als sloop
een panter; onder kletter-stijf kuras
lenige Logica, en wijd-omplooid
de Fantasie — en ook, en ook, en ook,
ook de Religie.
zij danst en speelt met de maneschijn; het beeld van Mardoek wordt iets duidelijker; dan quasi-vriendelijk:
Ook de Religie, Mardoek. Zegt dat iets?
„Ik geef U... de Hangende Tuinen...
Mardoek den God en Esagil er bij..."
Ja, al die innigheid betaalt gij, Mardoek.
Luistert ge, broertje?
't Is Esagil, dat op de lakens ademt.
plotseling ernstig.
Mardoek, de Toren duistert —
die onvoltooide hemeldrift is dood.
Een late vlam glijdt langs de hoogste trans

en peilt de wijde omvang van de nacht.
Waakt gij, gij Albewaker? Staat gij schutt'rend
op iedre straathoek met uw arendsmasker
en kruiselings gevouwen vleugeldos?
terwijl zij Mardoek's gebaar nadoet.
Schildwacht van 't pleintje en de nauwe viersprong,
tilt ge naar slaaprig knipperende sterren
roerloos uw spitse terebynth?
dreinend.
Hoor, de gelieven hebben u veroordeeld.
Mardoek, mij wel. Maar Babel zonder Ishtar?
O, gij beiden!
met een speels waarschuwende vinger naar het sterrendoek.
Wilt gij mijn maantje stoten uit haar koers?

Ishtar danst in de manestralen; haar handbeweging volgt een telkens flauwtjes hoorbaar lokkend motief; wanneer gebaar en muziek dringender worden, verschijnt Judith in de spleet van de voorhang. Het maanlicht verdwijnt.

III. x

Judith komt blootsvoets, in het effen wit, en zonder diadeem, als slaapwandelend en met tastende handen naar voren. Naarmate zij dichterbij komt, wijkt Ishtar terug. Ishtar's poort verdwijnt langzaam en de tent wordt onveranderd zichtbaar. Op de tafel brandt de lantaren.

ISHTAR, *zoetjes:*
Gij dankt het al aan mij, mijn dochtertje.
Geen gaat er zonder mij naar Holofernes.
Mijn dochtertje, dat zijt gij onmiskenbaar.
Zeg dank, dochtertje lief.
Judith ziet haar in de uiterste verbazing aan.
Slechts één formuletje, een schietgebed?
Chaldea's goden wachten op hun cijns.
grijpt in de mand.

Hier, eet een dadel en geef mij de pit.
Dank met een zucht. Met een beweginkje,
van leest of boezem...
Rekte ik niet het rijkste ogenblik?
Judith's verbijstering gaat in afgrijzen over.
Neen, Judith, schaam u niet, mijn dochtertje.
Mystiek en zinlijkheid zijn nauw verwant.

JUDITH. Ishtar, gij zijt het, Ishtar, helleveeg.
de poort is thans geheel verdwenen.

ISHTAR. Waarom zo grof? Berouwt het, mijn genot?
Nog zwoegt uw tors, uw ogen schitteren.
Preuts, na de hitte van die legerstee?

JUDITH. Zo zijt gij dus, van Babylon de grote...

ISHTAR, *snel:*
Zeg, Bruid der Godheid, zie eerst naar u zelf.
Hoe was hij, zeg? Rolde hij niet
breed als tapijten zijn beloften uit?
Zo doen zij allen. Tapijten —
tot aan de kim, een diepe kleur — mijn kleur
wijst naar Judith's voeten.
waarop uw blote voet onhoorbaar treedt.
sarrend. Beloften, tapijten.
En rolt hij ze weer op?

JUDITH, *snelt op haar af.* Ishtar — duivelin.

ISHTAR. Ja, door de geest heb ik u klein gekregen.
wijkt lachend rondom de tafel, terwijl Judith zich op haar werpt met een greep die worgen wil. Ishtar staat met een snelle sprong op de estrade.
Speel krijgertje met mijn ontastbaarheid.

Judith grijpt naar het zwaard dat in de tafel steekt. In haar speelsheid raakt Ishtar het vaandel, dat de Luchter verbergt. Het glijdt neer en de Luchter is plotseling onthuld. Judith's wanhopige kracht rukt het zwaard uit de tafel. De Luchter begint dof-rood te gloeien, een gloed die in een stralend wit licht overgaat. Ishtar is verdwenen.

III. XI

Judith schrijdt door het felle licht, het zwaard gereed, in kalme verrukking. Zij bestijgt de treden, valt voor de Luchter op de knieën, het hoofd tegen de grond. Staat zelfbewust op. Een ogenblik roerloos, vlak bij de voorhang, het zwaard opgeheven, nadenkend. Even schijnt het, of een aarzeling haar doet terugdeinzen. Zij ziet om naar de Luchter. Nu vat zij het zwaard met beide handen, heft het hoog als beproefde zij een zwaai. Dan plotseling naar binnen; een doffe slag. Van nu aan vermindert, eerst langzaam en bijna onmerkbaar, het licht.

III. XII

Judith komt te voorschijn, de bebloede kling in de hand. Haar onbewogen houding herinnert aan haar binnenkomen in het eerste bedrijf. Zij bukt en veegt voorzichtig en zorgvuldig het zwaard af aan het gevallen vaandel. Zij is, in haar diepe rust, bijna afwezig. Zij beziet haar kleding en bemerkt, dat er geen bloedspatten zijn. Daalt af van de estrade en legt het zwaard op tafel. Zij doopt haar bebloede vingertoppen in de wijn en droogt ze in de witte rozeblaren. Het reeds verminderde licht wordt plotseling dof-rood.

JUDITH. Licht? *zonder om te zien en dan in een wanhopig-luide kreet:* Licht!

Houding en uitdrukking doen begrijpen, dat het licht ook in haar binnenste dooft. Behalve de lantaren en het schijnsel in de alcoof, is de tent donker.

III XIII

Merja komt van links de tent binnen, ziet ongerust in 't rond, gaat snel op Judith toe en vangt de wankelende op. Zij steunt haar, brengt haar naar de troon, waarop Judith neervalt. Merja ziet luisterend om naar de alcoof. Zij toont Judith het mes.

MERJA. 't Is goed geslepen. *een beweging van het hoofd naar de voorhang.*

Ik doe het in een omzien.

JUDITH, *waanzinnig-zachte lach.*

Hem dooden? mijn beste vriend?

Merja vermoedt iets, ziet Judith ontzet aan; dan sluipt zij naar de vorhang, gluurt behoedzaam door de spleet. Met een gebaar van afgrijzen deinst zij terug, vlucht tot achter Judith's zetel. Dan werpt zij de koffer open, zoekt op de knieën naar de zwarte sandalen, bindt ze Judith onder, die haar laat begaan. Zij grijpt het purpere gewaad, wil het Judith omdoen, die plotseling opstaat, heftig weigert en op de tafel toegaat waar het zwaard ligt.

MERJA, *knikt ja, fluisterend, als voor zichzelf:*

Het bloed van Cappadocië.

Zij werpt het kostuum terug in de koffer, gaat snel de estrade op, snijdt een groote baan uit de sterrenvoorhang en schuift dan de gordijnen weer aanéén. Zij hult Judith van top tot teen in het zwarte doek en trekt haar een slip over het hoofd.

Ge hebt zijn ring. Dat is een kans. Draal niet.

trekt Judith mee naar de tent-uitgang links, waar zij geheel in het duister staat.

JUDITH, *houdt verstrooid het wapen in haar hand.*

Het zwaard, gesmeed... voor wie was het gesmeed?

Het dronk het beste bloed van Azië...

Het zwaard... *als Merja haar mee naar buiten wil nemen, verzet zij zich.*

Het zwaard... en ook het hoofd.

Merja aarzelt, bezint zich, grijpt dan het gouden mengvat bij het hengsel en verdwijnt in de alcoof. Zij dooft achter de voorhang het licht, komt zacht terug, sluit zorgvuldig de gordijnen. Terwijl zij met het mengvat van de estrade komt, kiert rechts de tentspleet open.

III. XIV

De Overste steekt het hoofd door de opening. Merja zet op de bovenste trede het mengvat neder. Judith is in het duister niet te zien.

OVERSTE. Pst. *half fluisterend, half met gebaren:*
Zeg, zwartje, kom je nog?

MERJA, *legt een vinger op de mond, ziet om naar de voorhang, grijnst, doet het geluid na van slapende ademhaling en maakt naar de tafel gebaren van: eerst nog opruimen. Terwijl zij op hem toestapt, toont zij met haar vingers de acht en de nul. Zij geeft hem een tik op het gezicht en fluistert:*
Hier is geen sterveling. Wie doet mijn dienst?

OVERSTE, zacht: Klein kunstje —
de schildwachts, 'k ga ze halen. Zij bewaken
de slaap van Holofernes met zijn liefste.

MERJA, *in een grijns:* Tent nummer tachtig.

Zij grijpt van de tafel de mand met vruchten, legt er haastig de twee drinkschalen bij, en duwt ze in de handen van den Overste, die verdwijnt.

III. XV

Merja plaatst de lantaren op de bovenste trede, op dezelfde plek als in het tweede bedrijf. Zij voelt met haar hand ver op de estrade. Het tapijt is drassig van bloed. Zij neemt de mand met witte rozeblaren, strooit die over de treden en over de voet van de Luchter. Stopt dan de mand in de koffer en sluit het deksel. Veegt met haar mouwen het tafelblad schoon, dan neemt zij het mengvat, slaat de plooi van de tent open, daar waar Judith staat, en kijkt links en rechts naar buiten. Sterrenhemel. Neemt Judith bij de arm en trekt haar snel mee. De opening valt dicht.

III. XVI

Een ogenblik van stilte. Dan treden, tegelijk, van links en rechts, de schildwachts binnen. Beiden posteren zich ter weerszijde van de estrade; roerloze houding.

DOEK

VIERDE BEDRIJF

IV. 1

Tegen zonsopgang voor de poorten van Bethulië. Reeds tekent zich de omgeving af. Het wordt een donkere dag. Boven het poortgebouw een lage, overdekte galerij. Links naast de hoofdpoort een kleinere uitvalspoort, beide gesloten. Rechts, tegen de muur, wat lage bouwseltjes. Merja komt van rechts op, vermoeid, met het gouden mengvat. Judith volgt als slaapwandelend, in haar zwart sterrenkleed. Zij houdt het zwaard krampachtig vast.

MERJA. Het oude spul. Het paadje naar de bron.
't Afdakje van de voddenraperij.
Muren en poort — alles compleet.
zet op het stalletje, onder het afdak, het mengvat neer, wrijft haar armen.
Een sjouw. Je vrachtje wel.
ziet om zich heen.
Geen wapens in het gras.
En wat er sneuvelde is weggeruimd.
Het lijkt of er nooit oorlog is geweest.
Dan buigt ze plechtstatig voor Judith, als in het eerste bedrijf.
Meesteres! Welkom in uw dankbaar huis.
Van nu af wordt de vlucht triumftocht.
Geëerd, aanbeden, ingehaald, verafgood.
Uw roem zal door de eeuwen heen niet rusten.
Ik roep ze. Ga op zij,
ze zullen pijlen schieten naar 't geluid.
Zij doet Judith schuilen onder het afdakje, zodat zij van de poort uit niet te zien zijn. Dan de handen voor de mond.
Hallo! Hallo!
geen antwoord; zij klapt in de handen; het blijft stil.

't Is nu al vrede. *teleurgesteld.*
De rust komt terug. Sleur maakt de plicht tot kwaal.
Kuisheid mijn bed en schraalte het ontbijt.
Het daaglijkse loopt effen en wij zullen
van Esagil en Ishtar niets meer horen.
fluit op de vingers — geen antwoord; tot Judith:
Het lijkt wel uitgestorven.

JUDITH, *afwezig:* Heel Israël is dood.

MERJA. Wie zou uw terugkomst gissen?

De kleine uitvalspoort knarst open. Merja treedt terug. Het is lichter geworden.

IV. II

Ismaël, Ammon en Achor komen steelsgewijze naar buiten. De beide eersten met palmtakken; zij lopen onder het praten naar rechts.

ACHOR. Nog eens. Gij kent de plek.
Boodschap het woord van Achor, den profeet:
„Voor het almachtig leger der Chaldeeën
werpt Israël zich zevenmaal in 't stof.
De populatie volgt. Geleid door Achor.
Achor,
die Mardoek eert en Ishtar steeds aanbad."
achter de hoofdpoort nadert een geroes van stemmen.
Vooruit — 't is haast je, rep je.

Ammon en Ismaël snel en zonder omzien af. Achor keert zich naar de hoofdpoort:

IV. III

De grote poort gaat open en in de grauwe dag dringt de bevolking van Bethulië stil en bevangen naar buiten. Soldaten werpen hun wapens op een hoop tegen de muur. Vrouwen en kinderen houden palmtakken. Kostbare voorwerpen worden meegedragen. Men ziet de dienaressen van Judith, met de zilveren tabouretten en

Ohola en Oholiba met de rustbank. Het is een opstopping in de poort.

ACHOR. Geluk, o eensgezindheid. Kom naar buiten.
Gebannen is de geest die ons bedroog.
hij hinkt heen en weer, terwijl hij de menigte in groepen ordent.
Voorop de schoonheid van de jeugd.
Tengere scheuten,
één uit uw schaar behaagt wellicht zijn oog.
Dan, wat er schatten draagt.
Laat in uw handen de geschenken glanzen.
Dan uw gelid, ontwapende soldaten.
Ik zie u reeds
bij 't Babylonisch keurkorps ingelijfd,
en met den veldheer deelt ge buit en roem.
Eerwaardigen, uw grijsheid aan het eind.
En Achor sluit de stoet.
Nu nogmaals: bij het kamp gekomen knielt gij;
dan roepen de herauten: „Holofernes!
aanschouw de overgave, Holofernes.
Een populatie zwermt u tegemoet,
koestert zich in uw zon, en feest reeds thans
op de lankmoedigheid van Holofernes."

MERJA, *treedt plotseling naar voren, het mengvat aan het hengsel dragend. Gemompel van verbazing. Haar stem is vol woedende spot. Zij ziet om naar haar meesteres.*
Judith! Judith!
Het haalt U juichend in, Bethulië.
Daar zijn ze, jong en oud, burger, soldaat,
en zelfs uw huisraad snelt u tegemoet.
Geen is er thuis gebleven van uw koffers.
dreigt met de vuist.
Daar staat uw sofa; uw devoot gezin
dromt er om heen en droomt van prostitutie.

Altijd vooraan, de zusjes Ohola.

Judith gaat langzaam en strak op de populatie toe; Merja sluit zich bij haar aan.

STEMMEN. Judith is terug.

alles wijkt in een halve cirkel; de rustbank blijft in het midden staan. Achor nadert.

ACHOR. Judith? Terug?

MERJA, *grijnzend:* Gegaan en weergekeerd.

Judith's bleek en uitgeput gelaat is schrikwekkend; er zijn kinderen en vrouwen die knielen, wanneer zij tot de rustbank is genaderd en daar blijft staan.

ACHOR. Zeg op.

Wees hij u af, of spreekt hij van genade?

JUDITH, *herkent hem niet, geheel afwezig.*

Sprak hij?

De schoonste stem die ooit gesproken heeft.

ACHOR. Ik zie het al — niet toegelaten.

STEMMEN. Ze dorst niet gaan. Ze schuilde bij de poort.

Kijk haar gezicht, ze werd gemarteld.

OHOLA. De zwarte heeft een pracht van een geschenk.

OHOLIBA. 't Is helemaal van goud.

STEMMEN. 't Is een geschenk. Zij vond genade.

MERJA. Genade komt niet meer van Holofernes.

Uw haast voor dag en dauw is reeds te laat.

ACHOR. Judith, hou ons niet op.

Zeg duidelijk wat Holofernes wil.

JUDITH. Die wil, die stem, 't was daad en leven.

Zijn zwijgen pijnigt mij.

ACHOR. Uw raadsels

tergen het ongeduld. Wat zeide hij?

JUDITH. Hij zeide: Bruid der Godheid.

STEMMEN. Zij is zijn minnares.

ACHOR. Veranderd zijt ge, Judith, of bekeerd.

ZADOK. Zij draagt het sterrenbeeld der magiërs.

ACHOR. Hebt gij zijn grootheid van nabij gezien?

JUDITH. Ja, van nabij.
Eufraat, zei ik. Judea was zijn antwoord.
Zich los schuddend als uit een droom en met felle lach.
Judea niet, maar gans Bethulië.
Een volksverhuizing, alle mensenkindren
Met palmen, meubels en de Raad der Ouden.
Met kwieke meisjes, spichtig in haar gratie.
En, die voor mij gevochten hebt, soldaten, —
gij gaapt mij aan als grote, domme jongens,
netjes ontdaan van wapens en van moed.
En daar, de bloem van alles, de profeet,
steeds de profeet, alsof er niets gebeurd was.
straf. Neer met die takken. Weg die kransen.
palmtakken en bloemslingers werpen ze weg; ze doen de geschenken verdwijnen.
Mijn huisraad — ja, dat noemt ge overgave.
Overgave, weet ge wel wat het is?
de vrouwen kijken haar gespannen aan.
ACHOR, *kortaf:* Wat is de wil van Holofernes?
JUDITH. Hij eerde den Allerhoogste.
Gaf aan ieder... *dreigend tot Achor:*
het onbekrompen, uitgemeten recht.
Hij slachtte... *Achor wijkt angstig terug,*
Uw fraai gezantschap uit Jeruzalem.
Zó: *gebaar met het zwaard.* Allen, onmiddellijk.
heft na een stilte de linkerhand op.
Zijn ring. *populatie is beangst.*
hoog de sabel in haar vuist draaiend: Zijn zwaard.
enkelen van de geknielden vallen geheel voorover, dan rukt zij aan de zwarte lap die haar omhult.
Weet ge — één nacht, mijn nacht —
de flarden van mijn nacht. *stilte.*
tot Merja: Vertoon het, Merja.
OHOLIBA, *schiet even uit de rij en valt hysterisch uit:*
Zij — zij

moordde den veldheer in zijn vuig genot.

MERJA. Ja, slet, gij zegt het. *tot populatie:*
Kijk uw ogen uit.
uit het mengvat heft ze het hoofd van Holofernes; diepe stilte.
Zijn grootheid hebt ge van nabij gezien.

JUDITH, *afgewend:* En roept gij geen hosanna?
de stilte lijkt op verslagenheid. Met een hoofdbeweging wijst Judith Merja op de gaanderij boven de vestingmuur. Merja gaat dwars door de menigte, die ter zijde wijkt, en zij verdwijnt door de uitvalspoort. Even wordt haar donkere hand zichtbaar, die het hoofd plaatst op een draagsteen midden boven de poort. Judith ziet zo strak toe, dat ook de populatie haar blik volgt. Nog schijnt zij op iets te wachten: een innerlijke vraag wordt niet beantwoord. Merja is ongemerkt teruggekomen. Judith, geheel los van de omgeving, keert zich verbijsterd af. Zij spreekt onverstaanbaar, hortend en zonder nadruk, als waren het vragen die zij zich zelf stelt en die op het volgende moeten neerkomen:
Nam hij mij tot zich en verstiet mij?
Tussen licht en duister, van wie de daad?
Zij krimpt ineen als van pijn; Merja wil haar steunen, maar zij maakt zich los. Dan springt zij op de rustbank, haar gezicht een en al haat — toch is het, of de vervloeking zich in de eerste plaats richt tegen haar zelf.
Troep — zie naar mij. Het zoekt u, als met ogen,
't naijverig, wraakgierig Aangezicht.
Een hitte scheurt mijn keel: zo doet Zijn adem —
schraapt uit uw luchten de gedijens-luwte,
verschroeit het kiemen van uw vruchtbaarheid.
Zijn woord — het valt; een stenenregen plettert
wat eens uw glorie en uw erfdeel was.

smartelijk. Israël,
't verderf dat op mijn lippen brandt heet waarheid.
Uw land is kaal en alle steden leeg.
Uw taal zwijgt in 't gedruis der koninkrijken
en de profeten-roep snerpt nimmermeer
door uw verlaten citadel.
In de gebroken gelederen mompelt het even van ontroering; men meent te horen:

STEMMEN. Bergen valt op ons — heuvelen bedekt ons.

Sommigen maken afwerende gebaren. Maar reeds komen aangesneld, eerst Ismaël en dan Ammon.

IV. IV

Terwijl de boodschappers spreken, staan de geknielden op. Judith hoort ze aan, alsof hetgeen gezegd wordt, zó komen moest.

ISMAEL. *staat plotseling tussen Judith en de menigte; buiten adem.*
Gered, gered. Het ongelooflijke geschiedt.
Hij ligt vermoord, de grote Holofernes.
Tussen de tenten davert het tumult.
Elkeen staat tegen elk; 't leger gebroken
dwarrelt als kaf en vlucht naar links en rechts.

AMMON, *komt onmiddellijk na hem, met zware stem:*
Judith versloeg den groten Holofernes.
De krijgsmacht doodt zich zelf, bestaat niet meer.
Azië's buit, onmeetlijk, wacht op 't grijpen.
Het goud, ontrukt aan tempels en paleizen,
de afgeperste schat van honderd steden...

ISMAEL. Wapent u, wapent u, 't is alles ons.
beiden geven het voorbeeld en grijpen naar de wapens bij de muur. Een geweldig Hosanna *rijst uit de populatie op. Terwijl de soldaten zich haastig wapenen, treedt in de verwarring Achor naar voren en heft de handen ten hemel:*

ACHOR. De zege blijft aan Israël.
Heb ik het niet voorspeld?
Trek naar het kamp, zo zei ik.
Israëls God zal in uw heil voorzien.
JUDITH, *met zulk een scherpte, dat het tumult zwijgt:*
Verraad,
dat mij gesmaad heeft, dat mij heeft gebroken,
mij neersloeg op de vloer van 's vijands tent,
hoor het gebed dat ik toen voor u bad,
't gebed van haat, dat ik gebeden heb:
langzaam. Geef mij één vloekwoord om hen af te
stoten naar het gehenna der verdoemenis,
gejubeld zal het op mijn lippen zingen.
Zelf noemt gij het — noemt goud en goud en goud.
Verder dan goud kan uw geloof niet strekken.
strekt het zwaard uit.
Ik sla een ban over het Chaldeeuwse goud —
en dat vervult de vloek. Het heiligst telt niet.
Ga maar, ga snel, want voor het goud
waagt ge door eeuwen heen de storremloop.
Het is alsof de menigte niets anders gehoord heeft dan het woord GOUD! *dat van alle kanten herhaald wordt. Wanneer de soldaten, met schild en zwaard gewapend, Judith naderen, springt deze van de rustbank af, en gaat dreigend op hen in. De voorsten wijken terug. Tegen anderen, die Judith van achteren naderen, heeft Merja het mes getrokken; zij stoot, in een heftig handgemeen een drietal neer en valt dan zelf, dodelijk gekwetst, tussen de stervenden. Judith, plotseling onbeweeglijk, brengt het lemmet aan de lippen en werpt het ver van zich weg. De soldaten storten zich op haar; zij verdwijnt tussen de aanstormende hoop. De populatie is in een oogwenk er van door in de richting van het kamp.*

IV. v

Achor, die als laatste achteraan hinkt, werpt in 't voorbijgaan een blik op Judith, bewusteloos neergevallen, dwars over de rustbank. Hij knikt. Dan ziet hij het omgevallen mengvat, raapt het op, wikkelt het in zijn hoofddoek en verstopt het onder de bank. Hij gaat verder, maar een zwarte arm, die zich uit de hoop losmaakt, grijpt de franje van zijn kleed. Achor kijkt om; de tweede zwarte arm grijpt zijn enkel. Hij bukt om zich te bevrijden, maar nu vat de dubbele greep zijn polsen. Achor stapt achteruit en sleept Merja naar voren, wier stervend, door een sabelhouw gescheurd gelaat zichtbaar wordt. Zij trekt hem onweerstaanbaar tot zich neer en bijt hem de strot af. Beiden sterven.

IV. vi

Ishtar is plotseling aanwezig in haar donkerblauwe sluiers. Zij ziet neer op Judith, strekt de bewusteloze voorzichtig op de rustbank uit en knielt bij 't hoofd-eind.

JUDITH. *onsamenhangende gedachten, zoals een teruggekeerd bewustzijn ze ontmoet.*

Merja. — Een lange nacht. Was ik alleen?
Het drong mij — naar een afgrond.
Tussen twee werelden — hield iets mij vast.
Een hand
stutte mijn duizeling — voerde mij terug.
Dag zonder licht, waarom zo grauw?
Verhef, Oneindigheid,
Uw aanschijn over mijn benauwenis.
Gedoog, dat Uw verlatene
in blijdschap sterft. Ergens deint het,
de laatste troost, een witte vlammenzee?
stilte; dan als in schreiende teleurstelling:

Het wordt mij niet gegund, het heldre sterven,
waaraan ik welkom toeriep, welkom, welkom,
en mijn verwarde daden straffen mij.
Oren, uw stilte suist, ogen gij duistert.
En toch, mijn blindheid ziet,
't zijn lanen, hoven, die mijn blindheid ziet,
lanen en hoven, heesters, tuinen —
mijn doofheid ruist — als de Hangende Tuinen.
plotseling koortsig:
Wat wringt gij, machten der herinnering,
wild klankenkoor en dwarse beeldendrang,
mijn ziel weerstaat u niet.
Alle seizoenen grijpen naar mijn boomgaard —
te zware bloesempracht is dodelijk.
Akkers, levensbelofte,
reeds weggevaagd, nauwelijks uitgeglooid.
Bruilofs-cymbalen rinkelen van ver —
geen dans meer, vrouwen van Bethulië.
Ceders, met zon en wind gezegenden!
Druip in de regen — myrten, tamarinden?
Muren, wat blaakt gij hoog. Ach, neergestorte
tempelportalen, puin, mortel en puin. —
zacht. Uitgeputte, leeggebloede, —
dat fluistert ge, ademtocht... harteklop?
Zijt gij het, Waarheid, die zo dringend fluistert?
Monden onzichtbaar, spokend uitgeleide,
uw afscheid klonk reeds, klinkt nog eens terug.
Ja, ik versta uw lispelende boodschap.
Dit is het uur. Dit is het ogenblik.
angstig. Eufraat — het duister wordt almachtig,
Eufraat,
uw stem — spreekt niet uw stem bij dit vaarwel?
Zeg ja of nee, innerlijk woord.
En blijft gij zwijgen, Eufraat — Eufraat?
wanhopig, als zong ze zich zelf een antwoord voor:

Schudt zachtjes neen en neen, ranke cypressen.
Judith, uw ogenblik.

Ishtar, die in spanning wachtte, knielt, beurt met de linkerhand het gelaat van Judith naar het hoofd van Holofernes, maakt met de rechter een bevelend-vertoornd gebaar, als tegen een Onbekende. Boven de poort-opening stralen, als in een plotseling gehoorzamen, de zeven vlammen van de Luchter. In de hartsvlam het gelaat van Holofernes, mild en vol majesteit. Judith slaat even de ogen op; dan, kort:

Gij waart het, waart het toch, Geheimenis.
Licht — in uw zaligheid...
rusten mijn voeten...

sterft; het visioen verdijnt. Gedurende het volgende lost de achtergrond geleidelijk op als in een schemering. Ishtar legt Judith's hoofd achterover, staat op. Neemt een van haar blauwe sluiers en spreidt die breed over Judith uit. Zij blijft in gepeinzen voor de rustbank staan, met de rug naar de toeschouwers.

ISHTAR, *menselijk, als ware zij een ogenblik verlost van zich zelf:*

Zo lijden wij met onze schepsels mee.
opkijkend naar de poort.
Zijt gij zó koud, gij Hogere Gedachte,
dat Ik u bidden en bevelen moet?
op Judith neerziend, zacht.
Bruid van het eeuwige en tijdlijke,
aan ons, demonen, is ontzegd
uw troost — uw stervensweelde.
Nooit sluiert ons de duisternis voor goed.

Zij ontwaakt als de Joodse triumf-mars, hetzelfde koper als in het eerste bedrijf, begint te naderen. Het geluid komt ondragelijk naderbij. Ishtar steekt de vingers in de oren — tegelijk breekt de muziek af. Een ondoor-

dringbaar zwart doet het decor, en dan Judith's baar verdwijnen. Het licht heeft zich op Ishtar samengetrokken. Zij keert zich onrustig om, als zocht zij iemand. Zodra zij spreekt, herneemt zij het karakter dat in de proloog tot uiting kwam.

EPILOOG VAN ISHTAR

Aanvankelijk, als dubbeltoon, zelfverwijt en spot. Allengs ziet zij de levensdingen weer uit het hoekje van de demon en gaat de stem over van het hartstochtelijke naar het extatische, om te eindigen in het bekende orgelpunt.

Mardoek, blijf weg. Of kom je om te honen?
Roer dan de snavel, broer. Wat meesmuilt ge?
Blunders? Mislukt? *Lacht.* Zó heb ik het gewild,
zó het voorzien. Onder mijn pressie pleegden
lichaam en ziel hun wederzijds verraad:
mijn oude blijspel, dat een wedstrijd is...
Te schoon geslaagd?
Buiten zijn schuld werd iemand overwinnaar.
Wij werkten beiden voor een derden man.
Tevreden is hij. Streelt de Leviathan
en krauwt de rugvin van die glibberromp.
Hem viel het in de schoot. Waarom die grijns?
De kwaal van afgunst tast zelfs goden aan.
haar hoge stem wordt schor. Eerlijk gezegd:
't Was mijn schuld. Ik sloeg mis. Ja, dat komt voor.
Een diepe grap alsof de wijsheid dartelt.
Ik struikelde
over een schepping die zich zelf misbruikt.
steekt de vinger op. Mardoek! Wel, hoort ge niets?
Nu scheuren, brave Mardoek,
tempels en toren. Haast je en ruk uit.
Ga, hoor het metselwerk, nu tuimelt het.
Nebukadnezar is geen duit meer waard.
Geen jassepasserij die hem nog redt.
Het grote Babylon, het stort in één —
lacht. zoëven stond het nog.
zij ziet hem na en haalt de schouders op;
dan peinzende:
Gij waart mij lief, Judith en Holofernes.

Eén ogenblik was goed, wat het niet, Judith?
Ja, Holofernes, 't was maar al te goed.
glimlachend. Eén ogenblik, toen leefde uw godin.
triest. Gij hebt een paradijs aan mij onttrokken.
Het hard verlangen schreeuwt opnieuw om voedsel.
boos triumferend:
Ze heten allen Judith.
Geen gaat er zonder mij naar Holofernes.
Mijn glimlach bloeit. Mijn adem streelt.
Dan wringt mijn greep. Allen doen zij hetzelfde,
hetzelfde allen, achter duizend maskers.
Onstuimigen, zij hakken er op los
als slachtersvrouwen. Hol-ogigen
lichten in haar alcoof het noodlot bij,
schaamteloos naakt of schuchter als Vestaalsen.
Zó vat ge eeuwen, eeuwen door het hoofd,
puntig gebaar in 't purperdruipende,
vat het, naïef en lief, koket en proper,
als bleef er, satanassen, ja, als bleef er
in 't binnenste iets onbezoedelds over.
lacht. Matronen, maagdelijns,
uw opgeverfde onverschilligheid
komt ons de wandaad gladjesweg vertonen,
een los pleiziertje, een bijkomstigheid.
Maar deze éne Judith was mij meer,
die kussende, *zij buigt zich over een imaginair bed,*
een koning slachtte, 't rijk deed ondergaan,
en die de Eufraat naar Judea dwong.
En deze Holofernes
zij valt als in aanbidding op de knieën en ziet tegen hem op.
die met zijn warme stem de bruid verwarde,
de bruid der Godheid...
zij bespeurt het zwaard van Holofernes, dat vóór haar

op de grond ligt, grijpt het katachtig, en staat op; dan ziet zij vragend naar het lemmet.
Jij, oude moordzucht, sikkel van mijn oogst,
Waar vind ik beter dan het hier verbruikte?
Waar vind ik zo'n paar terug?
zij neemt het gevest in de twee handen en richt de punt op het auditorium.
Breng hulp, mijn mooie... wichelroe. Ontdek
de nieuwe prooi die aan mijn luim beloofd is.
Spits van het vlijmende, wie zal het zijn?
Aan vrouwen is er geur en kleur en keus.
Het lamentabel soort, het zijn de mannen.
Wiens overgaaf koopt mijn aanhankelijkheid?
strijkt bij het volgende langzaam met de duim langs het scherp van het metaal.
Kromming, wie volgt uw wrede weg?
Wie waagt het wilde spel
van duizend vrezen en verrukkingen?
Mannen, wie gooit zijn muts naar 't avontuur?
Wie werpt zijn leven uit
als een puts water — over mijn plavuizen?
lachend en toch langzaam dromend:
Ik geef u
de Hangende Tuinen. Ik geef u
Mardoek den god en Esagil er bij...
wacht even, dan snel en koud:
Gij lege harten, hedendaagse hoofden,
niet allen tegelijk.
Zij heeft, zoals Judith het deed, het zwaard hoog geheven, en zij laat het, na een stilte, vallen; het komt onhoorbaar en onzichtbaar neer; terwijl zij zich uitstrekt, glijden haar sluiers ter zijde; dan met ijle, bovenwereldse intonatie:
Kinderen, zie naar mij.
Het inspireert wellicht. Herinner u

schrijdt ruggelings, als in de proloog, de treden op van de bazalten zetel en herneemt de hiëratische houding.

Het middernachts-mysterie... 't visioen —

geheel in haar rol:

De gouden schaal van 's werelds dronkenschap.

Terwijl een zwijmel op haar ogen drukt, verdwijnt zij glimlachend in de duisternis. Haar mond glinstert.

DOEK

BIJ DE PREMIÈRE VAN

DE POORT VAN ISHTAR

Wie in de Apocriefe Boeken het romantische en moraliserende verhaal van Judith nog eens herleest, voelt dat het einde te mooi is om waar te zijn. Na Judith's terugkeer met het hoofd van Holofernes — zo vertelt men ons — „vierde het volk drie maanden lang feest in Jerusalem. Judith leefde in grote eer in haar stad Bethulië, waar zij stierf honderd en vijf jaren oud zijnde. En gans Israël beweende haar." Niets van dit alles in De Poort van Ishtar. Als wij Judith voor het eerst op het toneel zien, dan is heimelijk de tempelluchter al onderweg naar Holofernes, het duizendkoppige verraad is reeds overal en onweerstaanbaar aan het wroeten. Judith's nobele zelfopoffering bewerkt slechts, dat de overwinning des te gemakkelijker aan haar politieke belagers ten buit valt. Als zij in Bethulië terugkeert, bemerkt ze, dat iedereen klaar stond voor overgave en verraad, dat velen reeds gekleed waren naar de Babylonische mode. In verontwaardiging keert zij zich tegen haar volk, raakt gewond en sterft.

En de slotsom? Werd Judith door haar God verlaten („Gedoog dat Uw verlatene in blijdschap sterft") òf boet zij voor haar inconsequentie („Mijn verwarde daden straffen mij")? Als de stervende nog even tot bezinning komt, betwijfelt zij zelfs haar eigen daderschap: „Tussen licht en donker van wie de daad?"

In de levende onmiddellijkheid, in zichzelf, komt Judith in aanraking met het ongekende, het meeslepend-onverwachte en vooral met het tegenstrijdige: dat alleen kan de ondergang al ten gevolge hebben. De ziel is een gevaarlijk mysterie, óók voor Holofernes.

De gebruikelijke expositie is hier vanzelfsprekend tweeledig. In acte I zien we Judith in haar onbetrouwbare, voze omgeving: niemand deugt, behalve Merja; in acte II scène 1—3 leren we de goed-gedresseerde entourage van Holofernes kennen. Daarna begint de langzame toenadering dezer twee hoofdpersonen, die met beider dood eindigt.

De Poort van Ishtar brengt twee werelden bijeen. Er is een godenwereld, waarin een eeuwig gevecht wordt gevoerd tussen Mardoek (misschien de belichaming van de zucht naar schijn en aanzien) èn Ishtar, de godin van het daemonisch-biologische, van de zinnelijkheid. Er is tevens een mensenwereld, waarin zich de tragische toenadering tussen de twee antagonisten, Judith en Holofernes, voltrekt. De band tussen beide werelden ligt juist in die toenadering: zij is het terrein, waarop Mardoek en Ishtar als schaakspelers tegenover elkaar staan. De bange Mardoek vreest de samenkomst, de overmoedige Ishtar wenst haar: zij betreurt echter later de vervulling van haar wens. In het begin zijn èn Holofernes èn Judith nog in de Mardoek-sfeer bevangen, maar zij gaan ten slotte samen door de Poort van Ishtar, die blauw-betegelde, hoog-getoogde Arc de Sensualité, waarachter hun noodlot loert.

Tussen beide werelden bestaat een diep verschil. De goden, personificaties van zielekrachten, die de mensengeneraties overleven, zijn onsterfelijk maar onderworpen aan een boven hen staand fatum. De mensen daarentegen zijn vrij en kiezen zelf hun noodlot: daarin ligt ook de oorzaak van hun sterfelijkheid. Zij zijn vrij, maar hun leven is kort. Men heeft bijna medelijden met Mardoek en Ishtar, want zij leven uitsluitend in en door de

mensen. Mardoek rilt als Babylon dreigt te vallen. Ishtar wordt door Judith beledigd en verjaagd, wanneer Ishtar zich op haar medewerking durft beroemen. Ook in het oer-oude Gilgamesch-epos heerste die te grote gemeenzaamheid met de Goden: Ishtar wordt daar op buitengewoon grove manier gehoond en behandeld. Biologische noodzakelijkheid verdraagt zich slecht met het individuele vrijheidsgevoel van den mens. Bij de grote liefde, die het gehele leven stralend vernieuwt, kan het biologische wel basis, maar nooit doel zijn. De duizend namen van Ishtar, zijn het duizend pogingen om die biologische noodzakelijkheid in eigen levenvisie te sublimeren? Denkt niet menige jongeling, die een meisje ten huwelijk vraagt, dat hij het is die de liefde heeft uitgevonden? In het stramien der stemmen beschikt de daemon Ishtar dan ook over de grootste gevariëerdheid van spreektoon. Mardoek kan slechts klaaggeluiden voortbrengen, Ishtar beschikt van begin tot eind over de wildste wisseling van intonaties. Geen accent, plat of verheven, is haar vreemd.

De tegenstelling van Mardoek en Ishtar is minder gecompliceerd dan het contrast tussen Judith en Holofernes, wier ziel aan groei onderhevig is. De levensinhoud van deze twee mensen onstaat èn vergaat met het gebeuren. Daarom grijpt dit drama zo aan: vóór de hartstocht is de eigen ziel nog onbekend aan zichzelf. Met de passie heeft men zijn noodlot gekozen en ligt het leven niet meer in eigen hand.
Een contrast gaat steeds uit van een gelijkheid: er bestaan vele punten van overeenkomst tussen Judith en Holofernes. Beiden hebben ambitie. Judith wil niets minder zijn dan de woonplaats van haar onzichtbaren God; zij wil zich waardig tonen Hem in haar geest te huisvesten. Holofernes' eerzucht wreekt meedogenloos elke

tegenslag. Beiden zijn actief van aard. Beiden worden steeds meer losgemaakt van eigen omgeving. Judith vervloekt ten slotte haar eigen volk; Holofernes voelt zich meer Cappadociër dan Babyloniër. In beiden groeit een menselijke mildheid. Beiden hebben het biologische, zonder passie, achter de rug. Holofernes kende vele soldatenliefjes; Judith is weduwe na een kinderloos huwelijk met den senielen Manasse: hoe moet die Raad der Oudsten, dat mineur-accoord van verlepte mannelijkheden, haar daaraan hebben herinnerd! Beiden worden gelouterd. Judith's aanvankelijk patriottische godsdienstzin wordt meer zuiver en absoluut. De ambitie van Holofernes wordt van doel tot middel, als hij de verovering van Babylon reeds van te voren aan Judith's voeten legt. Beiden zijn hoog geplaatst, rijk en moedig. Maar daarnaast zijn levens-ware verschillen aangebracht. Holofernes verpersoonlijkt de duurzame routine: zijn omgeving heeft hij door streng ceremonieel getemd. Hij springt met de hogere autoriteiten om zoals het hem goeddunkt: het dicteren der correspondentie met de hoofdstad, 't al of niet zenden van vrouwelijke oorlogsbuit, het plotseling doden van den eunuch Bagoas getuigen hier van. Zijn ambitie is egoïstisch. Zijn ironie lijkt vermoeid. Hij bezit de melancholie van den nouveau grand-seigneur.

Judith is frisser en meer optimistisch. Haar strijd is geïmproviseerd met te zwakke middelen. Haar ironie is felpersoonlijk. Zij stevent op het kompas van een mystiek gevoel, dat haar soms de omgeving gehéél doet vergeten. Zij zal zich nooit tegen haar God verzetten, al vergeet zij Hem op het hoogste moment van de passie. Of meent zij juist, dat Holofernes de Goddelijke wil voltrekt? Het is een der zieleraadselen, die wij onopgelost zullen moeten laten. In ieder geval schudt Ishtar's indiscrete pralerij een ogenblik Judith's verontwaardiging

zodanig wakker, dat de onbegrijpelijke daad volgt. Het is een slag, die Holofernes èn Judith zelf vernietigt en vernietigen moet.
De liefdesscène, waarin zich ten slotte de tragische toenadering voltrekt, mengt alles wat tot de geest behoort, dooreen. Het is als het hooglied van de liefde. Nieuwe karakters ontstaan uit het gebeuren, de mysteries der ziel worden ontsluierd. Het grove gezichtspunt van de soldatenbruid ruimt plaats voor het subtiele steekspel over de duiven en de pauwen. De bekentenis van Judith dat zij allereerst aanvoerster van haar leger is, maakt Holofernes niet bevreesd: hij plant uitdagend zijn zwaard in de tafel. Holofernes bevrijdt zich van het verleden door het oproepen van melancholische herinneringen: hij ziet nu een nieuwe mogelijkheid, een nieuw leven mèt Judith. Prachtig is het zich allengs vermengen van hun gelijktijdige monologen: Holofernes haalt zijn trieste jeugd op, intussen interpreteert Judith slechts de muziek die buiten de tent klinkt. Hij veracht nu de glorie, doorziet en haat Nebukadnezar. Hij wil Azië hervormen. En Judith volgt hem! De twee ontwortelden begrijpen elkaar, de verlatenen willen samenwerken. Holofernes wil de cultuur van haar innerlijken God over Azië doen uitstralen. Geen disputen meer: het is alsof Judith op de grote evocatie wacht. Bagoas' waarschuwing — afkomstig van Mardoek — wordt door Holofernes wèggehoond. Het hooglied der liefde zet in. Een verbeten Jeanne d'Arc werd tot een serene Semiramis; Marlowe's brallende Tamburlaine tot een nobele monarch: uiterlijke macht en innerlijke rijkdom worden verenigd. Dan lokt Ishtar's dans Judith naar buiten, het zwaard wordt uit de tafel gerukt en de daad volgt.

Het verdere verloop is snel en gedecideerd. In acte IV ligt Judith stervend op een rustbed. Zij bemerkt niet

meer wie haar ondersteunt: zij is geheel naar Holofernes' gelaat gewend. Niets is volbracht, alles is verijdeld. Het heldere sterven, waarbij een helder verleden een heldere toekomst zou voorspellen, werd haar niet gegund: geen tevredenheid, geen natie, geen God bleven haar. Zij wenst nog slechts het horen van Holofernes' stem. Toch heeft het leven haar dankbaar gemaakt: zij verheerlijkt, haars ondanks, Holofernes.

In de epiloog ziet men Ishtar, die langs sarcasme en persiflage tot ontspanning tracht te komen, in hiëratische houding verstarren: een nieuw spel moet beginnen. *

Vóór ons liggen de twee manuscripten van „De Poort van Ishtar". Wie de genese van het werk, woord voor woord, wil volgen; wie zich wil verdiepen in 's dichters keus tussen verschillende versregels of tonelen; wie wil pogen door te dringen tot de gloed der creatieve fantasie: hij bestudere het oudste, het overvolle manuscript. Daartegenover bezit de definitieve copie een wonderlijke gaafheid, zoals aan het bijgevoegde fac-simile van de slot-scène te zien is. Tussen beide manuscripten voltrok zich het mysterie van het scheppen.

Het publiceren voor een kring van uitgezochte vrienden biedt den kunstenaar een bezielende aanraking met de buitenwereld: misschien is de „private press" wel de meest bevredigende luxe, die een auteur kan nastreven. De klankbodem is kundig afgestemd. Het ontmoedigende van het niet-begrepen-worden, van de „erreurs permises" blijft hem bespaard. De drie werken van Dr. F. Schmidt-Degener — De Poort van Ishtar 1920—37,

* Het bovenstaande werd aan het Nawoord der grote uitgave van de Poort van Ishtar ontleend.

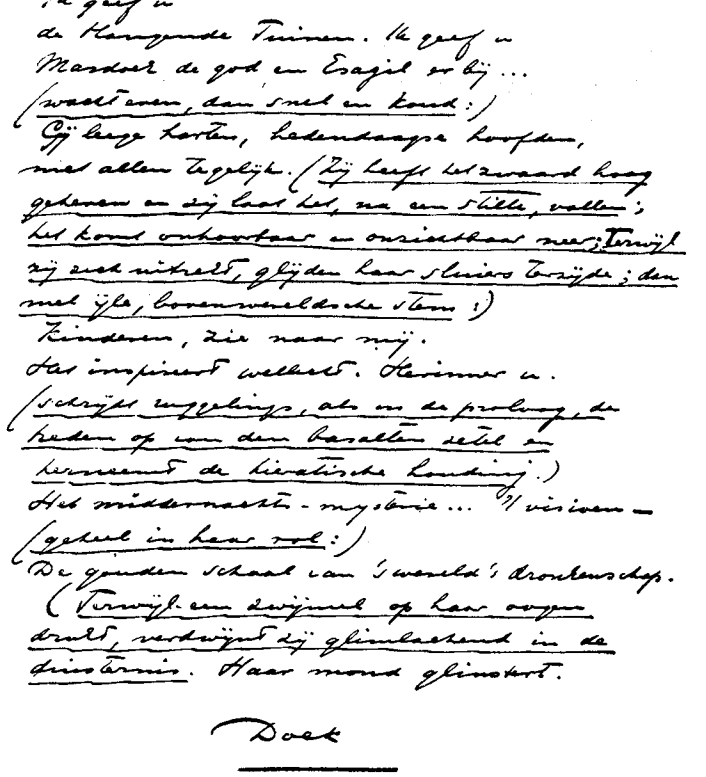

Verkleind fac-simile van de laatste bladzijde van het definitieve manuscript.

Vijf en Vijftig Variaties 1937, Silvedene 1939 — hebben elk afzonderlijk deze weelde gekend. De oogst was een vierhonderd-tal brieven, die in drie mappen bijeengebracht, eveneens vóór ons liggen. De „Correspondentie Poort van Ishtar" getuigt nog van een zekere schroom om zich jegens den schrijver en schenker te uiten. De dichter hield er van, van tijd tot tijd, deze drie verzamelingen door te bladeren, vaak graphologisch het schrift-karakter met de inhoud vergelijkend.
Hoeveel genoegen moet het hem hebben gedaan, toen onze grote toneelspeelster Else Mauhs over Judith, eenvoudig-weg, schreef: „Ik zou er dadelijk aan willen beginnen." Prof. Leo van Puyvelde gaf zich gewonnen: „Ik wens er U geluk mee en als het wordt opgevoerd, wil ik het bijwonen om U op het podium te roepen en dan Uw gezicht te zien als men U terecht toejuicht."
Jean Pawel de Kaszkowski, consul-generaal der Poolse Republiek te Amsterdam, zond uit Warschau een uitbundige brief (1-8-37), waaruit we het volgende overnemen: „..... J'ai commencé à lire et quoique je ne suis pas un profond connaisseur de la langue néerlandaise, j'ai été ravi, emporté par le rhythme, par la monumentalité pittoresque, par le dialogue de la passion, par le démonisme de la coulisse qui devenait successivement un drame éternel. J'ai lu le drame, je l'ai recité les yeux remplis de larmes, j'ai joui de la beauté parfaite des visions précieuses, je me suis laissé éblouir par la grandeur des formes, j'ai tremblé sous le rhythme de ce drame que vous avez évoqué avec une maîtrise admirable. Votre Porte d'Ishtar est un évènement dans la littérature pas seulement neerlandaise, mais aussi européenne: c'est un grand chef-d'oeuvre."
Was het te verwonderen, dat Kaczkowski nog één stap verder ging en het voorrecht van de première vroeg voor het Théâtre polonais te Warschau, waarvan Dr.

Schiffmann, de Poolse Reinhardt, directeur-regisseur was? Een ontwerp-contract kwam zelfs klaar (er werd óók over film gesproken), maar de oorlog brak uit. Beide contractanten zijn overleden.

Sommige brieven stimuleerden den dichter tot een antwoord. Wij veroorloven ons, als hulde aan de nagedachtenis van den groten Leidsen historicus, een schrijven van Prof. Dr J. Huizinga te doen volgen, met zo'n antwoord er direct bij. Zulks geeft tevens een indruk hoe deze beide vrienden met elkaar omgingen.

Leiden 8. VIII '37.

Waarde Degener,

Ik heb Uw stuk gelezen en tracht er enkele indrukken van weer te geven. Ge hebt hier een rijkdom van fantazie en van scherpe visie uitgestort, die verbazing en bewondering wekt. Tevens een groote diepte van gedachten vind ik er in; er wordt voortdurend psychologisch zeer diep gepeild. Geen van de verwijten, waartegen ge U in de voorrede vrijwaart, komt bij mij op. Ge hebt niet alleen het volle recht Uw gegeven zoo te behandelen, maar het werk is door die volkomen vrijheid, waarvan ge gebruik hebt gemaakt, vol van levendigheid en gelukkige vondsten geworden.
Mijn bezwaren liggen op heel ander terrein, ik zou het bijna noemen op het technisch-literaire. Ge hebt mijns inziens Uw voorstelling te zeer met motieven overladen, haar te bont, te rijk, te fel gemaakt. En dat verdraagt, schijnt het mij, de dramatische vorm niet. Uw overrijk fantazie-materiaal is, naar mijn oordeel, eigenlijk meer stof voor een roman. Terloops denk ik aan Salammbo en aan Pierre Louys, maar dat doet er niet toe. In den

jagenden, voortijlenden gang van het drama komt al die weelde van edelsteenen en bont weefsels (ik bedoel dit enkel figuurlijk, niet de kleeding-motieven zelf) niet tot haar recht. Het is misschien een ouderwetsch en nuchter standpunt, maar ik blijft toch geneigd, aan een dramatische productie de toets aan te leggen: zou zij speelbaar zijn? En dat kan ik van Uw drama toch niet recht gelooven. Tachtig procent van Uw overrijk werk zou beneden den drempel der waarneming blijven.
Vind in deze opmerkingen mijn groote belangstelling en waardeering voor een geschenk uit vriendenhand, waarvoor ik tracht te danken met een vriendenwoord, d.w.z. niet met een goedkoop compliment, maar met een poging tot zuiver oordeel. Het ietwat plompe spreekwoord van het paard, dat men niet in den bek ziet, heeft zijn grenzen van geldigheid. Ik ben er van overtuigd, dat in dezen een kritisch afgewogen, doch niet minder hartelijke dank, U liever is. Met mijn beste groeten, steeds t. t.

J. Huizinga.

Amsterdam 14 Aug. 1937.

Waarde Vriend Huizinga,

Van harte bedankt enz. Bovenal ben ik dankbaar voor het formuleeren van Uw bezwaren aangaande een mogelijke realisatie op het tooneel. De speelbaarheid is natuurlijk de ware toetssteen voor alles wat voor de planken is gedacht, hetgeen niet wegneemt, dat juist het beste van de theaterliteratuur meer wordt gelezen dan gespeeld. Dit hybridisch karakter, dat de tooneelvorm à priori reeds heeft, zat mij dan ook geducht dwars. De

kwestie soberheid of niet nam de proportie aan van het to be or not to be. Dat ik ten slotte niet ben teruggeschrikt voor een Wörterschwall hangt samen met mijn ervaringen als toeschouwer. Wat kunnen wij werkelijk volgen bij een opvoering, zelfs al bevinden wij ons in de bevoorrechte positie van een, die den tekst bijna uit het hoofd kent? De algemeene samenhang ja, maar de dialoog en de details? En ook al begrijpen wij het, wordt ons maar even de tijd gelaten over het begrepene na te denken? De toneelspeler, die een woordenmassa tot zijn dispositie krijgt met een zeker rhytme, een duidelijke climax, is gelukkiger dan een die korte zinnetjes als in het vroege genre van Maeterlinck of in Wilde's Salome krijgt uit te spreken. Mijn bewondering voor Marlowe spoorde mij aan in het opzicht van woordmassa's vooral niet te voorzichtig te zijn. Het is natuurlijk een te groote durf een menschenleven als dat van Holofernes met zijn driften, zijn aspiraties, zijn herinneringen in één acte op de planken te brengen. Wat zou er van blijven hangen? Niet veel meer dan de houding en intonatie van den toneelspeler. Correspondeeren deze volkomen met den tekst, dan is het niet zoo erg dat de begrijpelijkheid van het woord in de tweede plaats komt. Bij alle Shakespeare-opvoeringen, die ik in de laatste jaren in Engeland zag, en die waarlijk voortreffelijk zijn, trof het mij dat het gespeelde drama zoo geheel een ander object werd dan het gelezene. De substantie van een lange tirade, die men thuis kan lezen en overdenken, is op het tooneel, vooral bij het tegenwoordige Engelsche snelle tempo, niet meer dan een houding of een beweging van een oogenblik.

Uit het bovenstaande moge blijken, dat een opvoering voor mij in ieder geval een onberekenbaar experiment is, etc.

F. S.-D.

En zo gaat het in deze honderden brieven voort, gevariëerd als de duizend namen van Ishtar.

De toneelpremière opent weer verdere mogelijkheden voor „De Poort van Ishtar": reeds lonkt de tiende Muze, die de film — de kunst van den zwevenden, de imaginairen toeschouwer, van het cosmisch uitbeelden — onder haar bescherming heeft. Men kent echter Aristoteles' voorkeur voor drama's die hun uitwerking reeds hebben door het *lezen*-alléén, waartegenover dan Lessing, de praktische theaterdirecteur, het toneel, de planken, als de eigenlijke vuurproef stelde. De fantasie van den kunstenaar zal nooit geheel door anderen gerealiseerd kunnen worden: voor welke violen heeft Beethoven de milde feestelijkheid zijner laatste kwartetten gedacht? Elk kunstwerk volgt het moeizame pad der presentatie, der aanbieding op een bepaalde plaats en een bepaald ogenblik. Ondervindt een schilderij geen invloed van omlijsting, belichting, vernis, stoffering van de wand, nabuurschap van andere schilderstukken? Wat betekenen de kleine huisjes rond de grote kerk; de dreigende bergruggen boven Apollo's heiligdom in Delphi; de eenzaamheid, waarin de tempelruïnes van Paestum werden nagelaten? Het is alsof aan onze bewondering, van buiten àf, een bepaalde toonsoort wordt opgedrongen. De onveranderlijke partituur der Negende Symphonie ligt in een stoffige staatsbibliotheek, maar de uitvoeringspogingen zullen elke avond, bij elke generatie, in elke eeuw verschillend zijn, een eeuwige taak gelijk. Voor het drama kan het toneel, de planken, zelfs een Procrustesbed zijn. Wanneer een blijspel als „The Merchant of Venice" tot een tragedie wordt verwrongen, waarbij soms de laatste acte, dat alles-harmoniserende festijn in het kasteel Belmonte, eenvoudig achterwege blijft; wanneer „Alkestis", Euripides' subtiel-ironische ziele-

spiegel, tot een romantisch treurspel wordt misvormd, dan zal men het vraagstuk der presentatie niet als onbelangrijk kunnen beschouwen: intelligentie en intuïtie moeten ook hier samengaan.
We willen echter deze première vooral zien als een getuigenis van de artistieke durf van de leden van het Amsterdamse Studenten Corps.

Begrijpend genieten onderstelt een voortdurend vergelijken van de geschreven tekst met het geziene en het gehoorde: vandaar deze speciale Lustrum-uitgave van „De Poort van Ishtar". Maar dat begrijpend genieten onderstelt evenzéér waardering voor de arbeid die regisseur, décor- en costuum-ontwerper, spelers en componist, vaak onder bewuste zèlfbeperking, hebben moeten verrichten. Aan allen onze dank!

Heemstede, 7 April 1947. H. Schmidt-Degener.